

Ortodoxia rănită sinodal

ARGUMENT

În vremuri în care dreapta credință este alterată și călcată în picioare, nu văd cum o inimă care bate pentru ea ar putea rămâne indiferentă. Cu această dispoziție am socotit că nu pot să trădez moștenirea duhovnicească primită de la Părinții pe care i-am cunoscut și m-au povățuit, îndeosebi de la Părintele Iustin (Pârvu); nu pot să nu atrag atenția maimarilor noștri că drumul ecumenismului pe care merg este unul greșit și nu e corect să fie validat prin deciziile Sinodului din Creta. După ce am constatat că vorbesc la urechi surde din cauza obișnuinței cu compromisurile dogmatice, singura soluție la îndemână mi-a rămas mustrarea răspicată a abaterilor prin întreruperea pomenirii ierarhului superior.

Deși oprirea pomenirii poate părea aspră, mai ales după atitudinea altora, care au exagerat în aplicarea ei, totuși nu poate fi trecut cu vederea faptul că gestul acesta a fost făcut, de-a lungul timpului, de unii Părinți și chiar Sfinți, dar și de simpli credincioși pentru a-și manifesta indignarea față de introducerea unor învățături greșite în Biserică. În orice caz, pedepsele incorect aplicate odinioară celor care au procedat astfel au fost anulate de Sinoadele Ecumenice care au urmat, cum a fost cazul la Sinodul III de la Efes (531) pentru cei ce au reacționat față de hulitorul Nestorie. Întreruperea pomenirii nu atacă validitatea Tainelor și nici nu constituie o condamnare sau o constatare a căderii automate a vreunui arhiereu și cu atât mai puțin a celor

care rămân în comuniune cu el. Trebuie privită ca un semnal serios de alarmă pentru ochii care mai văd și un îndemn adresat Bisericii în ansamblul ei să ia măsuri față de situația reclamată.

Cartea aceasta este expresia atitudinii luate de mine și se concentrează pe prezentarea erorilor care au fost semnate în Creta pentru a se păzi cât mai mulți de ele și să fie împiedicată măcar pe viitor răspândirea lor. Această contribuție nădăjduiesc să trezească conștiința altor teologi mai bine pregătiți, care să corecteze eventualele lipsuri, să ducă mai departe demersul și să se ajungă la combaterea definitivă a greșelilor ce vlăguiesc Sfânta Ortodoxie.

Clarificările sunt benefice și necesare

Situația Bisericii după Sinodul¹ din Colimbari, Creta, din 2016 este una spinoasă. Cei mai mulți, de la toate nivelurile, vor să evite subiectul. Pozițiile oficiale în jurul lui sunt neconvingătoare deoarece sunt lipsite de curajul și onestitatea de a puncta limpede care este statutul lui. Dintre cele 10 Biserici Locale participante, unele îl asumă deschis, altele în mod evaziv. Cele neparticipante nu au luat o atitudine drastică, de rupere a comuniunii (măcar ca în cazul schismei ulterioare din Ucraina dintre ruși și Constantinopol), ci două au adus critici serioase, iar două s-au delimitat formal. Impresia generală care se desprinde este că linia dogmatică trasată este discutabilă, dar totuși abaterile lui sunt tolerabile. Aceste poziții confuze induc ideea falsă că ar putea exista decizii eretice care să fie neimportante, inofensive, trecute cu vederea. Pe de altă parte, credincioșii simpli sunt mult mai nepregătiți să emită păreri pertinente

1 Deși este un pseudo-Sinod, îl numesc simplu Sinod prin prisma faptului că se autodefiniște astfel și a primit acest apelativ chiar și din partea Sinoadelor Locale absente (al Bulgariei, Georgiei și Rusiei) care i-au adus critici serioase. Totodată, nu doresc să pronunț o sentință înainte de a se exprima definitiv conștiința teologică a Bisericii, deși dovedește multe caracteristici antisinodale.

și adoptă o poziție fie de indiferență, fie de răzvrătire asupra situației. Tot acest tablou transmite un semnal că lumea ortodoxă este într-o criză majoră, nu are un cuvânt răspicat și limpede, ci unul ezitant și fricos, în contrast cu Evanghelia, care este și trebuie să fie lumină pentru oameni. Și aceasta tocmai în materie de credință, pe care se întemeiază unitatea bisericească.

De această stare de destabilizare profită ecumenismul, care bântuie Biserica de mai bine de un secol. Dreapta credință este măcinată încet și sigur, pe neobservate. Acum doar se urmărește o legitimare și credibilizare la nivel sinodal a participării la mișcarea ecumenică, după ce s-a manifestat prin mai mulți adepți (ierarhi și diferiți clerici sau oficiali de stat) în rugăciuni și declarații comune cu felurite grupări eretice. Practic, aceste manifestări se vor a fi generalizate și nimeni să nu le mai poată contesta. În felul acesta, credința Cuvioșilor și Mucenicilor este înlocuită cu una diluată și comodă, care nu țintește pacea de sus, ci una iluzorie și pământescă.

Dar nu este normal ca Biserica să devină o instituție lumească, seculară, supusă schimbărilor, pentru că ea nu este din lumea aceasta. Chiar dacă a fost lovită de diferite erezii și prigoane puternice, cum a fost cea comunistă, care a ținut-o în captivitate, ea a rămas în picioare tocmai prin cei care au păzit cuvântul lui Dumnezeu în ciuda ideologiilor care le erau impuse sau cu care erau ademeniți. Prin aceștia este vie Ortodoxia. Spiritualitatea ei nu este una artificială și vandabilă, ci una care se întemeiază pe dogme clare și sfinte, menite să trezească sufletul la pocăință sinceră pentru dobândirea bunățăților nevăzute. Toți Sfinții au bătătorit această cale a vieții duhovnicești. Sfinții Nicolae, Spiridon, Vasile cel Mare, Ioan Gură de Aur și Antonie cel Mare, Nectarie din Eghina, Paisie Aghioritul și Grigorie Palama sunt doar câteva exemple din cei care au dobândit și au

dovedit dragostea față de Dumnezeu și oameni, de multe ori manifestată prin harisme impresionante. Toți aceștia au păzit și au prețuit dreapta credință prin care s-au sfințit. Abandonarea acestei atitudini ar conduce la indiferentism, la faliment duhovnicesc.

Mecanismul prin care a fost impusă și promovată credința sănătoasă este sinodalitatea. Din vremea apostolilor și mai târziu în Sinoade se rezolvau mai ales problemele de credință în Duhul Sfânt. Desigur că nu toate Sinoadele din istorie au fost normative, unele fiind tâlhărești, totuși acesta a fost modul prin care s-a manifestat Ortodoxia. Iar acum Sinodul din Creta ar trebui să se înscrie în linia tradiției canonice dintotdeauna. Din păcate, nu putem spune că s-a întâmplat acest lucru, având în vedere diferitele abateri din modul de organizare și deciziile îndoielnice care au fost elaborate. Cum orice Sinod nu este validat de la sine, ci de conștiința pliroamei, care acceptă sau nu justetea hotărârilor lui, la fel trebuie să se întâmple și acum. Așa cum în istorie unele Soboare tâlhărești au produs multă tulburare și rătăcire vreme îndelungată, iar altele ortodoxe s-au impus până la urmă drept Ecumenice și sfinte, tot astfel și acum este necesară o clarificare a statutului Sinodului din Creta. O responsabilitate mare cade asupra episcopilor, teologilor și duhovnicilor, stareților și monahilor simpli, dar și asupra mirenilor.

Mulțimea celor care aprobă acum tacit sau răspicat inovațiile devine masa critică pe care se bazează implementarea în Ortodoxie a unei noi viziuni asupra creștinismului, de factură ecumenist-protestantă. Reacția corectă ar fi ca fiecare să se informeze atent și să nu se lase antrenat în acest demers, ca să nu-și păgubească sufletul lui și Biserica.

Trezirea din această amorțire indusă se poate produce prin cercetarea situației reale în lumina Evangheliei și a canoanelor bisericesti. Doar că acest lucru este greu de realizat

din cauza proastei informări și mai ales a manipulărilor oficiale² cu privire la deciziile semnate în Creta și la atmosfera antisinodală de acolo. Este adevărat că se încearcă o justificare ortodoxă, nu ecumenistă a formulărilor adoptate, însă aceasta dovedește o atitudine duplicitară, de mascare a trădării; încă se lucrează la obținerea unei adeziuni suficiente, pe care să se sprijine devierea fățișă de la tradiția ortodoxă. Menținerea și validarea textelor parafate reprezintă o sabotare ce urmărește consolidarea în trupul Bisericii a direcției eretice asumate. În prezent este blocată orice dezbatere rezonabilă prin ducerea în derizoriu a subiectelor. Spre exemplu, sunt rostogolite aspecte marginale, cum ar fi greșeala nu atât de mare a utilizării termenului de „Biserică” pentru eterodocși, dar este ascuns esențialul, anume faptul că este validat ecumenismul pe fond prin nenumărate alte formulări, cu nuanțe mai mult sau mai puțin subtile, dar foarte dăunătoare, ce trasează o concepție nouă despre Biserică.

Discuțiile care apar în urma unui Sinod e normal să aibă o anvergură mult mai mare decât sesiunile de desfășurare și textele adoptate și nu e corect să fie interzise. Formularea documentelor finale, dar și receptarea lor reprezintă un proces, o frământare a unei probleme ce macină Biserica, ce trebuie să conducă la o rezolvare clară a ei, asumată de conștiința dogmatică și morală generală. Aceasta pentru că teologia are legi diferite față de științele profane. Dacă acestea din urmă explorează și sunt într-o căutare continuă după răspunsuri, adevărul dumnezeiesc este revelat din start de Dumnezeu și nu are lipsuri. Partea grea constă în a fi

2 În România aceasta s-a petrecut îndeosebi prin comunicatele Patriarhiei și prin editarea broșurii *Despre Sfântul și Marele Sinod din Creta. Întrebări și răspunsuri* (august 2017), toate făcute cu girul Sfântului Sinod al BOR. Dar nu trebuie neglijată nici acțiunea de intimidare la nivel de parohii și mănăstiri din partea episcopilor.

însușit de fiecare credincios. Și bineînțeles că este inevitabil ca dogmele să fie puse la probă și la nivelul întregii Biserici, ispitite prin focul ereziilor, pentru ca articolul de credință dezbătut să ajungă mult mai luminat și mai bine conturat, statornicit ca o mărturisire unanimă. Dogmele astfel stabilite sunt bine întipărite în tradiție pentru ca erorile vechi să poată fi greu înviate pe viitor în sânul Ortodoxiei.

Astfel s-a întâmplat adesea în istorie, în diferite împrejurări. De cele mai multe ori, ereziile au avut parte de succes, prin ereziarhii care le-au promovat, atâta vreme cât au fost susținute de puterea politică a împăraților sau a puternicilor vremii. Dimpotrivă, victoria Ortodoxiei s-a bazat pe răbdarea și adeziunea fidelă față de adevărul de credință de care au dat dovadă Sfinții Părinți și masa celor drept credincioși care s-au împotrivit minciunii cu toată puterea sufletului lor pentru ca să vină ulterior prilejul să fie impus și oficial, prin Sinoade ortodoxe. Tăria lor nu venea din vreo ideologie pământească, ci din trăirea ortodoxă, isihastă, în duh de rugăciune, de prețuire a cuvintelor dumnezeiești, care sunt „duh și viață” (In. 6:63), și de lepădare a învățăturilor omenești. Pe acest fundament s-a construit un întreg tezaur patristic inestimabil. De aici au rodit nenumărați cuvioși și cuvioase fecioare, mucenici, mărturisitori, pustnici, doctori fără de arginți și toată pleiada de sfinți. Totul pentru că Dumnezeu Își dorește închinători în duh și în adevăr (cf. In. 4:23), împlinitori ai voinței Lui prin credință, nu într-un mod formal și selectiv. Pentru aceasta a fost nevoie ca tradiția ortodoxă să dea o deosebită importanță dictonului exprimat de Mântuitorul Însuși: „În zadar Mă cinstesc, învățând învățături care sunt porunci omenești” (Mc. 7:7). Viețuirea creștină nu poate să izvorască decât din păzirea cuvintelor dumnezeiești, fără de formări și influențe omenești. De aceea, exemplul Părinților și întreaga tradiție ortodoxă trebuie să însuflețească pe orice creștin, mai ales pe clerici și pe cei în funcții de decizie.

Și îndeosebi în vremurile acestea, când indiferentismul și toleranța/trădarea caută să devină lege.

În trecut, dezbaterea amplă a fost necesară și benefică pentru ca înțelegerea autentică să răsară din studierea amănunțită a unui subiect, adică a ereziei cu care s-a confruntat Biserica. Întotdeauna amăgirea a luat înfățișarea adevărului, pentru a înșela prin blana aparent de oaie. Din disputele pe expresii și detalii teologice au ieșit la iveală limpede devierile, dar și dogmele curate au fost puse la loc de cinste. Astfel, arianismul s-a camuflat în semi-arianism, terminologia folosită de Sf. Chiril al Alexandriei a dat mari bătaii de cap în lupta cu monofiziții, iar monotelismul s-a ascuns în formule alambicate, menite să ducă în eroare pe cei neiscușiți. Și exemplele pot continua cu disputele isihaste sau cele legate de Filioque și multe altele. Dar definițiile stabilite de Părinții Bisericii au reprezentat un reper neprețuit al adevărului și o contracarare extraordinară a rătăcirilor și de ele beneficiază orice credincios.

Așadar este de dorit și acum o dezbatere onestă, o abordare deschisă a problemei ecumenismului și a expresiilor adoptate în Creta. Dar, deocamdată, reprezentanții oficiali ai Bisericii Române evită subiectul și criticile serioase, aruncând doar unele explicații de fațadă și victimizându-se prin evidențierea atitudinilor injurioase și chiar schismatice ale unora, care smintesc mai mult decât lămuresc. În toată această confruntare, este necesar să fie mutat accentul pe o pledoarie cât mai convingătoare prin temeinicia dovezilor și a demonstrațiilor, dar și printr-o atitudine echilibrată.

Declarațiile oficiale contradictorii induc multă confuzie. Deși s-a afirmat că nu au fost abordate chestiuni dogmatice³, că nu a fost formulată nici o dogmă nouă (cum ar fi

3 Tonul este dat de PF Patriarh Daniel, care, în predica rostită în duminica de dinainte de începerea lucrărilor Sinodului, a afirmat:

ecumenismul), totuși textele emise se ocupă cu problema participării Bisericii Ortodoxe la mișcarea ecumenică, justificată cu argumente (greșite) ce țin de eclezioologie, adică dogmatice. Au fost introduse și modificări canonice și chiar liturgice, cu toate că am primit asigurare că nu există așa ceva. Toată această mascare a realității aduce neliniște în sufletele celor preocupați de mântuire și îi menține în amorțeală pe cei superficiali. De aceea, este mare nevoie ca subiectul acesta să fie prezentat cât mai concludent pentru a fi eliminate disputele sterile și, de multe ori, inflamate artificial.

Sunt necesare lupte sfinte pentru a ne păstra sufletul în dreapta credință, adică trebuie purtat un război întru cuvânt, nu unul bazat pe rigidități și încrâncenări. Chiar dacă linia oficială este impusă prin constrângeri, prin alungarea din biserici și mănăstiri a celor ce se împotrivesc, prin amenințări și prin evitarea lămuririi problemelor dogmatice ridicate, riposta nu trebuie să fie tot o confruntare ostilă. Dogmele sfinte trebuie cultivate în cuget și apărate cu argumente bine articulate, eventual dublate de o atitudine mărturisitoare, fără compromisuri, dar și fără exagerări păguboase. Fiecare trebuie să-și agonisească o cunoaștere dogmatică și o viețuire duhovnicească pe măsură, păzindu-se să nu se strecoare în comportamentul și trăirea lui răutăți sau interese omenești.

„Spre deosebire de Sinoadele Ecumenice, acesta nu este un sinod care dezbate o anumită dogmă sau o anumită învățătură de credință nouă, ci arată necesitatea întăririi noastre în credință, în viața duhovnicească și în intensificarea misiunii ortodoxe în lume. Deci, acesta va fi mai mult un sinod misionar – pastoral cu implicații sociale, nu un sinod dogmatic, liturgic sau de modificare a sfintelor canoane”. Cf. pagina <www.basilica.ro/patriarhul-romaniei-precizari-despre-sfantul-si-marele-sinod/>, 25 iunie 2019.

Scopul urmărit de această carte este să aducă o contribuție mică la clarificarea temelor arzătoare de credință, în special de natură ecleziologică, puse în discuție și chiar atacate acum la un nivel sinodal. Aceasta nu este decât o mărturisire de conștiință și o delimitare de unele tendințe de rupere de ierarhi și de schismă față de corpul Bisericii prin atitudini radicale și exagerate. Este condamnată atât impunerea, cât și respingerea samavolnică sau manipulative a Sinodului din Colimbari, fără argumente. Consolidarea conștiinței dogmatice este o prioritate pentru orice creștin pentru că viața morală și duhovnicească nu poate avea consistență decât dacă este ancorată bine în Dumnezeu. O Biserică adogmatică este un non-sens. Credincioșii devin slabi și decăzuți din statutul dumnezeiesc de creștini, pradă nestatorniciei acestei lumi. De aceea, este o datorie morală strădania de a susține Ortodoxia, care nu s-a păstrat și nu se păstrează de la sine, ci prin mărturisire vie și cu jertfire de sine, după capacitatea fiecăruia.

Ecumenismul și granițele Bisericii

Cel mai arzător subiect abordat în Creta, care a dominat celelalte teme, este ecumenismul. Mișcarea ecumenică nu este doar de natură socială, de diplomație bisericească, ci ține și afectează direct ecleziologia, adică învățătura despre Biserică, în special despre unitatea ei. De aceea, înainte de a analiza textele sinodale, este binevenită o clarificare a fondului acestei probleme din perspectivă ortodoxă.

Dacă învățătura sănătoasă se bazează pe dictonul apostolic: „Este un trup (Biserica) și un Duh... un Domn, o credință, un botez” (Ef. 4:4-5) și că ereticii sunt în afara Bisericii, ecumenismul dorește să schimbe această paradigmă prin a-i considera pe eterodocși ca făcând și ei parte, măcar într-o măsură, din Biserică. Pe acest considerent fals, pentru a nu mai fi toți dezbinați și împărțiți în interiorul aceleiași Biserici, se induce necesitatea de a ajunge la o așa-zisă unitate și înțelegere întreolaltă, dar care seamănă mai mult cu o pace obținută printr-un pact cu diavolul. Această năzuință este prezentată frumos ortodocșilor, ca și cum s-ar face în jurul adevărului, la care să fie aduși eterodocșii; dar există unele detalii importante, care nu trebuie trecute cu vederea. Una este a încerca să aduci în staulul lui Hristos pe cei din afara lui și cu totul altceva este a-i considera pe aceia ca fiind deja în staul, dar mai la margine și mai puțin integrați. De altfel, în cadrul ecumenismului, fiecare crede că are dreptate și că ceilalți sunt mai la periferie. Se dezvoltă, astfel, o

unitate în diversitate, prin care este diluată propria identitate, de care să profite cine este mai „iscusit”.

Deschiderea spre cei de alte confesiuni ar fi corectă, fără reproș și constructivă dacă s-ar întemeia pe distincția adevăr/minciună sau ortodoxie(dreaptă credință)/erezie. Numai că ecumenismul nu pornește de la poziții antagonice, cum ar fi normal, ci complementare, în care toți participanții la dialog cooperează pentru a regăsi și recompune adevărul Evangheliei. Aceasta ar însemna că nimeni nu l-ar deține fără lipsuri și toți îl caută, ca și cum ar fi pierdut. Ezeziile sunt privite ca având lipsuri inocente, ce trebuie suplinite, nu ca devieri vinovate. O Biserică nebiruită de porțile iadului (cf. Mt. 16, 18) contrazice această viziune a unei creștinătăți divizate și împrăștiate. Așadar implicarea ortodocșilor în mișcarea ecumenică este echivalentă cu acceptarea faptului că sunt și ei în rătăcire și au nevoie de ajutorul altora pentru a-și reveni. Aceasta este cea mai radicală teorie ecumenică, care totuși nu a fost recunoscută la Sinodul din Creta, unde s-a afirmat că «Bisericile și confesiunile neortodoxe s-au abătut de la adevărata credință a Bisericii una, sfântă, sobornicească și apostolească»⁴, pe când ortodocșii – nu.

Doar că stabilirea, în *Declarația de la Toronto* din 1950, a unor principii noi de dialog pentru membrii Consiliului Mondial al Bisericilor (CMB) a adâncit fondul problemei fără să-l rezolve corect. Participarea la mișcarea ecumenică este privită acum ca o colaborare de pe poziții egale, fără a fi anulat crezul fiecăruia, cu scopul declarat de a recâștiga unitatea Bisericii, din care toți fac parte. Chiar dacă nu se mai aduce astfel din start atingere credinței particulare a

4 *Relațiile Bisericii Ortodoxe cu ansamblul lumii creștine*, 21, în: Agenția de știri Basilica, 12 iunie 2016, <www.basilica.ro/sfantul-si-marele-sinod-relatiile-bisericii-ortodoxe-cu-ansamblul-lumii-crestine-document-oficial/>, 25 iunie 2019.

fiecăruia, apare o nouă problemă de ordin ecleziologic, pe baza căreia se realizează dialogul ecumenic. Biserica, din perspectiva aceasta a CMB, cuprinde pe toți cei ce mărturisesc credința în Sfânta Treime și în Hristos ca Dumnezeu și Mântuitor⁵. Deci nu se mărginește la Biserica Ortodoxă, ci cuprinde toate confesiunile creștine. Lucrul acesta este străin de dogmele ortodoxe și are multe consecințe nefaste. Biserica devine una adogmatică, ale cărei granițe nu se limitează la cei ce cred drept, ci la cei ce pur și simplu cred în Evanghelie, aceasta fiind o teorie protestantă. În felul acesta, credința nu mai e credință, ci o concepție oarecare, o superstiție. În plus, deoarece toți sunt parte din Biserică, este forțată o împăcare de dragul păcii „interne”, ceea ce deschide ușa pentru multe presiuni și concesii deoarece nu se caută o unitate dumnezeiască, bazată pe adevăr, ci una omenească, ce izvorăște dintr-un minimalism dogmatic. Pentru eretici, acest lucru este un câștig, dar pentru noi este o mare pierdere; cedăm tocmai ceea ce ne definește: ortodoxia.

În realitate, limitele Bisericii sunt și trebuie să fie date de credința dreaptă, nu de una relativă. Acest adevăr nu este negociabil. Din credință decurg Sfintele Taine, nu invers. Legătura dintre Taine și Crez definește și delimitează Biserica. Doar cel ce crede poate primi Botezul și celelalte Taine. Viața sacramentală nu produce credința, ci o confirmă și o întărește și ea poate avea loc doar în granițele Ortodoxiei, nu poate trece aceste limite spre eretici. Altfel, tot edificiul se dezbină în sine. Acordarea Tainelor celor de altă confesi-

5 *Constituția CMB, I* („Constitution and Rules of the World Council of Churches”, în *World Council of Churches, 30 octombrie 2013*, <www.oikoumene.org/en/resources/documents/assembly/2013-busan/adopted-documents-statements/wcc-constitution-and-rules>, 25 iunie 2019).

une nu este permisă și nu i-ar apropia, ci i-ar conduce la mai mare confuzie. De aceea, rugăciunile în comun nu conduc, de fapt, la unitate și întărire în credință, ci le anulează.

Pe de altă parte, adevărul dogmatic nu generează Biserica în mod automat, ci este păzit și formulat în sânul ei. Adică nu poate oricine să aprecieze cu de la sine putere cine face parte sau nu din Biserică pe criterii dogmatice, ci numai întregul trup face aceasta. Doar plioroma tuturor credincioșilor pot să excludă și să declare eretici pe cineva sau o învățătură greșită. Iar organul prin care se exprimă este Sinodul, care trebuie să fie recunoscut de tot poporul drept credincios. Astfel călăuzește Duhul Sfânt Biserica, lucrând prin vasele Sale alese pentru a vesti și proclama cele privitoare la mărturisirea de credință. Deși există o ierarhie bine stabilită, ea nu este infailibilă prin sine, ci prin validarea primită de la toți cei cu cuget ortodox. De aceea au rămas recunoscute doar Sinoadele care au fost conforme cu învățăturile drepte; celelalte au fost respinse sau condamnate.

Însă procesul acesta, prin care se condamnă ereziile și ereticii, este unul greoi. Nu doar din cauza procedurilor care trebuie urmate, ci mai ales din cauza puterii cu care se năpustesc învățăturile eronate. Până să se ajungă la clarificarea și eliminarea ereziilor, Biserica poate trece prin perioade de criză, de frământare. Ea nu este sfântă și netulburată prin membrii ei, ci prin Duhul Care o însuflețește. Dimpotrivă, credincioșii sunt supuși greșelilor, chiar și clerul. Până să reușească harul lui Dumnezeu să inspire osândirea solemnă a unei erezii, ortodoxia conviețuiește cu aceea, ca grâul cu neghina. Există numeroase exemple de felul acesta în istoria Bisericii. Erezia lui Arie nu a fost înfrântă definitiv la Sinodul I Ecumenic din 325, ci a avut nevoie de condamnarea ei din nou la un alt Sinod Ecumenic, în 381. Între timp, au coexistat mulți episcopi eretici cu cei ortodocși până la eliminarea lor deplină. Chiar dacă era osândită comuniunea cu arienii,

totuși aceștia au reușit să domine. Credincioșii trebuiau să se delimiteze de erezie cum puteau, în condiții potrivnice. Iar aceasta a fost o situație fericită, pentru că Sinodul I Ecumenic a condamnat din fașă erezia ariană. Dar, spre exemplu, iconoclasmul a avut nevoie de 33 de ani până a fi condamnat, de la proclamarea lui sinodală la Hieria (754) până la Sinodul VII Ecumenic (787). Mai apoi rătăcirea a fost încă o dată înviată printr-un Sinod ținut în 815, în Constantinopol, pentru a fi înfrântă din nou în 843 și nici atunci deplin. În perioadele în care ereziile au fost dominante nu se poate spune că Biserica nu a existat, ci că ea a fost în criză; nu avea cum să pună în aplicare sancțiunile potrivite. Iar, atâta vreme cât nu se putea realiza lucrul acesta, fiecare trebuia să se țină de mărturisirea de credință cât putea mai bine în lipsa unui reper general corect.

Biserica trebuie să ia atitudine atunci când apare o erezie. Dar, de multe ori, excomunicarea celor vinovați se întâmplă să fie tergiversată și fenomenul ia amploare. În acest caz, este binevenită reacția clerului inferior și a credincioșilor. Astfel, se poate ajunge până la întreruperea comuniunii bisericești cu ierarhii eretici dacă ei stăruie în atitudinea lor, dar numai cu ei și cu cei de un cuget cu ei. Această acțiune urmărește tocmai a crea o presiune pentru condamnarea noilor învățături greșite și refacerea unității Bisericii, zdruncinată de promovarea dogmelor stricate. Canonul 15 I-II (Constantinopol, 861) prevede, în acest sens, doar posibilitatea binecuvântată, nu și obligația întreruperii pomenirii episcopului care promovează public o erezie. Acest gest este unul corect și nobil, însă nu e o anatematizare și caterisire, care sunt prerogative doar ale forului competent, care este Sinodul. Este doar un semnal de alarmă⁶.

6 Textul canonului 15, pe care l-am tradus din limba greacă veche (după: Γ. Πάλλης & Μ. Ποτλής, *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών*

Biserica nu pedepsește samavolnic pe cei vinovați, ci face acest lucru prin decizii luate de cei abilitați să facă acest lucru. A nu lua parte la o fărădelege este de datoria fiecăruia, dar nu și pedepsirea celui în greșeală. Este nevoie de răbdare și o acțiune cugetată, care să ducă la condamnarea sau îndreptarea situației. Caterisirea sau afurisirea nu intră în vigoare de la sine, după cum precizează Sf. Nicodim Aghioritul într-o notă la canonul 3 apostolic: „Canoanele poruncesc soborului Episcopilor celor vii să caterisească pe preoți, ori să afurisească, ori să anatematisească pe mireni, când calcă canoanele. Însă, dacă soborul nu va pune în lucrare

Κανόνων των τε Αγίων και πανευφήμων Αποστόλων, και των Ιερών και Οικουμενικών και τοπικών Συνόδων, και των κατά μέρος Αγίων Πατέρων, vol. 2, Atena, 1852, p. 692-693) este acesta: Cele hotărâte în privința prezbiterilor (preoților), episcopilor și mitropolitelor cu mult mai mult se potrivesc pentru patriarhi. Așa încât, dacă vreun prezbiter, episcop sau mitropolit ar cuteza să se depărteze de comuniunea cu propriul său Patriarh și nu ar pomeni numele lui, după cum este hotărât și rânduit în dumnezeiasca slujbă tainică, ci, înainte de înfățișarea sinodală și de osândirea lui definitivă, ar face schismă, Sfântul Sinod a hotărât ca acesta să fie cu totul străin de toată preoția dacă numai se va reproșa că a făcut această nelegiuire. Și acestea s-au hotărât și s-au pecetluit pentru cei ce sub pretextul oarecărui vinovății se depărtează de întâii lor stătători și fac schismă și rup unirea Bisericii. Cei ce se despart pe sine de comuniunea cu întâiul stătător pentru oarecare erezie sancționată de Sfintele Sinoade sau de Părinți, firește de acela care propovăduiește erezia public și o învață cu capul descoperit învață în Biserică, unii ca aceștia nu numai că nu sunt pasibili de certare canonică dacă se îngrădesc pe ei de comuniunea cu numitul episcop înainte de o cercetare sinodală, ci se vor învrednici și de cinstea cuvenită celor ortodocși. Căci ei nu au sancționat episcopi, ci pseudo-episcopi și pseudo-învățători și nu au rupt cu schismă unirea Bisericii, ci s-au silit să izbăvească Biserica de schisme și de dezbinări.

caterisirea preoților, ori afurisirea, anatematisirea mirenilor, preoții aceștia și mireni nici caterisiți nu sunt cu lucrul, nici afurisiți ori anatematisiți. Învinovațiți însă sunt, aici spre caterisire, ori afurisire, ori anatematisire, iar acolo spre dumnezeiasca osândă. [...] Drept aceea tare greșesc cei fără minte care zic cum că în vremurile acestea toți cei sfințiți care în afară de canoane s-au hirotonit sunt cu lucrarea caterisiți [...] neînțelegând că porunca canoanelor fără de punerea în lucrare a persoanei a doua, adică a soborului, este nesăvârșită. Fără mijlocire și mai înainte de judecată nelucrând de la sine. Înșiși dumnezeieștii Apostoli arătat se tălmăcesc pe sineși cu al 46-lea Canon al lor, fiindcă nu zic că îndată acum cu lucrul se află caterisit oricare Episcop sau preot care va primi Botezul ereticilor, ci a se caterisi poruncind, adică a sta de față la judecată și, de se va dovedi că a făcut acesta, atunci să se dezbrace cu hotărârea voastră de preoție, aceasta poruncim⁷. Dar și practica sinodală dintotdeauna a considerat că ereziarhii sunt excluși din Biserică doar după pronunțarea condamnării lor. Din acel moment este interzisă comuniunea cu ei, după cum se menționează și în canoanele 2 și 3 ale Sinodului III Ecumenic. De asemenea, Sinodul VII Ecumenic a recunoscut drept episcopi pe aceia care se pocăiau de erezia lor, chiar dacă fuseseră hirotoniți de iconoclaști⁸. Acest principiu al căderii din treaptă abia după depunere este enunțat și de canonul 1 Antiohia, care precizează că sunt condamnabili cei care se împărtășesc cu cei aflați într-o greșală (în cazul de față e vorba de respectarea serbării Paștilor) „după caterisirea” acelor.

7 *Pidalion*, Editura Credința strămoșească, 2007, nota 36, p. 37-38.

8 Arhim. Vasilios Papadakis, *Străjerii Ortodoxiei – Luptele monahilor pentru apărarea Ortodoxiei*, Editura Egumenița, Galați, 2015, p. 266.

Din cuprinsul canonului 15 nu rezultă necesitatea opririi comuniunii, ci doar dreptul de a face aceasta deoarece ierarhii cu învățături greșite sunt impostori, numiți „pseudo-episcopi și pseudo-învățători”. Pe de altă parte, cei care iau decizia de a întrerupe pomenirea nu se îngrădesc prin aceasta de erezia episcopului, ci de comuniunea cu el: „Se îngrădesc pe ei de comuniunea cu numitul episcop” și: „Se despart pe sine de comuniunea cu întâiul stătător pentru oarecare erezie”. Altfel spus, deoarece comuniunea în Ortodoxie trebuie să se facă pe baza dreptei credințe, este contestat și pus în discuție raportul episcopului cu Biserica pe motiv că propovăduiește public o erezie. Oprirea pomenirii vizează altceva decât delimitarea de erezie, care se face printr-o mărturisire ortodoxă; ea urmărește clarificarea situației episcopului (care propagă o învățătură greșită) fie prin condamnarea, fie prin îndreptarea lui. Pentru că scopul urmărit de cei ce întrerup pomenirea este acela că „se silesc să izbăvească Biserica de schisme și de dezbinări” aduse de dogmele străine, înfierate de Sfinții Părinți.

Trebuie menționat că, în linii mari, acest canon a fost inspirat dintr-o operă a Sf. Sofronie al Ierusalimului (639), intitulată *Despre mărturisirea păcatelor*⁹. Cu toate acestea, cu aproape două veacuri mai târziu, Sf. Teodor Studitul nu a

9 Formularea Sfântului Sofronie este foarte asemănătoare cu canonul 15: „Dacă vreun prezbiter sau diacon s-ar depărta de comuniunea cu propriul Episcop și nu ar pomeni numele lui, sancționându-l chipurile pentru vreo vinovăție, să fie caterisit! Și, dacă ar cuteza același lucru un Episcop față de propriul Mitropolit, să se caterisit! De asemenea, și dacă ar cuteza acestea un Episcop sau Mitropolit față de Patriarh, să fie oprîți de la preoție! Iar dacă unii s-ar depărta de cineva nu sub pretext de vinovăție, ci pentru o erezie sancționată de Sinod sau de Sfinții Părinți, sunt vrednici de cinste și acceptare ca niște ortodocși.” (PG 87,3369-3372).

respectat acest principiu, ci s-a rupt de Patriarhul său și de Sinod pentru probleme de natură canonică, nu dogmatică, în schisma adulterină. Pe motiv că el a fost criticat de alți Sfinți contemporani cu el, atitudinea lui nu poate fi considerată drept normativă.

Un alt fapt semnificativ este acela că trebuie scoasă din calcul frica de a fi părtaș la vreo opinie personală a episcopului prin pomenirea lui la Liturghie¹⁰. Biserica nu poate fi o adunare structurată astfel încât să fie promovate ereziile sau greșelile personale ale membrilor ei, ci doar credința apostolică. Contaminarea cu dogme greșite prin comuniune intervine doar în raport cu membrii unor grupări eretice. Acest fapt este adeverit de *Scrisoarea* monahilor din Sfântul Munte (1273)¹¹. Părinții aghioriți nu considerau împrăștierea a ereziei pomenirea Patriarhului de Constantinopol, ci a papei (pentru că avea o credință condamnată). Referința la exegeza liturgică a lui Nicolae al Andidelor, în care se afirmă că slujitorul se face și el părtaș la „credința acestui arhiereu pomenit”¹², trebuie înțeleasă în sensul că se impune evitarea

10 Acest subiect este unul important, dar care nu constituie tema acestei cărți. Pentru cei interesați, mai multe detalii pot fi găsite în articolul: „Ce exprimăm prin (ne)pomenirea episcopului”, <www.psaltirea.ro/files/89.Ce-exprimam-prin-pomenirea-episcopului.pdf>, 25 iunie 2019.

11 *Străjerii Ortodoxiei...*, p. 345-351.

12 „Ecfonisul: Între cei dintâi pomenește, Doamne, pe Arhiepiscopul nostru! Din aceasta se arată supunerea față de superior și că slujitorul este și el în comuniune cu credința acestui arhiereu pomenit și succesor al predaniei Tainelor, iar nu un învățător/instructor nou sau născocitor al simbolurilor slujite/oferte de el.” (Teodor al Andidelor (Ioan I. Ică jr. face cunoscut că autorul este, de fapt, Nicolae al Andidelor), *Considerație preliminară pe capitole despre simbolurile și tainele care se petrec la dumnezeiasca Liturghie*, 32, PG 140, 460-461).

comuniunii cu arhieriei deja condamnați pentru erezie. Prin orice episcop canonic se transmite clerului inferior credința cu care a fost investit la momentul hirotoneiei. Pomenirea arhierelui superior de către orice episcop sau preot este un semn al succesiunii apostolice, o garanție că acesta din urmă păstrează intactă învățătura de credință și Sfintele Tainele moștenite de la ucenicii Mântuitorului. Abia caterisirea, scoaterea din comuniune, reprezintă o dovadă că un episcop nu mai este un transmițător autentic al tradiției ortodoxe.

O dovadă patristică concludentă că este imperioasă întreruperea comuniunii cu ereticii doar după condamnarea lor se găsește la Patriarhul Sfânt Iosif al Constantinopolului, care s-a împotrivit unirii cu papistașii de la Lyon (1274). Acesta își întemeiază hotărârea de a nu pomeni pe Papa astfel: „Marele Chiril îi scria și îl numea pe hulitorul Nestorie frate și împreună-slujitor și Sanctitate? Da, cu adevărat; însă înainte de condamnare, dar nicidecum după caterisire. Dar și Papa s-a arătat a fi excomunicat și cum l-aș numi pe el frate și împreună-slujitor?”¹³.

În cazul nostru, în care nici un ierarh nu a fost condamnat pe motiv de erezie, ci toți sunt în comuniune, la ora actuală aderăm la o mărturisire ortodoxă prin pomenirea oricărui dintre ei. Aceasta se întâmplă pentru că nu a fost modificată credința Bisericii prin adoptarea unei erezii la nivel panortodox. Nici anatema la nivel local asupra ecumenismului dată de către Sinodul Bisericii Ruse din Exil din 1983, nici proclamarea lui de către Sinodul din Colimbari nu au întrunit până acum un consens general, adică ecu-

13 Sf. Iosif, Patriarhul Constantinopolului, *Apologia* în vol. V. Laurent et J. Darrouzès, *Dossier grec de l'union de Lyon (1273-1277)*, coll. Archives de l'Orient chrétien, Institut français d'études byzantines, Paris, 1976, p. 267.

menismul nu a fost nici adoptat, nici condamnat total, ci doar în cadre restrânse. O problemă delicată ar interveni în cazul în care toate Bisericile Locale ar recunoaște deciziile din Creta. Până atunci, întreruperea pomenirii servește ca o mărturisire, ca un semnal de alarmă și îndemn la vigilență adresat celorlalți, după cum au procedat și sinodali ruși din diaspora prin hotărârea tocmai menționată¹⁴. Este o formă de atenționare și protest față de o deviere, nicidecum una de separare. Puterea ei nu constă în numărul adeptilor și cât de vocali sunt, ci în adevărul pe care îl susțin și în vădirea minciunii și ereziei. E ca și cum clericii care întrerup pomenirea ar declara că pentru ei episcopul superior trădează Biserica și nu-și mai merită locul și această situație ar trebui remediată canonic. Și sunt vrednici de cinste cei ce fac lucrul acesta, iar cei care îi disprețuiesc acționează în necunoștință de cauză sau din răutate. Totuși nu toți clericii pot să rupă comuniunea cu ierarhii ecumeniști pentru că nu au pregătirea necesară pentru ca gestul lor să fie unul mobilizator și folositor; dar sunt condamnabili pentru această ezitare doar în cazul în care se dezințese de cei ce au luat această decizie.

În concluzie, limitele Bisericii sunt date de mărturisirea dreptei credințe și ele au fost păzite în Ortodoxie de Sfinții Părinți. Până la ora actuală, au fost excluși o serie întreagă deeretici din sânul ei prin lupte sfinte pentru apă-

14 Episcopul Vitalie de Montreal și Canada, participant la acel Sinod ținut în 1983, prezintă intenția avută în vedere astfel: „Prin proclamarea acestei anateme, ne-am protejat turma de această ispită apocaliptică și, în același timp, am pus în mod ezitant (reluctantly) în fața conștiinței tuturor Bisericilor Locale o chestiune serioasă, pe care trebuie să o rezolve într-un fel sau în altul mai devreme sau mai târziu” („The ROCOR’s Anathema Against Ecumenism (1983)”, în: *Orthodox Christian Information Center*, <www.orthodoxinfo.com/ecumenism/ecum_anath.aspx>, 25 iunie 2019).

rarea Ortodoxiei. Ecumenismul greșește atunci când îi acceptă pe eterodocși ca făcând parte din trupul Bisericii și este într-o flagrantă opoziție cu toată tradiția bimilenară a creștinismului. De asemenea, păzirea învățaturii de credință și excluderea ereziarhilor din cadrul Bisericii este un proces anevoios și se face de toată pliroama creștină cu răbdare și mărturisire. Așadar accentul nu trebuie mutat de pe mărturisirea de credință pe granițele bisericești, ajungându-se la ștergerea lor completă prin ecumenism. Pe de altă parte, în Biserică există și „vase de lemn și de lut spre necinste” (2Tim. 2:20) și, până să fie excomunicate, coexistă grâul cu neghina pentru vădirea credinței multora. Iar unitatea și unicitatea Bisericii provine din adeziunea smerită și ascultătoare a credincioșilor la dreapta credință, nu la reaua credință, în circumstanțele diferite în care trăiesc.

Convocare prin sfidarea sobornicității

Dumnezeu nu a lăsat Ortodoxia în ispite peste putere, ci a dat indicii clare asupra trădărilor plănuite și realizate împotriva credinței. Modul în care a fost convocat Sinodul din Creta, care s-a realizat prin mijloace evident tâlhărești și manipulative, produce o puternică impresie oricui și este un indiciu important asupra intențiilor malefice urmărite. Există o întreagă istorie, de mai bine de 100 de ani, în care s-a forțat întrunirea lui în special de către Patriarhii de Constantinopol, iar în final este notorie absența a patru Biserici Autocefale importante din totalul de paisprezece. Însă au fost reprezentați o pondere de doar 30% din creștinii ortodocși prin episcopii prezenți. Aceste realități au fost cel mai intens dezbătute și aduse ca argumente împotriva recunoașterii Sinodului, deși deciziile luate sunt miza. Dar sunt foarte importante aspectele legate de convocare pentru că reliefează mai bine ideile din forma finală a textelor cretane.

I. Demersurile ecumeniste ale Patriarhiei Ecumenice

Cu toate că lucrările pregătitoare în Conferințe Panor-todoxe Presinodale debutează în anul 1961 (deci sunt 55 de

ani până în 2016, când a fost convocat Sinodul ce s-a vrut panortodox), terenul pentru un astfel de eveniment a fost lucrat cu mult înainte. Cel mai răsunător eveniment în acest sens a fost Congresul din Constantinopol de la 1923, care s-a numit inițial și a fost, de fapt, o Comisie sau Comitet interortodox¹⁵. Totuși au existat și alte acțiuni care au favorizat ideea întrunirii unui Sinod.

Chiar Patriarhia Ecumenică susține, prin vocea Arhiepiscopului Iov de Thelmessos¹⁶, că „scânteia care a inițiat pregătirea unui Mare Sinod Panortodox” a fost *Scrisoarea Enciclică*¹⁷ a Patriarhului de Constantinopol, Ioachim al III-lea, adresată în anul 1902 tuturor celorlalte Biserici Ortodoxe surori. În această scrisoare, se face propunerea convocării unui Sinod care să ia în discuție două teme importante: relația cu cele două ramuri de Biserici Occidentale (Catholică și Protestantă) și reformarea calendarului iulian. Se poate observa limpede că problema principală pusă în discuție este ecumenismul, care apăruse cu câteva decenii mai înainte în Europa, mai ales în rândul protestanților, dorind a fi preluat și în sânul Bisericii Ortodoxe. Deși în acea Enciclică se vorbea despre „unirea lor și a tuturor celor ce cred în Hristos cu noi în credința ortodoxă”, acesta era doar un slogan care să introducă noțiuni eronate precum „doctrina evan-

15 Pr. Prof. Dr. Viorel Ioniță, *Hotărârile întrunirilor panortodoxe din 1923 până în 2009: spre Sfântul și Marele Sinod al Bisericii Ortodoxe*, Editura Basilica, București, 2013, p. 17-18.

16 Archbishop Job of Telmessos, „The Ecumenical Significance of the Holy and Great Council of the Orthodox Church”, 30 mai 2016, <www.orthodoxcouncil.org/-/the-ecumenical-significance-of-the-holy-and-great-council-of-the-orthodox-church>, 25 iunie 2019.

17 „Patriarchal and Synodical Encyclical (1902)”, în: *Ecumenism in Canada*, <www.ecumenism.net/archive/docu/1902_joachim_iii_encyclical.php>, 25 iunie 2019.

ghelică despre unitate” și „o turmă și un Păstor”, în ambele fiind cuprinși și ereticii, nu doar cei drept credincioși.

Aceleași idei sunt reluate câțiva ani mai târziu, în 1920, într-o altă *Scrisoare Enciclică*, considerată de curând de Patriarhul Bartolomeu drept o „voce care propunea crearea unei «Ligi a Bisericilor» bazată pe modelul Ligii Națiunilor, care fusese formată în același an de Președintele (SUA) Wilson. Potrivit regretatului Visser't Hooft, primul secretar general al Consiliului Mondial al Bisericilor, această Enciclică «a bătut clopotul adunării noastre». Așadar Patriarhul acesta ecumenist recunoaște, în același discurs, că demersurile pentru convocarea unui Sinod Panortodox au mers mână în mână sau chiar au fost inspirate de tendințele ecumeniste: „Această Ligă a Bisericilor propusă de Constantinopol a căpătat carne și oase, într-un final, 28 de ani mai târziu, în 1948, și a fost denumită Consiliul Mondial al Bisericilor. A fost creată prin fuziunea mișcărilor inter-creștine «Credință și Ordine» (Faith and Order) și «Viață și Acțiune» (Life and Action). Ambele au fost foarte active începând cu 1920”¹⁸.

18 “This voice was the Encyclical which the Ecumenical Patriarchate of Constantinople sent out in January 1920 “To all the Churches of Christ in the World,” proposing to them the creation of a “League of Churches” (Κοινωνία τῶν Ἐκκλησιῶν) based on the model of the League of Nations, which had been created here in Geneva in the same year by President Wilson. According to the late Visser't Hooft, first general secretary of the World Council of Churches, this Encyclical “rang the bell of our assembly.” It should perhaps be mentioned, for history’s sake, that this pioneer of ecumenism made this comment right here, in the Cathedral of Saint Peter, in November 1967 during the visit to the World Council of the Churches of our illustrious predecessor, Patriarch Athenagoras I of eternal memory.

This “League of Churches” proposed by Constantinople finally took on flesh and bones 28 years later in 1948, and was named the

Concret, Enciclica din 1920 se adresa „Bisericilor lui Hristos de pretutindeni”, fără a face nici o mențiune la Ortodoxie. Ea propunea unele metode factuale de apropiere ecumenistă, printre care „acceptarea unui calendar uniform pentru sărbătorirea marilor Praznice creștine la aceeași dată de către toate Bisericile” și „lămurirea problemei căsătoriilor mixte între confesiuni”.

Dar un punct de cotitură l-a constituit, după cum am mai menționat, convocarea Congresului Panortodox din 1923 la Constantinopol, unde s-a stabilit schimbarea calendarului iulian cu unul îndreptat, decizie pusă în practică ulterior de numeroase Biserici Ortodoxe Locale, printre care și cea Română în 1924. Acolo s-a luat în discuție și recăsătorirea preoților văduvi, introducând astfel în dezbatere probleme deja rezolvate în trecut, pentru o renegociere a lor într-un stil mai mult politic decât bisericesc.

Unele Biserici Locale au refuzat să introducă în uzul liturgic calendarul îndreptat, invocând nevoia unei decizii panortodoxe. Drept urmare, Patriarhul Ecumenic Grigorie al VII-lea a adresat o enciclică la 27 mai 1924, prin care convoca pentru anul 1926 un Sinod Panortodox, care ar fi trebuit să aibă loc la Muntele Athos. La această invitație Patriarhia Sârbă a răspuns că, înainte de ținerea unui astfel de Sinod,

“World Council of Churches.” It was created through the fusion of the inter-Christian movements on “Faith and Order” and “Life and Action”. Both were also very active beginning in 1920: the former in the theological domain and the latter in the area of practical Christianity.” („Homily of His All-Holiness Ecumenical Patriarch Bartholomew on the 70th Anniversary of the WCC”, în: *World Council of Churches*, 17 iunie 2018, <www.oikoumene.org/en/resources/documents/central-committee/geneva-2018/homily-of-his-all-holiness-ecumenical-patriarch-bartholomew-on-the-70th-anniversary-of-the-wcc>, 25 iunie 2019).

trebuie să aibă loc o pregătire serioasă, prin comisii ale Bisericilor Ortodoxe Autocefale, și apoi să se țină o conferință generală pregătitoare sau un Prosinod¹⁹. Sugestia aceasta a fost preluată și a început să fie pusă în practică de Patriarhul Ecumenic Vasile al III-lea, care cere părerea celorlalte Biserici Ortodoxe cu privire la conferințe și congrese pregătitoare ale unui Sinod. Drept rezultat, a fost alcătuită o listă exhaustivă de probleme care să fie discutate. Un moment important a fost convocarea Comisiei Panortodoxe pregătitoare de la Mănăstirea Vatoped din 1930, tot la inițiativa unui Patriarh Ecumenic, Fotie al II-lea²⁰.

Problema calendarului a fost discutată la Conferința de la Moscova din 1948, alături de tema arzătoare a raportului cu celelalte Confesiuni. Pe lângă rezolvarea parțială a Pascalei, Bisericile participante au luat decizia de a nu participa la adunarea de la Amsterdam din același an, ceea ce însemna abținerea de a deveni membre ale nou înființatului Consiliu Mondial al Bisericilor (CMB). Așadar un număr de zece Biserici au respins legăturile cu catolicii și cu mișcarea ecumenică a protestanților „în planul ei actual”²¹. Este vorba de Bisericile Rusiei, Alexandriei, Antiohiei, Georgiei, Serbiei, României, Bulgariei, Poloniei, Albaniei și Cehoslovaciei. Cu toate acestea, Bisericile Ortodoxe ale Alexandriei și Antiohiei, alături de cele din Constantinopol, Ierusalim și Grecia, au aderat la acest Consiliu chiar de la întemeierea lui, în 1948. Deși *Declarația de la Toronto (1950)* nu a însemnat în nici un caz o clarificare acceptabilă a planului cadru al dialogului ecumenist, începând cu 1961 toate celelalte Bise-

19 *Hotărârile întrunirilor panortodoxe...*, p. 26.

20 *Hotărârile întrunirilor panortodoxe...*, p. 30.

21 ANEXA III. *Conferința Ortodoxă de la Moscova. 2. Rezoluția în legătură cu problema „Mișcarea Ecumenică” și Biserica Ortodoxă* în *Hotărârile întrunirilor...*, p.154.

rici Ortodoxe au devenit membre ale CMB, în contradicție flagrantă cu decizia anterioară. De remarcat sunt doar re-tragerile Bisericilor Georgiei (1997) și Bulgariei (1998) și încercarea Bisericii Serbiei de a face același lucru în 1998, dar care nu a fost menținută. Practic, participarea la ecumenism ducea lipsă de o hotărâre în acest sens, ceea ce făcea problematic un act atât de important.

În cele din urmă, Patriarhul Atenagora al Constanti-nopolului este cel care a decis convocarea unui Sinod, anunțat printr-o Encicloică tuturor Întâistătătorilor Bisericilor Ortodoxe Autocefale în anul 1951. Zece ani mai târziu, în 1961, are loc în Rhodos prima Conferință Panortodoxă, urmată de alte două în același loc în 1963 și 1964. Dar cea mai importantă Conferință de acest gen, a IV-a, s-a ținut la Geneva, Chambesy, în 1968. La aceasta din urmă s-a decis întrunirea unor Conferințe Presinodale Panortodoxe²². Trebuie remarcat că în paralel, în perioada 1962-1965, s-a ținut Conciliul Vatican II ca o continuare a celui dintâi. La finele acestui al doilea Conciliu, în decembrie 1965, Patriarhul Atenagora a ridicat împreună cu papa Paul al VI-lea anatemele din 1054, gest smintitor pentru pliroma ortodoxă, dar un pas important în demersurile ecumeniste tot mai accentuate. Această acțiune nu poate fi interpretată decât ca o conlucrare ce reclama un Sinod Panortodox similar cu Conciliul II Vatican.

Cu toate că Patriarhia Ecumenică era ferventă pe linia apropierii de eretici, restul lumii ortodoxe nu a fost atât de entuziasmată, făcând ca demersurile pentru convocarea Sinodului să se miște mai greoi. Pe parcursul a patru Conferințe Presinodale, găzduite toate de Patriarhia Ecumenică la sediul de la Chambesy, Elveția, au fost elaborate subiectele ce urmau a fi supuse unei examinării plene la

22 „History of the Holy and Great Council”, <www.orthodox-council.org/preparation-of-a-council-a-history>, 25 iunie 2019.

Sinod. Prima dintre ele s-a ținut în anul 1976, unde s-a făcut o triere a temelor de dezbatere, ajungându-se la zece de la o listă mult mai lungă. Următoarele Conferințe, întrunite în 1982, 1986 și 2009, au alcătuit 7 documente, care urmau să fie discutate la viitorul Sinod²³. Nu s-a reușit un acord pe toate cele 10 teme inițiale. Dipticele, adică ordinea onorifică a Patriarhiilor, a fost un subiect aprins, nefinalizat. Dar, surprinzător, nici în privința calendarului nu s-a ajuns la o rezolvare acceptabilă comună, deși acesta a fost factorul declanșator ce se presupunea că trebuie să primească un răspuns cât mai urgent.

În martie 2014, Sinaxa Întâistăătorilor Bisericilor Ortodoxe a anunțat convocarea Sinodului pentru 2016²⁴. O Comisie Specială s-a ocupat cu „revizuirea a 3 texte: 1) Contribuția Bisericii Ortodoxe la realizarea păcii, a dreptății, libertății, înfrățirii și iubirii între popoare și la îndepărtarea discriminărilor rasiale și de alte feluri; 2) Biserica Ortodoxă și Mișcarea Ecumenică și 3) Relații ale Bisericii Ortodoxe cu restul lumii creștine”²⁵. Tot acum a fost alcătuit și regulamentul de desfășurare. Activitatea Comisiei s-a desfășurat în trei sesiuni, în octombrie 2014, februarie și martie-aprilie

23 Procesele verbale ale acestor Conferințe au fost editate pentru public și pot fi consultate în format digital la: <www.apostoliki-diakonia.gr/gr_main/dialogos/>, 25 iunie 2019.

24 „Synaxis of the Primates of the Orthodox Churches (Phanar, March 6-9, 2014) Message”, în: *Ecumenical Patriarchate*, <www.patriarchate.org/messages/-/asset_publisher/9mdbt2FJgbY0/content/synaxis-ton-prokathemenon-orthodoxon-ekklesion-phanarion-6-9-martiou-2014-menyma?inheritRedirect=false>, 25 iunie 2019.

25 Marius Nedelcu, „Reuniunea Comitetului Interortodox Special”, în: *Ziarul Lumina*, 5 octombrie 2014, <www.ziarullumina.ro/actualitate-religioasa/reuniunea-comitetului-interortodox-special>, 25 iunie 2019.

2015²⁶. În final, s- luat decizia ca cele două texte despre ecumenism au fost comasate într-unul nou. A urmat cea de-a cincea Conferință Presinodală, care a adoptat subiectele de discuție și textele de lucru. Ultima verificare a textelor presinodale a avut loc la Sinaxa Întâistătorilor Bisericii Ortodoxe din ianuarie 2016²⁷.

Se poate observa foarte ușor că a existat o presiune constantă din partea Patriarhiei Ecumenice pentru convocarea unui Sinod Panortodox și o reținere din partea celorlalte Biserici Autocefale. Trebuie remarcată și atitudinea mărturisitoare a Sfântului Iustin Popovici, care a adresat în 6 mai 1977, după prima Conferință Presinodală, o *Scrisoare deschisă* Sinodului Bisericii Sârbe, prin care cere să nu fie de acord și să nu participe la convocarea unui Sinod Panortodox. El denunță practica unor comisii pregătitoare: „Nnicând nu s-au ținut atâtea ședințe, consfătuiri, congrese, presi-noade și alte adunări prefabricate, chemate voit, total necunoscute și străine tradiției sobornicești pravoslavnice, împromutate în fapt de la organizațiile occidentale străine de Biserica lui Hristos”²⁸. Totodată, semnaleză comportamentul reprezentanților Patriarhiei Ecumenice din ultimele decenii, care merge pe aceeași linie nesănătoasă cu cea care a condus la trădarea de la Florența. Mai mult, această Patriar-

26 Archbishop Job of Telmessos, „Towards the Council”, în: *Holy and Great Council*, <www.holycouncil.org/towards-the-council>. 25 iunie 2019.

27 „Comunicatul Sinaxei Întâistătorilor Bisericilor Ortodoxe”, în: *Ecumenical Patriarchate*, 27 ianuarie 2016, <www.patriarchate.org/-/anakoinothen-27-01-2016->, 25 iunie 2019.

28 Sf. Iustin Popovici, „Sinod Ecumenic... sau adunarea necredincioșilor”, în: *Chilia Buna Vestire – Sfântul Munte Athos*, <www.marturieathonita.ro/sinod-ecumenic-sau-adunarea-necredinciosilor/>, 25 iunie 2019.

hie nu mai este un organism viu, cu milioane de adepți, deci este lipsită de o responsabilitate pastorală reală.

Viitorul a dovedit că observațiile Cuviosului Părinte au fost mult mai îndreptățite decât se putea crede la momentul când au fost rostite. Practic, funcționând în Turcia, o țară neortodoxă,, Patriarhia de Constantinopol nu mai are credincioși. Ea este dependentă de diaspora, asupra căreia emite pretenții de control total. Nu doar că există mulți episcopi și mitropoliți cu eparhii fictive, dar episcopiile cele mai numeroase sunt în diaspora, mai ales în Statele Unite. Astfel se explică implicarea destul de vizibilă americană în chestiunile bisericești ortodoxe. Un fapt elocvent este acela că celebrul Patriarh mason Atenagora a zburat spre Istanbul pentru a-și lua în primire scaunul episcopal în 1948 cu avionul personal al președintelui Harry Truman²⁹. Se poate spune că această Patriarhie a ajuns să urmărească interese străine doar pentru a se menține în viață, devenind o plagă internă. Acțiunile recente de interferență în teritoriul canonic al Bisericii Ucrainei, ce aparține de Patriarhia Moscovei, sunt ilustrative pentru rolul său negativ și dezbinător³⁰. La fel se poate afirma despre decizia de a permite căsătoria a

29 „Athenagoras I of Constantinople”, în: *Wikipedia*, <en.wikipedia.org/wiki/Athenagoras_I_of_Constantinople>, 25 iunie 2019.

30 „SPRE O RUPTURA IN ORTODOXIE? Patriarhul Ecumenic Bartolomeu i-a transmis Patriarhului Kirill ca a decis acordarea AUTOCEFALIEI Bisericii Ortodoxe Ucrainene. Patriarhul Irineu trimite o scrisoare de protest, acuzand sprijinirea SCHISMATICILOR de catre FANAR”, în: *Cuvântul Ortodox*, , 31 august 2018, <www.cuvantul-ortodox.ro/recomandari/spre-o-ruptura-in-ortodoxie-patriarhul-ecumenic-bartolomeu-i-a-transmis-patriarhului-kirill-ca-a-decis-acordarea-autocefaliei-bisericii-ortodoxe-ucrainene-patriarhul-irineu-trimite-o-scrisoare-de-pr/>, 25 iunie 2019.

doua pentru preoți³¹, în contradicție chiar cu prevederile Sinodului din Creta de a o interzice. Cu alte cuvinte, avem de-a face cu o instrumentalizare discreționară, pentru a atinge interesul propriu, nu de dragul unor valori sfinte valabile pentru toți, ci pentru a impune altora directive.

Dar se pare că nu doar Patriarhia Ecumenică a fost sub influență străină, ci, „prin intervenția Ministerului de Externe al SUA, au fost convinse și au trimis delegații la pseudosinod și două Patriarhii din Europa de Est (a Serbiei și a României)”³². Există mai multe dovezi care conduc la concluzia că organizarea, dar și ideea convocării acestui Sinod au fost un produs al politicii externe americane. Rezultatul este unul predictibil, anume implementarea în Biserica Ortodoxă a unei „deschideri” tot mai mari față de lumea neortodoxă, chiar prin abandonarea propriei tradiții și identități.

Nu în ultimul rând, nu poate fi neglijată influența puternică ce a venit din partea lumii neortodoxe, atât prin mișcarea ecumenică, dar și prin exemplul dat de catolici prin convocarea Conciliului II Vatican. Similitudinile cu acest Conciliu și adoptarea unei agende ce ține mai mult de ideile vehiculate în cadrul organismelor ecumeniste, cum ar fi CMB, sunt izbitoare.

31 Aurelian Eftimiu, „Decizie importantă: Patriarhia Ecumenică permite a doua căsătorie pentru preoți văduvi”, în: *Agenția de știri Basilica*, 3 septembrie 2018, <www.basilica.ro/decizie-importanta-patriarhia-ecumenica-permite-a-doua-casatorie-pentru-preoti-vaduvi/>, 25 iunie 2019.

32 Părintele Anghelos Anghelakopoulos, „Lumea eretică din afara Bisericii laudă pseudosinodul din Creta – referat la Conferința teologică din Tesalonic, 16 iunie 2018”, în: *OrtodoxInfo*, 3 iulie 2018, <www.ortodoxinfo.ro/2018/07/03/parintele-anghelos-anghelakopoulos-mitropolia-de-pireu-referat-la-conferinta-teologica-din-tesalonic-16-iunie-2018/>, 25 iunie 2019.

II. Adoptarea textelor finale prin voturi și anularea unanimității sinodale

Dacă o Patriarhie, cea Ecumenică, este mai ușor să fie ținută dependentă și în directă supunere față de structuri politice, extra-bisericești, nu la fel de simplu este să fie alinate toate Bisericele Locale la această disciplină. Astfel că, pentru ratificarea documentelor neortodoxe, a fost nevoie ca ele să fie formulate diplomatic, încât să nu conțină afirmații evident criticabile, ci care să poată fi strecurate mai ușor. În plus, modalitatea de votare a lor a trebuit să fie adaptată în așa fel încât să anuleze duhul sinodalității și să nu intervină opoziții insurmontabile. De aceea a fost alcătuit un Regulament de organizare și funcționare a Sinodului³³ care să favorizeze o linie impusă dinainte și să excludă, pe cât posibil, orice surpriză în adoptarea deciziilor dorite.

Acest Regulament prevedea că unanimitatea în luarea hotărârilor trebuie să fie doar la nivel de Biserică, nu și al delegaților în parte. Mai mult, a fost stabilit un număr de cel mult 25 de ierarhi reprezentanți ai fiecărei Biserici Locale, la care s-au adăugat 6 observatori din rândul clerului inferior sau laici. Doar episcopii au avut dreptul să ia cuvântul în plen și să-și exprime acordul sau dezacordul prin semnarea sau nu a documentelor finale. Prin aceste restricții s-a urmărit o triere a arhierilor participanți pe criterii neprecizate și o eliminare a preoților și mirenilor, fapt condamnat și în contradicție cu practica sinodală consacrată. Iar dintre cei prezenți, deși au putut lua cuvântul și ceilalți ierarhi, numai Patriarhii au avut drept de vot. Refuzul semnării textelor

33 „Regulamentul de organizare și funcționare a Sfântului și Marelui Sinod al Bisericii Ortodoxe”, în: *Agencia de știri Basilica*, 14 martie 2016, <www.basilica.ro/regulamentul-de-organizare-si-functionare-a-sfantului-si-marelui-sinod-al-bisericii-ortodoxe/>, 25 iunie 2019.

finale din partea vreunui episcop nu a avut ca efect decât consemnarea acestui fapt, fără a avea implicații decizionale. Acest lucru este profund neortodox și anticanonic, în contradicție cu caracterul sinodal ce caracterizează Ortodoxia, care urmărește aflarea voii lui Dumnezeu prin cooperare întreolaltă. A fost introdusă astfel în sânul Bisericii o schismă mascată, pentru că nu este firesc să existe disensiune pe teme de credință fără consecințe, adică fără a fi luate măsuri asupra celor care se abat de la mărturisirea ortodoxă. În felul acesta, doar Patriarhii s-au pus formal de acord, nu și restul episcopilor, cu atât mai puțin credincioșii. Situația de față, când unii episcopi nu au semnat documentele finale și este păstrată totuși comuniunea bisericească este inexplicabilă, smintitoare și în contradicție flagrantă cu unitatea în Duh. Aceasta nu poate indica decât nereseriozitate și batjocură la adresa credinței din partea tuturor episcopilor care tolerează această situație inadmisibilă. În practica tuturor Sinoadelor de până acum nu a existat sistem de votare, ci hotărârile au fost luate în unanimitate, iar cei care se aflau în dezacord erau puși sub anatemă. Chiar horos-urile sinodale specificau excomunicarea celor care nu cred și nu respectă deciziile luate. Există posibilitatea contestării oricărui Sinod, dar nu și a acceptării tacite a unuia neortodox. Această convingere între corectitudine și abatere de la credință produce o zdruncinare a unității Bisericii, care are baze duhovnicești și nu se întemeiază pe acorduri omenești și pe toleranță.

Se poate spune pe bună dreptate că, prin Regulamentul de desfășurare, Sinodul din Creta s-a abătut de la calea predaniei dintotdeauna. Acest fapt a fost remarcat de unele Biserici înainte de convocare și au luat decizia de a nu participa. Trei Patriarhii au hotărât să nu participe pe acest considerent, anume a Bulgariei, a Georgiei și a Rusiei. La acestea s-a adăugat cea a Antiohiei, dar invocând motive de disensiuni bisericești cu Ierusalimul. Primele trei au cerut, înde-

osebi cea a Rusiei, revizuirea neclarităților și amânarea întrunirii Sinodului. Pe lângă modul defectuos de votare prin „consens fără unanimitate”, au fost semnalate și alte vicii de procedură, anume ne semnarea prealabilă de către Patriarhia Antiohiei a Regulamentului de organizare; iar documentul-cadru despre *Taina cununiei și impedimentele ei* nu a fost semnat nici de Patriarhia Georgiei. Deși aceste fapte constituiau, chiar conform *Regulamentului de funcționare*, impedimente pentru întrunirea finală, ele au fost ținute ascunse și recunoscute doar ulterior, după ce au fost date în vileag.

Un alt motiv de neparticipare l-a constituit pericolul de a adopta unele decizii finale chiar fără a fi de acord cu ele. Acest fapt decurgea din modul de discutare a subiectelor și felul cum se ajungea la un acord final. Concret, dezbaterile porneau de la documentele presinodale la care puteau fi făcute modificări. Însă acestea trebuiau să întrunească consensul tuturor. Cu alte cuvinte, dacă vreo Biserică se opunea, nu era de acord cu vreo schimbare în textul de pornire, documentul trebuia să rămână în forma lui inițială, ceea ce însemna că greșelile strecurate nu puteau fi îndreptate decât cu încuviințarea tuturor. Cum fuseseră semnalate astfel de erori, primejdia ca ele să rămână necorectate era majoră. De aceea, decizia de neparticipare a unor Biserici Locale a fost perfect îndreptățită.

Un alt fapt deloc neglijabil este nerespectarea mandatului precis cu care au fost însărcinate unele delegații ale Bisericilor Locale. Cel mai cunoscut este al grecilor, care au hotărât în Sinodul lor plenar ce modificări trebuiau susținute spre a fi operate în textele sinodale. Gestul lor nu a fost singular, deoarece se pare că și reprezentanții noștri la fel au procedat, iar georgienii au emis unele sugestii care să fie luate în calcul de participanți, chiar dacă ei au decis în final să nu fie prezenți. Delegația greacă nu a respectat indicațiile primite, fapt ce a condus la nevalidarea deciziilor cretane la

nivelul de Sinod al lor local. Deși a fost emis fraudulos comunicatul *Către popor*³⁴, el nu a primit girul Sinodului general (Ierarhia), cum ar fi fost normal, ci al unuia restrâns, care se întrunește lunar. De aceea, se creează impresia că hotărârile „Sfântului și Marelui Sinod” au fost recunoscute, așteptându-se probabil un moment prielnic când să fie împlinite și formalitățile de procedură. Altfel spus, asistăm la impunerea textelor cretane prin mijloace necinstite.

Un alt fapt notabil este atitudinea Arhiepiscopului Hrisostom, Întâistătătorul Bisericii din Cipru, care a semnat în locul a patru episcopi ciprioți³⁵ pe listele Sinodului din Creta, dar și ulterior, în hotărârea luată de Sinodul local cipriot pe această temă.

În cadrul Bisericii Ortodoxe Române (BOR), decizia participării la Sinod a fost luată cu puțin înainte de termenul

34 „Către popor”, în: *Agencia de știri Basilica*, 28 ianuarie 2017, <www.basilica.ro/catre-popor-sinodul-bisericii-greciei-despre-sfantul-si-marele-sinod-din-creta/>, 25 iunie 2019.

35 Detalii legate de semnarea documentelor se pot găsi în aceste articole: „UPDATE – MITUL CONSENSULUI PANORTODOX DEMOLAT: 15% dintre delegatii prezenti la Creta NU au votat TEXTUL ECUMENIST. Conform DOCUMENTULUI ORIGINAL al Sinodului din Creta referitor la *“RELATIILE BISERICII ORTODOXE CU ANSAMBLUL LUMII CRESTINE”* sunt 25 de ierarhi care NU l-au votat, inclusiv doi din Patriarhia Alexandriei”, în: *Cuvântul Ortodox*, 13 septembrie 2016, <www.cuvantul-ortodox.ro/recomandari/mitul-consensului-panortodox-demolat-20-dintre-delegatii-prezenti-la-creta-nu-au-votat-textul-ecumenist-conform-documentului-original-al-sinodului-din-creta-referitor-la-relatiile-bisericii-ortodoxe/>, 25 iunie 2019 și: „Câteva observații importante asupra semnăturilor ierarhilor care au participat la Sinodul din Creta”, în: *Român Ortodox în Franța*, 13 septembrie 2016, <www.corortodox.blogspot.com/2016/09/cateva-observatii-asupra-semnaturilor.html>, 25 iunie 2019.

de convocare. Deși au existat unele propuneri de corectare a documentelor, acestea nu au fost făcute public nici înainte, nici după aceea. Se știe doar că unele dintre ele au fost introduse în forma finală a textelor. Ulterior, la întrunirea Sinodului anual din toamnă, „s-a luat act de conținutul documentelor în forma aprobată”³⁶. Nu a existat nici o împotrivire din partea vreunui arhiepiscop, cu toate că PS Macarie ar fi cerut revizuirea documentelor³⁷ printr-un mesaj public, retras mai apoi de pe site-ul oficial al Episcopiei Scandinaviei. Practic, toți ierarhii români au fost de acord cu deciziile luate.

Toate aceste vicii de procedură, care sunt dublate de multe alte declarații provocatoare și atitudini smintitoare din partea unor arhiepiscopii sau altor personalități bisericești pro ecumenism, nu pot fi trecute cu vederea, pentru că au concurat la adoptarea unor decizii finale inacceptabile și dăunătoare. De aceea atenția mărită trebuie acordată rezultatului în sine.

36 „Concluziile Sfântului Sinod cu privire la desfășurarea și hotărârile Sfântului și Marelui Sinod al Bisericii Ortodoxe din Creta (16-26 iunie 2016)”, în: *Agenția de știri Basilica*, 29 septembrie 2016, <www.basilica.ro/concluziile-sfantului-sinod-cu-privire-la-desfasurarea-si-hotararile-sfantului-si-marelui-sinod-al-bisericii-ortodoxe-din-creta-16-26-iunie-2016/>, 25 iunie 2019.

37 „Precizarile PS MACARIE, Episcopul român al Europei de Nord, privitoare la documentul cel mai controversat adoptat la SINODUL DIN CRETA: *“Cred ca ar trebui supus in continuare dezbatelor si modificarilor”*”, în: *Cuvântul Ortodox*, 12 august 2016, <www.cuvantul-ortodox.ro/recomandari/gandurile-ps-macarie-privitoare-la-documentul-cel-mai-controversat-adoptat-la-sinodul-din-creta/>, 25 iunie 2019.

Erori dogmatice și canonice în deciziile sinodale

Cel mai frapant aspect ce ține de hotărârile elaborate la Sinodul din Creta este că nu au fost emise canoane care să reglementeze punctual acele probleme ce necesitau un răspuns. În schimb, au fost redactate documente întregi pe diferite teme, fiind lăsate deoparte unele de interes major, cum ar fi calendarul și acordarea autocefaliei. În acestea este prezentată pe scurt întreaga concepție a Bisericii pe fiecare subiect. Această abordare nu ține de practica ortodoxă consacrată, ci este o inovație ce seamănă izbitor cu politica dusă la Conciliul Vatican II, unde s-a făcut o restructurare a credinței catolice. Acel Conciliu a emis un număr de nu mai puțin de 16 documente stufoase, prin care a fost reformată tradiția papistașă. Cum Ortodoxia nu are un Papă cu puteri absolute pe tot cuprinsul ei, reacțiile unor neparticipanți, Biserici și persoane individuale, salvează din situație. Totuși deciziile luate au un efect nociv. Însă raportarea la hotărârile cretane nu trebuie și nu poate să fie una simplistă, trecând cu vederea erorile și recunoscând plusurile. Ci, așa cum s-a procedat cu ereticii dintotdeauna, care au strecurat dogme greșite în învățătura de credință, tot la fel și Sinodul din Colimbari va trebui apreciat în funcție de acuratețea de care a dat sau nu dovadă în păstrarea nealterată a dogmelor, dar și a celorlalte prevederi canonice care țin de morală și cult.

Cele mai multe critici au vizat implicarea Bisericii în ecumenism, care este reglementată în documentul al 6-lea, dar și teologia persoanei, care se regăsește în diferite pasaje din alte texte. O altă greșeală flagrantă scoasă în evidență a fost aprobarea posibilității de a fi oficiate căsătorii mixte (între ortodocși și neortodocși). Pe lângă acestea, mai există o temă importantă, chiar dacă nu a fost amplu dezbătută, anume pregătirea pentru primirea Sfintei Împărtășanii. Acesta este un subiect mai delicat și cu implicații de ordin moral, fără a afecta credința la nivel dogmatic, dar poate avea urmări usturătoare, după cum se va vedea în rândurile de mai jos. Rezumând, din cele 7 documente (am eliminat *Mesajul Sinodului*, care este un rezumat al *Enciclicei*), doar cel ce privește autonomia și modul ei de proclamare și cel referitor la diaspora nu s-au abătut de la linia ortodoxă (deși există critici și la modul cum a fost rezolvată provizoriu problema diasporei). Alte două documente conțin inovații canonice în ce privește căsătoria mixtă și postirea dinainte de împărtășire. Restul de trei documente conțin erori dogmatice cu privire la teologia persoanei (*Enciclica și Misiunea Bisericii în lumea contemporană*) și, cel mai grav, de factură ecleziologică (ecumenismul în *Relațiile Bisericii Ortodoxe cu restul lumii creștine*).

Reglementările cu privire la implicarea Ortodoxiei în mișcarea ecumenică stârnesc interesul în mod deosebit pentru că sunt cele mai grave, mai detaliate și cu mai mari implicații. De aceea, ele vor primi o analiză mai extinsă. Pentru a surprinde mai clar nuanțele expresiilor folosite, o lumină în plus este adusă de dezbaterile pentru alcătuirea documentelor de lucru, după cum reiese din procesele verbale ale Conferințelor Presinodale. Deși discuțiile consemnate au greutatea lor, ne limităm la formulările provizorii presinodale și la evoluția lor până la soluția finală sinodală, căci ele surprind tocmai intenția care a fost urmărită.

I. Relațiile Bisericii Ortodoxe cu restul lumii creștine

În privința raporturilor dintre Ortodoxie și restul cultelor, ele au fost reglementate în principal prin documentul pe această temă, *Relațiile Bisericii Ortodoxe cu restul lumii creștine*³⁸. Impresia larg răspândită în privința acestui text este aceea a unui limbaj diplomatic, confuz, fără rigoare dogmatică. Pare că ambiguitatea provine din faptul că a existat o luptă de a strecura noua viziune eclesiologică (ecumenistă) pe lângă cea tradițională, care să prevaleze chiar asupra celei din urmă. În felul acesta inovația urma să se legitimizeze de la alăturarea lângă predania dintotdeauna. Întreținerea unei stări confuze nu este o noutate în istoria Bisericii, o situație similară fiind înregistrată în cel puțin două cazuri: decretul imperiale *Ekthesis* și *Typos* (sec. VII), care doar cauționau monotelismul, fără a-l impune pe față, și hotărârile patriarhale în legătură cu disputa colivarilor (sec. XVIII), care interziceau abordarea pe mai departe a subiectelor în cauză. În ambele situații, rezolvarea a constat în formularea limpede și fără echivoc a învățăturii de credință pusă în discuție. Această soluție se impune și în cazul de față pentru a fi rezolvat și subiectul fierbinte al ecumenismului.

Totuși, oricât de neclar ar fi acest document, este imposibil ca el să nu aibă un anume sens. Pentru a-l descifra, trebuie luate ca punct de pornire afirmațiile care nu suportă interpretări. Cheia în care a fost elaborat este aceasta: Biserica Ortodoxă trebuie, are o datorie de a participa la mișcarea de

38 Traducerea românească oficială a textului: „Relațiile Bisericii Ortodoxe cu ansamblul lumii creștine”, în: *Agencia de știri Basilica*, 11 august 2018, <www.basilica.ro/sfantul-si-marele-sinod-relatiile-bisericii-ortodoxe-cu-ansamblul-lumii-crestine-document-oficial/>, 25 iunie 2019.

unificare a creștinilor, care ia forme concrete precum CMB și Comisiile Mixte de dialog cu catolicii și cu Bisericile Vechi Orientale, iar această implicare este justificată îndeosebi în primele 6 paragrafe, dar și în celelalte, cu argumente ce sunt de natură dogmatică.

În acest punct trebuie scos în evidență un aspect important despre parcursul pe care l-a străbătut textul presinodal deoarece astfel este înțeleasă mai bine cheia în care a fost alcătuit. El a fost compilat la Conferința Presinodală din 2015 din două documente alcătuite la o Conferință anterioară, din 1986, care aveau o cu totul altă abordare. În ele se punea problema dialogului, nu a unirii cu celelalte confesiuni. Cu alte cuvinte, dacă acum se dorește unitatea în măsura în care este posibil, inițial se pune în discuție dacă să existe dialog cu neortodocșii sau nu. Unul din documentele presinodale, intitulat *Relații ale Bisericii Ortodoxe cu restul lumii creștine*, făcea o analiză amănunțită a raporturilor cu 6 categorii de eterodocși și recomanda prudență în a purta dialoguri cu aceștia, subliniind totuși anumite puncte de legătură și posibile apropieri. Deci contopirea acestuia cu cel intitulat *Biserica Ortodoxă și Mișcarea Ecumenică*³⁹ nu a dus doar la un text final nou, ci și la o viziune nouă, care va fi expusă cu exemple concrete mai jos, când vor fi analizate diferite expresii discutabile. Diferența aceasta este importantă pentru a reliefa faptul că sunt nefondate acuzele aduse unor membri ai Comisiilor Presinodale, printre care s-a numărat și Părintele Protoprezbiter Prof. Teodor Zisis⁴⁰,

39 Textele acestea, traduse în limba română, pot fi consultate în cartea *Hotărâri ale întrunirilor panortodoxe...* la secțiunea cu hotărârile celei de-a treia Conferințe Presinodale, p. 219-226.

40 Asist. Univ. Drd. Răzvan Perșa induce unele acuzații neîntețmeiate în articolul său intitulat „Geneza formulării „Biserica Ortodoxă acceptă denumirea istorică a altor biserici și confesiuni creștine

cum că ar fi fost de acord la vremea aceea cu niște formulări ecumeniste, în speță cu denumirea de Biserici acordată cultelor neortodoxe. După cum se va vedea mai jos, această acuză este neîntemeiată pentru că atunci au fost semnate texte cu un conținut acceptabil sau cu foarte mici scăpări. Adevărații autori sunt cei care au reformulat documentele. Sub pretextul aducerii lor la zi, s-a operat o modificare majoră de optică. Aceasta arată cât de manipulabili au fost delegații Bisericilor la Comisiile presinodale și cât de precare au fost pozițiile lor. Dacă este luat în calcul faptul că deciziile finale se bazează în mod covârșitor pe aceste documente provizorii, se întregeste tabloul unui Sinod care nu este reprezentativ pentru Ortodoxie, ci a urmărit interese de grup și să impună anumite viziuni ecumeniste.

Așadar analiza trebuie să pornească de la asumarea participării la Mișcarea Ecumenică, ce are aplicare practică în Comisiile Mixte de dialog și CMB. În această situație, este de urmărit în ce măsură acest mediu ecumenist este compatibil cu doctrina ortodoxă și, în al doilea rând, dacă argumentele aduse, care sunt de natură ecleziologică (fința și unitatea Bisericii), sunt corecte teologic. Toate acestea tre-

eterodoxe, fără a fi în comuniune cu ele” (publicat inițial pe site-ul Doxologia, dar apoi retras și repostat în alte părți, cum ar fi pe site-ul Facultății de Teologie de la Cluj: www.nomocanon.com/geneza-formularii-biserica-ortodoxa-accepta-denumirea-istorica-a-altor-biserici-si-confesiuni-crestine-eterodoxe-fara-a-fi-in-comuniune-cu-ele/). El susține că Pr. Teodor Zisis ar fi autorul formulei „recunoaștem existența tuturor Bisericilor și confesiunilor creștine”, fără să ia în calcul contextul, care este foarte important. După cum el însuși recunoaște, Pr. Teodor a criticat folosirea expresiei „(existența) ontologică”. Intervenția a fost una salutară, pentru că, în paragraful de atunci, existența de facto nu reprezenta o trădare a dogmei ortodoxe, pe când existența „ontologică” a ereticilor spre aceasta conducea.

buie privite în contextul în care există un conflict deschis în sânul Bisericii între adepții ecumenismului și cei care i se opun și au înfierat mereu toate practicile neortodoxe (îndeosebi rugăciunile în comun). Această stare de fapt conduce la întrebarea dacă nu cumva s-a dorit și s-a obținut o decizie sinodală care să favorizeze și să legalizeze „deschiderile” ecumeniste și să închidă gura celor ce le critică. Hotărârile acestea nu sunt asumate ferm de ierarhie nici până astăzi de rușinea poporului drept credincios, negându-se orice abatere de la credință. Dar se poate bănuși că se așteaptă o erodare mai mare a conștiinței ortodoxe pentru a fi implementate în voie. De aceea, și atenția noastră trebuie să fie maximă la aceste realități.

1. Participarea la Mișcarea Ecumenică și la Consiliul Mondial al Bisericilor

a. Mișcarea ecumenică. Prezentare succintă

Natura pur pământească a ecumenismului este vădită chiar din numele asumat, care provine din limba greacă οἰκουμηνισμός=lumea locuită, spațiul locuit. Iar unitatea pe care o propune, mijloacele pe care le folosește, întreaga mentalitate care stă în spatele lui este de natură lumească, diametral opusă năzuințelor creștin ortodoxe. Ecumenicitatea, specifică Bisericii, este total diferită de ecumenism; ea reprezintă deschiderea față de toți oamenii și mărturia comună a tuturor creștinilor ortodocși, iar nu o dorință oarbă de a fi pe placul tuturor oamenilor. Una este a face pe oameni să fie plăcuți lui Dumnezeu și a ține cont de părerea acestei categorii și cu totul altceva este a forța credința să fie pe placul tuturor.

La mai bine de 50 de ani de când ecumenismul se desfășoară în cadru organizat, cum ar fi CMB și dialogu-

rile teologice asumate de „Biserica” Catolică, este dificil să fie identificate acum rădăcinile acestei mișcări. În orice caz, toate sursele datează începutul lui în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, în mediul protestant. Grupări care au dat tonul unirii religioase ar fi: Alianța Evanghelică (1846), Asociația Bisericilor Anglicane și Răsăritene (1964), Conferința Internațională a Misiunilor, Parlamentul Religiilor de la Chicago (1893)⁴¹. Ultima adunare menționată a avut o deschidere mai mare decât creștinismul, chiar dacă a fost dominată de viziunea protestantă. La ea au participat reprezentanți din majoritatea religiilor, de la islam, buddhism, hinduism, jainism până la catolici și ortodocși. Organizată cu prilejul sărbătoririi a 400 de ani de la descoperirea Americii, a avut rolul de a aduce împreună și a pune în legătură toate religiile din lume. Printre ortodocși s-a numărat și Patriarhul Ecumenic de atunci, Neofit al VIII-lea⁴². O mare impresie a produs prezența lui Swami Vivekananda, reprezentat al hinduismului. În mod ciudat, deși aceasta a avut un caracter inter-religios, activitatea ulterioară s-a rezumat la un nivel inter-creștin, fără a fi abandonat scopul unirii tuturor religiilor. Se poate observa, așadar, că există o strategie de a înainta pas cu pas, evitându-se forțarea inutilă a lucrurilor.

Începutul secolului XX a adus o intensificare a mișcării ecumenice. În 1910 a avut loc Conferința Misionară Mondială din Edinburgh, Anglia, unde a fost exprimată ideea că

41 Pr. prof. univ. dr. Gheorghe Petraru, *Teologie Fundamentală și Misionară. Ecumenism*, Editura Performantica, Iași, 2006, p. 301.

42 O poză a sa se găsește în cartea ce prezintă discursurile ținute și pe participanți: *The world's Parliament of religions. An illustrated and popular story of the worlds first parliament of religions, held in Chicago*, volume 1, The Parliament publishing Company, Chicago, 1893, p. 77.

„separațiile creștine ruinează credibilitatea Evangheliei”⁴³. Nathan Soderblom, Arhiepiscop al Suediei, a jucat un rol important, propunând ideea unui Consiliu al Bisericilor pentru pace, și a convocat Conferința de la Stockholm, din 1925. Aici au fost puse bazele mișcării „Life and Work”. Doi ani mai târziu a fost constituită și mișcarea „Faith and Order” la Lausanne. Acestea au fuzionat în 1937 în cadrul Conferinței Internaționale de la Oxford, întărită în anul următor de Consiliul Universal Creștin pentru Viață și Acțiune, și au dat naștere Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Deoarece acest proiect nu a putut fi pus în practică din cauza celui de-al doilea Război Mondial, a fost amânat până în 1948, când a luat ființă Consiliul Mondial al Bisericilor la Amsterdam.

Un rol important în proliferarea ecumenismului l-a jucat și Patriarhia Ecumenică îndeosebi prin Enciclica din 1920, care a fost concepută îndeosebi de Mitropolitul Gherman de Tiatire, un ecumenist fervent. Dar trebuie remarcate acțiunile de convocare a unui Sinod Panortodox care să stabilească o larghețe prea mare față de celelalte confesiuni.

În ce privește „Biserica” Catolică, ea a fost rezervată și chiar ostilă față de perspectivele ecumeniste până la Conciliul Vatican II. Cu toate că și înainte au existat unii teologi catolici care presau spre o relaxare a granițelor bisericesti, restructurarea masivă și reorientarea teologică oficială a venit prin acest Conciliu, care a dus și la ridicarea reciprocă a Anatemelor cu ortodoxii în 1965. Ulterior s-au îndesit diferitele manifestări inter-creștine și chiar inter-religioase la care au participat până și papi, cum ar fi Ioan Paul al II-lea.

43 Pr. prof. univ. dr. Gheorghe Petraru, *Teologie Fundamentală...*, p. 301. *Aceeași idee poate fi regăsită, din păcate, și în documentele Sinodului din Creta în această formulare din documentul 6, art. 7: «Înțelegerea reciprocă și colaborarea sunt esențiale ca să nu „punem vreo predică Evangheliei lui Hristos”».*

Cu toate că a apărut o mișcare de unificare în sânul misionarismului protestant, nu se poate găsi o explicație plauzibilă pentru extinderea ei și în rândul celorlalte Confesiuni creștine, care au o altă structură. Mai degrabă sursa tendinței de unire religioasă este de ordin politic. Paralelismul aproape perfect și conlucrarea vădită sunt motive suficiente pentru a trage această concluzie. În primul rând, misiunea protestantă din sec. al XVIII-lea a jucat un rol pregnant politic. „Visul de a converti pe păgânii de pe glob a fost stimulat și a mers pe urma expansiunii și cuceririi coloniale și, astfel, a fost în mare parte dependent de puterile occidentale, în special de Marea Britanie și America, în privința implementării lui practice. De aceea, prin însoțirea dintre misiune și colonizare, la pasiunea de a „creștina” lumea a fost adăugată sarcina de a o „civiliza”⁴⁴. Dar această țintă nu a fost folosită atât pentru creștinarea păgânilor, cât mai ales pentru reformarea lumii protestante și occidentale în general prin găsierea unității proprii sub pretextul credibilității în fața celorlalți. Toate acestea s-au petrecut pe fondul „deșteptării evanghelice” din Germania (pietismul), Marea Britanie (metodismul) și America, o mișcare de reorientare spirituală. Dorința aceasta de a creștina și civiliza întreaga lume s-a transformat curând într-un soi de frățietate, care a condus la ideea de unitate. E vorba de o unire la nivel emoțional în detrimentul dogmelor, după dictonul: „Dacă teologia a putut dezbină, experiența poate uni”⁴⁵. Astfel a apărut ideea unui ecumenism practic. Liderul mișcării misionare, John Mott, a depus mari eforturi pentru a înrola și Biserica Ortodoxă în mișcarea ecumenică, atrăgând participarea din partea

44 Fr. Peter Alban Heers, *The Missionary Origins of Modern Ecumenism. Milestones Leading up to 1920*, Uncut Mountain Press, 2007, p. 9.

45 *The Missionary Origins of...*, p. 11.

ei la Conferința de la Edinburgh (1910). Liga Națiunilor, formată în 1919, a fost luată ca un model pentru formarea unei alianțe inter-creștine și propusă ca atare chiar în Enciclica Patriarhiei Ecumenice la începutul anului următor. Apoi se pare că doilea Război Mondial a însemnat o impulsie pe ambele planuri, atât politic, cât și religios. Astfel, în 1946 a fost înființată Organizația Națiunilor Unite, iar în 1948 Consiliul Mondial al Bisericilor. Globalizarea și pan-religia merg mână-n mână pentru a forma o nouă ordine, New Age, cu implicații sociale profunde.

Un aspect ce nu poate fi ignorat este faptul că Masoneria are un interes și o implicare deosebită în ecumenism, după cum a susținut protoiereul Grigorie Razumovski la Conferința Ortodoxă de la Moscova (1948). Un articol din revista masonică „Temple” este elocvent în acest sens: „Nu se poate nega doar că la organizarea primelor congrese ecumenice amestecul fraților noștri anglo-saxoni și scandinavi a fost determinant și activitatea lor a fost canalizată continuu în sensul organizării unității creștine. [...] Dușmanul este mai periculos atunci când se dă drept „prieten”. Masonii declară sus și tare că doresc unirea tuturor oamenilor fără a avea însă în vedere unirea în adevărul întru Hristos revelat nouă de Dumnezeu (In. 18, 37), ci unirea în minciună”⁴⁶.

Discrepanța dintre caracterul limitat și decăzut al ecumenismului și desăvârșirea pe care o propune credința curată este dată de minciuna și înșelarea promovate de primul față de adevărul revelat și sinceritatea Ortodoxiei. Împăcarea prin trecerea cu vederea a adevărului este una falsă și depersonalizantă, anulează identitatea celor care participă la un astfel de ideal. O unitate obținută prin egalizarea tuturor este una utopică, similară cu comunismul. Cineva are

46 Cf. Arhim. Serafim Alexiev și Arhim. Serghie Jazadjiev, *Ortodoxia și ecumenismul*, Ed. Babel, Bacău, p. 185.

de profitat când îi pune pe ceilalți nu să se lupte între ei, ci să-și dea mâna sub auspiciile dictate de el. Este limpede că Biserica nu se poate implica în astfel de idealuri decât prin renunțarea la propriul crez.

b. Consiliul Mondial al Bisericilor

Cele ce se petrec la Adunările Generale ale CMB, care sunt convocate la un interval de 7 ani, sau la alte manifestări și publicații sub egida ecumenismului depășesc imaginația unui ortodox tradiționalist. Pe lângă rugăciuni în comun între Confesiunile membre, s-a înregistrat și celebrarea și promovarea a tot felul de ritualuri păgâne și idolatre (Adunarea din Canberra, 1991), există și se manifestă o agendă clară pro homosexualitate, sunt acceptate hirotoniile femeilor și tot felul de teorii rătăcite, cum ar fi cele legate de sofianism, Șarpele curcubeu care a creat lumea și foarte multe altele. Toate acestea sunt asumate și definitorii, nu sunt marginale. Mai mult, tendința spre un sincretism care să amestece toate religiile, nu doar creștinismul, este în creștere în ultima vreme. Se pune întrebarea foarte serioasă și gravă: Cum poate Biserica Ortodoxă să ia parte la o asemenea mișcare?

Pe lângă aceste practici deloc negliabile, care creează un mediu năucitor, este de văzut ce consemnează regulamentele și legile interne ale CMB. Trebuie avute în vedere în mod special regulamentele și declarațiile la care se face referire în documentul sinodal din Creta (art. 17 și 19), anume: *Raportul final al Comisiei speciale (2005)*⁴⁷ manda-

47 „Final Report of the Special Commission on Orthodox Participation in the WCC”, în: *World Council of Churches*, <www.oikoumene.org/en/resources/documents/assembly/2006-porto-alegre/3-preparatory-and-background-documents/fileadmin/files/wccassembly/documents/english/pb-03-specialcommission.pdf>, 25 iunie 2019.

tate de Conferința de la Tesalonic (1998), *Constituția CMB*⁴⁸ și *Declarația de la Toronto (1950)*⁴⁹. Surprizele neplăcute vor fi destule.

c. Declarația de la Toronto

Prima în ordine cronologică este *Declarația de la Toronto* din anul 1950. Aceasta este privită ca fiind «de o importanță capitală» (*Relațiile...*, art. 19) pentru participarea ortodoxă la Mișcarea Ecumenică. Totuși apare întrebarea: În ce fel i se acordă importanță dacă apare citată eronat în textul grecesc și cel francez? Rolul CMB este considerat a fi acela de a promova «studiul și dezbateră problemelor ce privesc unitatea **creștină**» (art. 19). Doar varianta în limba engleză redă corect citatul, în care se spune că este avută în vedere «unitatea **Bisericii**», nu cea «creștină». Este posibil să fie vorba despre preluarea unei erori mai vechi de traducere a textului care a circulat în spațiul grecesc; însă rămâne problema de bază: Care Biserică este avută în vedere pentru a i se promova unitatea? Este evident că nu cea Ortodoxă, ci cea, chipurile, instituită de Hristos, numită „Biserica sfântă, sobornicească, pe care o proclamă Crezul” (IV, 4), din care ar face parte toate formațiunile creștine, printre care și Biserica Ortodoxă. Cu alte cuvinte, *Declarația de la Toronto* pornește de la premiza ecleziologică a unei Biserici care cuprinde toate cultele creștine, chiar dacă nu au comuniune între ele.

48 „Constitution and Rules of the World Council of Churches”, în: *World Council of Churches*, 30 octombrie 2013, <www.oikoumene.org/en/resources/documents/assembly/2013-busan/adopted-documents-statements/wcc-constitution-and-rules>, 25 iunie 2019.

49 „Toronto statement”, 15 iulie 1950, în: *World Council of Churches*, <www.oikoumene.org/en/resources/documents/central-committee/1950/toronto-statement>, 25 iunie 2019.

Acesta este și principiul pe baza căruia este căutată unitatea, i.e. faptul de a aparține toate, prin credință, de Hristos și de Biserica instituită de El. CMB nu se erijează într-o super-Biserică, însă cultivă ideea unei super-Biserici, care trebuie descoperită, făcută vizibilă, la a cărei unitate trebuie conlucrat. În acest punct, intervine dilema: Poate să adere Ortodoxia la o structură care se întemeiază pe o astfel de viziune? Dacă pentru confesiunile protestante nu reprezintă o problemă, nu se poate spune același lucru despre Biserica noastră. În aceste condiții, este greu de acceptat importanța capitală a *Declarației de la Toronto*. Dimpotrivă, credința noastră este și trebuie să fie caracterizată de claritate și fidelitatea față de adevăr. Prin acceptarea principiilor stabilite la Toronto, se ajunge tocmai la negarea propriilor tradiții și dogme drept slăvitoare.

d. Constituția CMB. Reflectarea exigențelor ortodoxe în ea

Celălalt document de referință, *Constituția și Regulile CMB*, ar trebui să fie unul măcar compatibil cu doctrina ortodoxă, în accepțiunea sinodalilor din Creta. Aceștia afirmă că regulile de participare la CMB au fost revizuite la cererea unei Comisii Speciale, mandatate de Conferința de la Tesalonica (1998). Motivul constituirii acestei Comisii a fost retragerea Bisericii Georgiei din CMB în anul 1997, iar scopul era de a preîntâmpina acțiuni similare din partea altor Biserici Ortodoxe Locale. Au fost vizate îndeosebi eliminarea rugăciunilor în comun și clarificarea ecleziologiei și modului de participare la CMB. S-a emis o rezoluție care a fost caracterizată astfel de Mitropolitul Ierotheos Vlachos în raportul prezentat de el în Sinodul Bisericii Greciei: „Dacă citește cineva textul acesta, pe care l-au semnat și reprezentanții noștri, rămâne surprins constatând ce cuprinde legat de chestiunile

de eclesiologie, rugăciunea în comun, slujirea euharistică, luarea deciziilor prin consens (consensus) etc.". Mai concret, „exprimă poziția protestantă despre Biserica văzută și Biserica nevăzută”⁵⁰. Așadar Sinodul din Colimbari a luat drept normativ ceea ce s-a decis la acea Comisie:

- rugăciunile în comun sunt necesare pentru că prin ele se exprimă dorința de unitate, concepție preluată într-o dispoziție din *Constituția CMB*, conform căreia Bisericile vor „cultiva înnoirea și creșterea în unitate, **cult** (s.n.), misiune și slujire” („foster renewal and growth in unity, **worship**, mission and service”) (pct. III). Se face o diferență între rugăciuni „confesionale”, adică după cultul unei Biserici anume, și „interconfesionale”, adică prin combinarea ritualurilor a mai multe denominațiuni. Aceste rugăciuni nu ar trebui să constituie o problemă de conștiință pentru că ele nu sunt ale unei Biserici membre sau ale unei super-Biserici (*Raportul final*, 42). Din perspectivă ortodoxă, acest răspuns nu este deloc satisfăcător, pentru că este în contradicție cu canoanele 45 și 65 apostolice și nu reprezintă o decizie de sincretismul religios;

- ecleziologia comună a Bisericilor participante la CMB a fost doar pusă pe tapet, fără a fi reglementată în vreun fel. În schimb, *Constituția CMB* (pct. I) prevede următoarele principii eclesiologice: „Consiliul Mondial al Bisericilor este o asociație de biserici [...] care caută să împlinească împreună chemarea comună spre slava lui Dumnezeu”. Este admisă aici o chemare și o lucrare comune, ce implică recunoașterea reciprocă drept Biserici. Dar cea mai evidentă deviere dogmatică se găsește în *Regulile Consiliului* (la punctul I.3.a.iv.):

50 „Biserica Greciei la ”Sfântul și Marele Sinod” din Creta (III)”, în *Atitudini*, 7 decembrie 2016, <www.atitudini.com/2016/12/biserica-greciei-la-sfantul-si-marele-sinod-din-creta-iii-de-mitropolitul-nafaktosului-si-sfantului-vlasie-ierotheos-vlachos/>, 25 iunie 2019.

„Biserica [membru] recunoaște în celelalte biserici membre elemente ale adevăratei biserici, chiar dacă nu le privește «ca pe biserici în adevăratul sens al cuvântului» (*Declarația de la Toronto*)”. „Elementele adevăratei Biserici” sunt, potrivit *Declarației de la Toronto*, „predicarea Cuvântului, învățarea Sfințelor Scripturi și administrarea Tainelor”⁵¹. Acestea, deși

51 *Declarația de la Toronto, IV.5*. Întregul articol sună astfel: „Bisericile membre ale Consiliului Mondial recunosc în celelalte biserici elemente ale Bisericii adevărate. Ele consideră că această recunoaștere reciprocă le obligă să intre într-o conversație serioasă una cu alta în speranța că aceste elemente ale adevărului vor conduce la adevărul deplin și la unitatea bazată pe adevărul deplin.

Este învățat îndeobște în diferitele biserici că celelalte biserici au anumite elemente ale Bisericii adevărate, numite “vestigia ecclesiae” în unele tradiții. Astfel de elemente sunt predicarea Cuvântului, învățarea Sfințelor Scripturi și administrarea Tainelor. Aceste elemente sunt mai mult decât umbre palide ale vieții adevăratei Biserici. Ele sunt un fapt al unei promisiuni reale și furnizează o oportunitate de a căuta, prin consultarea sinceră și frățească, realizarea unei unități mai depline. Mai mult, creștinii de toate viziunile eclezio-logice din lume, prin predicarea Evangheliei, au adus bărbați și femei la mântuirea prin Hristos, la înnoirea vieții în El și la solidaritatea creștină a unuia cu altul.

Mișcarea ecumenică se bazează pe convingerea că aceste „urme” trebuie urmate. Bisericile nu ar trebui să le disprețuiască drept elemente oarecare ale adevărului, ci să se bucure de ele ca de semne încurajatoare care indică spre o unitate reală. Căci ce sunt aceste elemente? Nu sunt rămășițe moarte ale trecutului, ci mijloace puternice prin care lucrează Dumnezeu. Pot și trebuie ridicate întrebări despre validitatea și puritatea învățaturii și vieții sacramentale, dar nu poate fi vreo îndoială că aceste elemente dinamice ale Bisericii justifică nădejdea că bisericile care le păstrează vor fi conduse la adevărul deplin. Această recunoaștere a adevărului este facilitată prin conversația ecumenică.

sunt numite de unele tradiții „vestigia ecclesiae”, sunt „mai mult decât umbre palide din viața adevăratei Biserici”, nu sunt „rămășițe moarte ale trecutului, ci mijloace puternice prin care lucrează Dumnezeu”. Ele ar fi bazele unei unități incipiente spre una deplină. Se menționează chiar că prin „predicarea Evangheliei, creștinii de diferite viziuni ecleziologice au adus bărbați și femei la mântuirea prin Hristos”. Deci nu poate fi pusă în discuție existența acestor elemente, ci doar corectitudinea lor. Transpuse în termeni ortodocși, formulările neutre citate afirmă apartenența reală a tuturor membrilor CMB la Biserica adevărată și că Duhul Sfânt este prezent în ei într-un grad mai mare sau mai mic. Altfel spus, toți participanții se consideră reciproc mădulare mai mult sau mai puțin ale Bisericii lui Hristos. În acest sens, este demnă de remarcat observația din dezbaterile Comisiei Mixte amintite, că unele „Biserici” (printre care și cea Ortodoxă) se identifică cu Biserica cea una, sfântă, sobornicească și apostolică, iar altele se consideră ca fiind părți din aceasta (*Raportul final*, 15). În cadrul CMB, aceste teorii pot fi exprimate fără a fi deranjată conlucrarea. Toate aceste concepții denotă o înțelegere străină de teologia ortodoxă și o relativizare nepermisă a principiilor dogmatice.

Concluzia care se poate trage este că garanția exprimată în documentul sinodal din Creta: «Criteriile fixate de Comisia specială, care au fost propuse de ortodocși și au fost acceptate de către CMB, ... au fost ratificate și încorporate în Statutul și Regulamentul de funcționare al CMB» (art. 17) nu are darul de a liniști conștiința ortodoxă. Căci Comisia Specială nu și-a împlinit mandatul primit de la Conferința de la Tesalonic pentru că nu a reușit să obțină criteriile întru totul conforme cu dreapta credință, iar *Constituția și Regulile CMB* conțin principii ce nu se încadrează în puritatea învățăturii ortodoxe, ci reprezintă o trădare a adevărului de credință și devierea Bisericii Ortodoxe pe o linie eretică.

2. Dialogul cu „Biserica” Catolică în Comisiile mixte de dialog

În ce privește dialogul cu Biserica Romano-Catolică, care nu este membră a CMB, acesta se desfășoară în cadrul Comisiilor mixte de dialog. Documentul sinodal decide că «scopul comun al tuturor este restabilirea finală a unității în credința cea adevărată și în iubire» (art. 12). Mai mult, «în cazul imposibilității depășirii vreunei diferențe teologice precise, dialogul teologic poate continua» (art. 11). Este destul de limpede că unirea Bisericilor este urmărită fără a intra în calcul eșecul acestui deziderat, lucru ce duce cu gândul la o împăcare mai degrabă de ordin politic, forțată, decât una în Hristos, sinceră, prin pocăință și renunțarea la abaterile dogmatice care au intervenit în decursul istoriei.

Un fapt demn de remarcat este că „Biserica” Catolică a acceptat să ia parte la mișcarea ecumenică numai după reformismul aplicat de Conciliul II Vatican. Acesta a luat forma unui „aggiornamento” ce includea o apropiere de Bisericile separate de Roma⁵². Multe din dezideratele acestui Conciliu par a fi fost preluate de organizatorii Sinodului din Creta, cu unele adaptări de rigoare. Caracteristicile comune au fost că ambele au urmărit să aibă mai degrabă un caracter pastoral decât dogmatic și au căutat să schimbe atitudinea în plan „ecumenic”. Bineînțeles că nu a fost preluată de către ortodocși ideea de schimbare inovatoare la nivel liturgic, pastoral și cultural și că trebuie găsite mijloace noi de a exprima pe cele vechi. Ar fi creat reacții de opoziție puternice față de caracterul declarat tradițional al Ortodoxiei.

Însă punctul central a fost deschiderea spre ecumenism. Dacă până atunci papalitatea refuza să accepte par-

52 Cf. Protopresbyter Peter Heers, *The Ecclesiological Renovation of Vatican II*, Uncut Mountain Press, Simpsonville, 2015, p. 129.

tipizarea la această mișcare, în cadrul Conciliului a fost acordat un mare credit unor teologi precum Yves Congar, Karl Rahner și cardinalul Bea, care au dat un ton ecumenist. Documentul central din cele 16 a fost *Unitatis Redintegratio*, care se ocupă cu problema relațiilor cu creștinii din afara Bisericii Catolice. Mai mult, la baza lui a stat un text draft intitulat *De Oecumenismo*, din care au fost desprinse alte două documente inovatoare și controversate, *Nostra Aetate* și *Dignitatis Humanae*. Chiar și Constituția de reper cu privire la Biserică, *Lumen Gentium*, conține idei dezvoltate în primul. „În mod clar *Unitatis Redintegratio* deține un loc central printre decretele Conciliului în sensul de „a da tonul” și de a exprima spiritul Vatican II”⁵³.

Dogma principală modificată a fost cea cu privire la Biserică, la natura și unitatea ei, cu consecințe asupra raportului față de ereticii și schismaticii din afara ei. Noua viziune era că „unitatea nu mai este o problemă de întoarcere la Biserica cea una, ci de reconciliere reciprocă”⁵⁴. Exact aceeași schimbare pare să fi fost avută în vedere și în Creta, unde Biserica să nu mai fie privită ca fiind exclusiv cea Ortodoxă, ci compusă din toți așa-ziii creștini, de orice confesiune.

Așadar Comisiile Teologice mixte au fost constituite după Conciliul Vatican II, care a produs o schimbare de optică în sânul catolicismului în urma eforturilor unor teologi precum Congar, Teilard de Chardin, Rahner, von Balthasar, model care se dorește a fi introdus și în Biserica noastră.

Procesul prin care „Biserica” Catolică a ajuns să considere că există elemente și în cei despărțiți de ea este prezentat foarte bine de Preotul Peter Heers în cartea sa despre ecleziologia Conciliului Vatican II. Ideea de incluziune, că și ereticii fac și ei parte cumva din Biserică, a început de

53 *The Ecclesiological Renovation...*, p. 4.

54 *The Ecclesiological Renovation...*, p. 11.

la discuția despre Botez și validitatea lui în afara catolicismului. Pornind de la teoriile Fericitului Augustin, care au fost împinse mai departe de Toma d'Aquino, s-a ajuns să se considere că cei care primesc Botezul în numele Sfintei Treimi sunt membri ai Bisericii, chiar dacă nu deplin în cazul în care aparțin de comunități eretice. Fericitul Augustin, din rațiuni pastorale, pentru a facilita întoarcerea schismaticilor donatiști fără a fi botezați din nou, a exprimat teoria că și aceia aveau har, dar nu era lucrător decât dacă ajungeau să părăsească adunarea lor și să vină în staulul Bisericii. În epoca scolasticii, Toma d'Aquino a dus mai departe speculațiile acestea, spunând că ereticii aveau prin Botezul lor har mântuitor, dar nu le era de folos din cauza credinței greșite, care îl făcea inefficient. Cu toate acestea, granițele bisericesti au fost privite întotdeauna în catolicism ca fiind clare. Abia la Conciliul Vatican II, pe baza teoriei baptismale, ele au fost regândite și a fost recunoscut un statut bisericesc pentru grupările creștine desprinse de catolici. Dacă Sfinții Părinți au privit iconomia cu privire la primirea ereticilor fără Botez la nivel individual, generalizarea ei la nivelul denominațiunilor de către catolici a constituit terenul favorabil pentru adâncirea derapajelor dogmatice.

Dialogurile ecumeniste cu catolicii presupun angajarea în teoriile lor sau contaminarea cu ele. Iar cedarea terenului în fața ereticilor, printr-un proces similar cu cel descris mai sus din sânul catolicismului, poate produce oricând și în Ortodoxie schimbări mici de dogmă, care nu sunt de neglijat și care pot fi urmate de unele mari.

3. Formulări dogmatice cu caracter neortodox

Este interesant de observat că mai mult de jumătate din articolele documentului 6 sinodal (14 din 24) justifică

și descriu participarea la Mișcarea Ecumenică și nici unul nu face distincția între erezie și dreapta credință. Nu este de mirare, așadar, că majoritatea exprimărilor teologice cuprind concepte frecvent întâlnite în mediul ecumenist, dar și citate biblice și liturgice desprinse din context și adaptate unui sincretism religios. Practic, cum se va vedea, nu doar referirile la Mișcarea Ecumenică, ci întregul text este un referat alcătuit în stilul diplomației „ecumenice”, nespecific doctrinei ortodoxe. În continuare vor fi analizate dogmatic aspectele controversate ale unor expresii, dincolo de stilul lor ecumenist.

a. Denumirea istorică de Biserici

«Potrivit naturii ontologice a Bisericii, unitatea sa nu poate fi tulburată. Cu toate acestea, Biserica Ortodoxă acceptă denumirea istorică a altor biserici și confesiuni creștine eterodoxe, fără a fi în comuniune cu ele.» (art. 6)

Deși una marginală față de restul tezelor ce contravin ecleziologiei ortodoxe, problema care a suscitat cele mai multe discuții este cea a „denumirii istorice de Biserici”. Încă din primele veacuri au existat Biserici eretice și au fost numite astfel, dar cu conștiința că ele răpiseră acest nume printr-un abuz. Sf. Amfilohie de Iconiu, de exemplu, explică foarte bine acest aspect: „Diavolul cel invidios nu a încetat să-i înșele, prin răutatea-i proprie și prin străvechiul său meșteșug, pe cei nestatornici [în credință]. Căci, așa cum mai înainte îi numise pe idoli dumnezei și-i făcuse pe oameni să rătăcească de la adevăratul Dumnezeu, tot astfel și acum le numește pe multe biserici, ba, mai mult, dacă trebuie spus adevărul, îi ridică la rang de idoli ai bisericilor pe cei ce se supun lui și renunță la Hristos, pentru ca, după cum atunci îi îndepărtase de Dumnezeu prin așa-ziii dumnezei, la fel și acum să-i separe de adevărata Biserică prin așa-numitele

lor biserici”⁵⁵. Acum, eroarea cu caracter eretic constă, așa cum nota și IPS Ierotheos⁵⁶, în folosirea termenului într-un mod care le conferă eclezialitate, deoarece sunt privite ca făcând parte din Biserica cea una și indivizibilă potrivit naturii sale ontologice. Această ipoteză o semnalează și Comisia desemnată de Sfânta Chinotită a Sfântului Munte să analizeze documentele sinodale din Creta: „Mențiunea *Bisericile creștine eterodoxe* lasă loc considerării neortodoxe că ortodoxii și romano-catolicii se află nu în schismă deplină, ci sub regim de întrerupere a comuniunii bisericești”⁵⁷. Cu alte cuvinte, erezia, abaterea de la credința cea dreaptă, ar conduce doar la o separare între confesiuni, nu la o cădere din statutul de Biserică, situație ce ar putea și se încearcă a fi remediată prin inițierea unui dialog „ecumenic” și a deschiderii „frățești” interconfesionale.

Pentru a reliefa faptul că nu doar simpla folosire a denumirii de Biserică pentru confesiunile neortodoxe este greșită, ci și contextul în care este utilizată, este elocvent a aduce în discuție paragraful inițial din documentul pre-

55 Sf. Amfilohie de Iconiu, *Împotriva ereticilor*, 2 în Sf. Amfilohie de Iconium, *Scrieri*, traducere din limba greacă veche și note de Oana Coman, coll. Patristica, 11, Doxologia, Iași, 2015, p. 194-195.

56 „Vom face în continuare o scurtă analiză pentru a dovedi caracterul eretic și antiortodox al acestei fraze”, cf. „Biserica Greciei la «Sfântul și Marele Sinod» din Creta”, 2.a.iii., în: *Atitudini*, 7 decembrie 2016, <www.atitudini.com/2016/12/biserica-greciei-la-sfantul-si-marele-sinod-din-creta-iii-de-mitropolitul-nafaktosului-si-sfantului-vlasie-ierotheos-vlachos/>. 25 iunie 2019.

57 „Sfânta Chinotită: Tendințele de întrerupere a pomenirii ierarhilor nu sunt justificate!”, în: *Agenția de știri Basilica*, 10 ianuarie 2017, <www.basilica.ro/sinodul-din-creta-sfanta-chinotita-tendintele-de-intrerupere-a-pomenirii-ierarhilor-nu-sunt-justificate/>, 25 iunie 2019.

mergător, formulat la Conferința a III-a Presinodală. Acesta era următorul: „Fiind Biserica cea una, sfântă, sobornicească și apostolească, Biserica Ortodoxă are deplina conștiință a răspunderii ei pentru unitatea lumii creștine. Recunoaște existența *de facto* a Bisericilor și confesiunilor creștine...”⁵⁸. Viziunea exprimată în versiunea aceasta este una corectă, că numai Biserica Ortodoxă constituie Biserica cea una și recunoaște existența *de facto* a altor Biserici și confesiuni, adică o realitate observabilă, nu una principială. Ceea ce înseamnă că acelea nu sunt autentice, ci entități în afara Bisericii celei unice și Biserica Ortodoxă are o datorie de conștiință de a le readuce la unitatea adevărată, păstrată în Ortodoxie. Această expresie a fost scindată în două părți distincte, prima fiind înlocuită în acest context cu o frază ce ridică probleme dogmatice și schimbă total contextul. Afirmația: «Potrivit naturii ontologice a Bisericii, unitatea sa nu poate fi tulburată» nu se poate referi la Biserica Ortodoxă, pentru că natura ei ontologică este una harică, dată de lucrarea lui Hristos în ea, și poate fi tulburată de schisme și erezii. Se poate vorbi de unitatea la nivel administrativ, teritorial, etnic, dar acestea nu țin de natura ontologică a Bisericii⁵⁹. „Unitatea Bisericii nu e o unitate de ordin instituțional și nici sfărâmată în indivizi cu credințe deosebite sau cu interpretări deosebite ale ei, ci o unitate de viață, ontologic-pnevmatică în Hristos și în Duhul Lui cel Sfânt”⁶⁰. De aceea, ea constă în a avea aceeași credință, din care decurge comuniunea euharistică. Din această perspectivă, chiar canoanele

58 *Hotărârile întrunirilor...*, p. 219.

59 „Biserica nu se întemeiază juridic, ci decurge ontologic din trupul lui Hristos” (Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 2, EIBMBOR, București, 1997, p. 71).

60 Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 2, p. 123.

13 și 15 I-II afirmă că ereziile și schismele rup unirea Bisericii. La fel spune și Sf. Ciprian: „Nu poate îmbrăca veșmântul lui Hristos cine scindează și divide Biserica lui Hristos”⁶¹. Prin urmare, este limpede că unitatea Ortodoxiei, chiar dacă nu poate fi spartă în mai multe bucăți, este afectată de acestea până când intervine excluderea ereticilor din sânul ei prin condamnare și nu este una imposibil de a fi tulburată. Pe de altă parte, nu ar avea nici o relevanță dacă ar fi vorba de Biserica Ortodoxă, pentru că unitatea ei oricum nu este afectată de existența ereziilor. Deși traducerea oficială românească a omis cuvintele de la începutul propoziției: «Cu toate acestea, Biserica Ortodoxă acceptă...», care se regăsesc în versiunile din engleză («in spite of this») și franceză («cependant»), ele sunt foarte importante. Așadar care Biserică este avută aici în vedere? Este vorba de una mai largă, ce cuprinde și celelalte Confesiuni, cu care noi nu am fi în comuniune, dar le recunoaștem apartenența la Biserica lui Hristos. Doar o astfel de Biserică poate avea o unitate „ne-

61 Sf. Ciprian, *Despre unitatea Bisericii ecumenice*, VII, în *Apologeți de limbă latină*, col. PSB, vol. 3, traducere de Prof. Nicolae Chițescu, Eliodor Constantinescu, Paul Papadopol și prof. David Popescu, introducere, note și indici de prof. Nicolae Chițescu, EIBMBOR, București, 1981, p. 435-436. Așadar unitatea Bisericii este însuși trupul ei, care se ține prin legătura păcii, care este unitar. Cel ce se desparte sau aduce dezbinare atentează, tulbură sau afectează unitatea, dar prin aceasta iese din ea, în cele din urmă. Trupul uman nu-și poate reface unitatea sau integritatea după amputarea unui mădular, dar Biserica rămâne unitară după ce un membru al ei s-a rupt din unitatea ei. Se întâmplă aceasta pentru că unitatea trupului uman este dată de toate mădulele, pe când cea a Bisericii decurge din capul-Hristos. Unitatea Bisericii se poate tulbura prin desprinderea unor membri, dar ea se reface. În plus, ea poate fi lovită prin schisme, prin ruperea comuniunii între diferite Biserici Locale.

tulburată” de schisme și erezii. Numai că în felul acesta operăm cu concepte ce țin de teologia protestantă a lui Calvin și Zwingli, a Bisericii văzute și nevăzute. Conform aceluia, Biserica reală este dincolo de realitatea văzută, nu are niște granițe canonice clar delimitate.

Cel mai simplu ar fi fost să fie evitat termenul de Biserică pentru formațiunile creștine neortodoxe, așa cum a propus Sinodul Bisericii Greciei. Modificarea expresiei din «recunoaște existența istorică» în «acceptă denumirea istorică», în contextul dat, nu este una nici măcar mai bună. De fapt, în cazul acesta, când oricum sunt recunoscute diferențe confesionale între creștini, dar în cadrul aceleiași Biserici universale, aceste deosebiri sunt atenuate prin această formulare finală. Ele nu mai sunt nici măcar existențiale, ci doar distincții în ce privește denumirea. Aceste jonglări de termeni nu sunt specifice Ortodoxiei, ci induc confuzie și posibilitatea ca în astfel de ape tulburi să prolifereze trădările de credință.

b. Este mărturisită Biserica Ortodoxă conform Crezului? (art. 1)

«Biserica Ortodoxă, fiind Biserica Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolească, crede cu tărie, în conștiința ei de sine eclesială profundă, că ocupă un loc principal în chestiunea promovării unității creștine în lumea contemporană.» (art. 1)

Perspectiva ecleziologică greșită menționată la punctul anterior, care consideră celelalte culte creștine drept Biserici, o altă formă a „teoriei ramurilor”, poate fi regăsită și în acest prim pasaj din document. Folosirea unei formule asemănătoare cu Crezul a făcut pe mulți să aibă impresia că afirmația: „Biserica Ortodoxă, fiind Biserica cea *una, sfântă, sobornicească și apostolică*...” constituie o mărturisire ortodoxă. Totuși Simbolul credinței are altă nuanță: „Cred că

Biserica Ortodoxă este una, sfântă, sobornicească și apostolică”. Pe când formula propusă aici introduce un concept nou, anume Biserică una, sfântă, care este o entitate diferită de cea Ortodoxă. Această distincție este păstrată în tot documentul (art. 4, 5, 8, 18, 21) și poate fi detectată și în *Enciclica sinodală*: «*Biserica Ortodoxă constituie continuarea autentică a Bisericii celei Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolică*»⁶². Chiar dacă nu este o viziune rea în sine, ea nu exclude existența altor „Biserici” și Confesiuni care să fie și ele identice sau măcar părți din Biserica cea una a lui Hristos. Așadar avem de-a face cu o teorie despre Biserica primară nespecifică teologiei ortodoxe, cu care unele Biserici (Ortodoxă și Romano-Catolică) se pot identifica, iar altele se pot considera părți ale ei. Afirmăția reprezintă o eroare doar în măsura în care chiar este folosită pentru a recunoaște existența acelor alte culte ca membre ale trupului lui Hristos, care este Biserica Lui.

De fapt, în acest prim paragraf, accentul nu cade pe mărturisirea Bisericii Ortodoxe ca fiind cea una, sfântă, ci pe convingerea că «Biserica Ortodoxă [...] ocupă un loc principal în chestiunea promovării unității creștine în lumea contemporană», introducându-se, în acest fel, tema generală, i.e. participarea la Mișcarea Ecumenică. Argumentul care ar sta la baza acestei implicări este «conștiința ei de sine eclezială profundă», care se traduce prin responsabilitatea ortodocșilor de a-și manifesta identitatea ca Biserică. Precizarea că nu trebuie omise cuvintele «de sine» – așa cum face traducerea românească oficială a textului (probabil după versiunea franceză) – întărește o dată în plus ideea că este promovată, de fapt, o unitate la nivel identitar, dogmatică.

62 *Enciclica Sfântului și Marelui Sinod, I, 2*, în: Agenția de știri *Basilica*, 1 august 2016, <www.basilica.ro/enciclica-sfantului-si-marelui-sinod/>, 25 iunie 2019.

Aceasta este echivalentă cu unitatea Bisericii, nu este una doar la nivel social, de conviețuire pașnică. Mai precis, vorbim de o angajare pe baze dogmatice, cu stabilirea unor raporturi bisericești, și nu doar de cooperare socială. Trebuie remarcat aici că la Conferința a V-a Presinodală a fost operată o schimbare importantă. Inițial, în documentul semnat la Conferința a III-a, se menționa că Biserica Ortodoxă ocupă un «loc central» în promovarea unității creștine, iar apoi că ea ocupă un «loc principal»⁶³. Deși ambele formulări sunt improprii, locul central ar putea sugera adunarea celorlalți în jurul său, pe când o poziție principală nu duce cu gândul la un reper indiscutabil. Așadar această modificare certifică o dată în plus intențiile necinstite din umbră.

Așadar care este rostul mărturisirii în primul paragraf că suntem Biserica cea una, sfântă? Nu poate fi decât unul nesemnificativ, și anume acela de a avea convingerea că nu ocupăm un loc marginal, ci unul «principal în promovarea unității creștine». Altfel spus, fidelitatea păstrării tradiției apostolice nu ne conferă exclusivitate, ci doar un avantaj oarecare ecumenic în raport cu alte confesiuni, care nu sunt „Biserici” depline. Aceasta nu este nicidecum mărturisirea din Crez, care este una răspicată. Mai degrabă, noi credem că există doar Biserica Ortodoxă cea Una, iar restul „Bisericilor” sunt pseudo-biserici.

Conform doctrinei ortodoxe, revenirea de la erezie la Biserică se face prin convertire, care nu este o simplă trecere la o altă comunitate, ci presupune, în plus, pocăința și lepădarea de greșelile dogmatice anterioare, după cum susține și Sf. Ignatie Teoforul: „Toți câți se vor pocăi [de dezbinări și de învățături rele] și vor veni la unitatea Bisericii vor fi și ei

63 În ciuda faptului că versiunea oficială engleză conține termenul „central”, celelalte, îndeosebi cea grecească îl folosește pe cel de „principal” (κυρίαν).

ai lui Dumnezeu⁶⁴. Unitatea Bisericii este păstrată nealterat în Biserica Ortodoxă, nu este un deziderat ce trebuie atins în viitor. Lucrul acesta este exprimat și liturgic în Anaforaua Liturghiei Sf. Vasile cel Mare: „Pe cei rătăciți îi întoarce și-i unește cu sfânta Ta sobornicească și apostolească Biserică⁶⁵, adică cea Ortodoxă.

De asemenea, canoanele Bisericii indică limpede faptul că abaterea de la credință duce la desprinderea de Biserica lui Hristos și, în consecință, revenirea la credința ortodoxă este urmată de reprimirea în Biserică. De pildă, concepția ortodoxă despre Biserică și raportul ei cu ereticii este evidențiată în Canonul 95 Trulan, care afirmă: „Pe aceia dintre eretici care se adaugă la ortodoxie și părții celor ce se mântuiesc îi primim” pe unii „dând zapise și dând anate-meii toată erezia care nu cugetă cum cugetă sfânta sobornicească și apostolească a lui Dumnezeu Biserică”, iar alții „care revin la Biserica sobornicească”, „să fie botezați din nou⁶⁶. Este evident faptul că ereticii sunt în afara Bisericii din cauza abaterilor doctrinare și pot reveni în interiorul ei prin primirea dreptei credințe. Unitatea Bisericii nu este pierdută, ci doar ereticii se abat de la această unitate prin respingerea dreptei credințe și pot reveni la ea prin convertire.

Pe când perspectiva pe care o oferă primul articol este una diferită: Biserica Ortodoxă se angajează în promovarea unei alte unități decât a sa proprie, o unitate „creștină”, care aparține unei „Biserici primare”, fragmentată chipurile în numeroase confesiuni. Potrivit paragrafului în discuție, Bise-

64 Sf. Ignatie Teoforul, *Ignatie către filadelfeni*, III, 2, în col. Părinți și Scriitori Bisericești, vol. 1, traducere, note și indici de Pr. D. Fecioru, EIBMBOR, București, 1979, p. 179.

65 *Liturghier*, EIBMBOR, București, 2000, p. 237.

66 Arhid. Prof. Dr. Ioan N. Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*, ediția a III-a îmbunătățită, Sibiu, 2005, p. 173-174.

rica Ortodoxă nu deține unitatea, ci conlucrează cu ceilalți creștini pentru a ajunge la o unitate despre care se spune că trebuie restabilită (art. 5). Cu alte cuvinte, păstrarea până acum a credinței adevărate constituie doar un avantaj relativ, ce nu presupune o atitudine de delimitare clară față de restul ereziilor, ci, dimpotrivă, ar responsabiliza Biserica Ortodoxă să se angajeze alături de acelea într-un demers de promovare a unei unități fictive cu ele.

Mai trebuie observat că această poziție nu răspunde într-un mod ortodox la dilemele de natură ecleziologică exprimate de Comisia Specială mandatată de Conferința de la Tesalonic :

- puțința de recunoaștere reciprocă drept Biserici a celorlalte confesiuni (pct. 15);

- existența unui spațiu pentru alte Biserici în ecleziologia ortodoxă (pct. 16);

- care este înțelegerea Bisericilor în privința expresiilor: „unitate văzută”, „unitate și diversitate” și „chemarea reciprocă spre ținta unității văzute” (pct. 18.a).

Aceste neclarități au condus la retragerea Bisericilor Bulgariei (1997) și Georgiei (1998) din CMB, care au considerat că asumarea unui simplu rol principal în Mișcarea Ecu-
menică presupune, de fapt, așezarea Ortodoxiei în rând cu toate ereziile și negarea statutului de Biserică autentică și singulară a lui Hristos, „stâlpul și temelie adevărului” (1Tim. 3, 15). Se pare că exemplul lor nu a condus la o problematizare teologică serioasă, ci la argumente false, cum ar fi și acest articol 1 analizat, prin care se încearcă o justificare pentru participarea pe mai departe la CMB.

c. Biserică interconfesională

«Biserica Ortodoxă, fidelă ecleziologiei sale, identității structurii sale interne și învățăturii Bisericii primare a celor

șapte Sinoade Ecumenice, participând la organismul CMB, nu acceptă nicidecum ideea egalității confesiunilor și în nici un caz nu poate concepe unitatea Bisericii ca pe un compromis interconfesional.» (art. 18)

Scopul fals de a reface, chipurile, unitatea Bisericii prin împăcarea tuturor confesiunilor creștine este reiterat și în acest paragraf, în care se dă asigurarea că Biserica Ortodoxă, pe lângă faptul (pozitiv) că «nu acceptă nicidecum ideea egalității confesiunilor», «în niciun caz nu poate concepe unitatea Bisericii ca pe un compromis interconfesional». O astfel de garanție este, de fapt, un cal troian, pentru că, odată cu promisiunea de a nu se face compromisuri pe linie de credință, este introdusă teoria greșită a unei Biserici interconfesionale, adică formată din toate denomi-națiunile creștine. Pentru ortodocși, această premisă este inacceptabilă, nefiind conformă cu dreapta credință.

De notat că versiunile oficiale diferă. Astfel, exceptând pe cea rusă, avem trei variante:

- în textul de bază, cel grec: «οὐδὲὼς δύναται νά δεχθῆ τήν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας ὡς τινα διομολογιακὴν προσαρμογὴν» = «nu poate să primească nicidecum unitatea Bisericii ca pe o adaptare/ajustare oarecare interconfesională»;

- în engleză: «in no way is she able to accept the unity of the Church as an inter-confessional compromise» = «nu poate accepta în nici un caz unitatea Bisericii ca pe un compromis interconfesional»;

- în franceză: «ne peut concevoir l'unité de l'Église comme un rajustement interconfessionnel» = «nu poate concepe unitatea Bisericii ca pe o adaptare interconfesională».

Așadar traducerea românească este una originală, fiind diferită nu doar de textul sursă grecesc, ci și de toate celelalte traduceri oficiale. Pe de altă parte, în ciuda celor două diferențe importante, nu se schimbă cu nimic sensul

general al frazei, care ar suna astfel dacă ar fi să înglobeze toate nuanțele: Unitatea Bisericii nu poate fi gândită, plănuită sau acceptată drept o adaptare/ajustare sau compromis interconfesional. De aici rezultă un aspect foarte bun, anume că nu este îngăduit minimalismul (compromisul) dogmatic între confesiuni pentru a ajunge la unitate. Chiar și așa, Biserica a cărei unitate este avută în vedere în acest context este privită ca fiind constituită, la momentul actual, dintr-un conglomerat interconfesional, așa încât nu poate fi vorba de cea Ortodoxă.

O altă nuanță poate fi urmărită prin comparație cu textul presinodal din 1986. Acolo era prevăzut faptul că «unitatea căutată în cadrul CMB nu poate fi produsul exclusiv al acordurilor teologice, întrucât Dumnezeu cheamă pe toți creștinii la unitatea de credință așa cum este ea trăită în Taine (sacramental) și în tradiție în sânul Bisericii Ortodoxe» (art. 6). Este evident că prin aceasta se afirma că toți creștinii sunt chemați de Dumnezeu la Ortodoxie, principiu care lipsește din forma finală a documentului. Această afirmație inițială a fost modificată și a ajuns în textul sinodal astfel: «unitatea căutată în cadrul CMB nu poate fi doar produsul acordurilor teologice, ci și al unității de credință, păstrată și trăită în Biserica Ortodoxă în Taine» (art. 18). Diferența este infimă ca exprimare, dar enormă la nivel de înțeles și este făcută de acel „și”, adăugat probabil special. Una este ca unitatea să fie urmărită pe baze ortodoxe și alta este să fie făcută și pe baze ortodoxe. Acceptarea altor baze decât cele drept slăvitoare este inacceptabilă și reprezintă o abatere dogmatică spre teoria ramurilor.

Așa cum, din perspectiva „ecumenică”, Sinodul a declarat formal că este inacceptabil compromisul, tot la fel conștiința ortodoxă nu poate admite angajarea într-un dialog ecumenic ce are la bază eroarea doctrinară, conform căreia ereziile se găsesc în interiorul Bisericii, și nu în afara ei.

4. Toate citatele scripturistice sunt denaturate și scoase din context

Un mare neajuns al textelor emise îl reprezintă folosirea distorsionată a tuturor citatelor biblice. Trei dintre ele sunt minore, însă două țin chiar de perspectiva eronată cu privire la „Biserica nedeplină”.

Faptul că Dumnezeu *voiește*, nu poruncește mântuirea tuturor (art. 4) ilustrează o eroare nu foarte gravă. De asemenea, colaborarea cointereseată cu ereticii, în ciuda crizei evidente a ecumenismului, nu poate fi considerată necesară «pentru a nu pune piedică Evangheliei» (art. 7) și nici pusă pe picior de egalitate cu osteneala Apostolului Pavel de a munci cu propriile mâini în același scop. La fel, iubirismul exterior din cadrul Mișcării Ecumenice nu poate fi asimilat cu bucuria negrăită pe care o simțeau lăuntric creștinii din vremea apostolică, în ciuda necazurilor pe care le întâmpinau în lume (art. 23). Dar celelalte răstălmăciri ale textelor scripturistice au implicații importante, dogmatice.

a. „Ca toți să fie una” (In. 17, 21)

Prima dintre cele două interpretări flagrant greșite ale Scripturii pare să fie preluată din mediul ecumenist. Astfel, rugăciunea arhierescă a Mântuitorului „ca toți să fie una” (In. 17, 21) este înțeleasă ca referindu-se la toți oamenii, deși ea are în vedere doar pe cei bine credincioși, excluzând pe cei ce au o cugetare eretică. De aceea, este anormal ca Biserica Ortodoxă să spere la ajutorul Duhului Sfânt pe temeiul acestei mijlociri a lui Hristos atunci când conlucrează cu ceilalți „creștini” (eretici) pentru a formula o înțelegere comună. Mai mult decât atât, unitatea cerută de Hristos, de fapt, nu este din această lume, ci este una duhovnicească, nu exterioară, cooperatistă.

Alterarea citatului menționat este dublă. Acei „toți” nu reprezintă *întreaga* lume (nici măcar creștină); mai mult, ei nu urmează să devină „una” între ei, ci în primul rând una cu Tatăl și cu Fiul prin îndumnezeire, care duce la o unitate de dragoste și de cugetare și între ei. Sunt relevante în acest sens cuvintele Sf. Grigorie Palama: „Precum toate întipăririle se împărtășesc de sigiliu, dar se mișcă fiecare despărțită, însă dacă luând una din ele ai lipi-o de sigiliu, nu mai are unde să se miște, ci va avea aceeași mișcare ca și arhetipul, devenind una și aceeași cu el, dar materia ei rămânând deosebită, așa chipul dumnezeiesc din noi, urcând la arhetip (la modelul prim), se împlinește rugăciunea aceea dumnezeiască pentru noi: Dă-le lor «ca să fie toți una, precum Eu, Părinte, întru Tine și Tu întru Mine, ca și ei să fie una» (Ioan XVII, 21) în adevăr. Astfel, «cel ce se lipește de Domnul este un duh» (1 Cor. VI, 17). Astfel, taina unirii într-un trup prin atingerea trupurilor este cu adevărat «mare, dar în Hristos și în Biserică» (Efes. V, 32). Sigiliul se dă pe sine întreg fiecărei bucăți de ceară, dar fiecare din acestea se împărtășește pe cât e cu putință, pe măsura puterii ei proprii, nu numai de trăsături, ci și de unire, pentru a se întipări”⁶⁷.

Din cercetarea întregului pasaj scripturistic reiese că Mântuitorul Se roagă doar pentru apostolii care erau de față, nu și „pentru lume” (cf. In. 17, 9). Iar ceea ce-i făcea să aibă parte de purtarea Lui de grijă era tocmai faptul că „au păzit cuvântul” (In. 17, 6) Tatălui, ceea ce se poate spune doar despre cei care au atât credința, cât și viețuirea curate. Astfel, cuvântul „toți” nu include, generic, pe toată lumea, ci pe toți apostolii și pe „cei care vor crede în Mine (i.e. în Hristos) prin cuvântul lor” (In. 17, 20).

67 Sf. Grigorie Palama, *Despre împărtășirea dumnezeiască și îndumnezeitoare*, 22, în *Filocalia*, vol. VII, traducere, introducere și note de Pr. Prof. D. Stăniloae, EIBMBOR, București, p. 401.

În al doilea rând, Domnul Se roagă pentru aceștia ca să fie una nu pur și simplu între ei, ci „întru Noi” (In. 17, 21), adică în Fiul și Tatăl. Deci nu e vorba de o unire la nivel văzut, social, ci una duhovnicească, într-o comuniune dată de preschimbarea adusă în sufletele credincioșilor de harul dumnezeiesc, de slava despre care Hristos spune că i-a fost dată de Tatăl și El a dat-o ucenicilor (cf. In. 17, 22). Despre această unire dată de credință și harul Duhului se vorbește limpede și în alte părți din Noul Testament. Sf. Apostol Pavel îndeamnă: „Umblați cu toată smerenia și blândețea, cu îndelungă-răbdare, silindu-vă să păziți unitatea Duhului întru legătura păcii” (Ef. 4, 1-3). Iar în alt loc zice: „Pacea lui Hristos, întru care ați fost chemați ca să fiți un singur trup, să stăpânească în inimile voastre” (Col. 3, 15). Iar Sf. Ioan Gură de Aur, când comentează acest pasaj evanghelic⁶⁸, îl echivalează cu un alt cuvânt al Mântuitorului: „Întru aceasta vor cunoaște toți că sunteți ucenicii Mei, dacă veți avea dragoste unii față de alții” (In. 13, 35). La fel și aici, Hristos Se roagă pentru ca ucenicii Săi să fie una „pentru ca lumea să creadă că Tatăl L-a trimis” (In. 17, 21). Evident că nu este vorba de o unire simplă, ci în acea dragoste insuflată de credința în Tatăl și Fiul.

Comentariile patristice confirmă ideile expuse mai sus. De pildă, Sf. Chiril al Alexandriei rezumă astfel sensul acestui citat: „Unul-Născut a găsit o cale prin care să Se descopere ca să ne adunăm și noi împreună și să fim cuprinși în unitatea cu Dumnezeu și între noi”⁶⁹. Iar Sf. Vasile cel Mare îl explică astfel: „Întrucât Dumnezeu este Unul, dacă vine

68 PG 59, 443. Traducerea românească: Sf. Ioan Gură de Aur, *Comentar la Evanghelia de la Ioan*, traducere din franceză de diacon Gheorghe Băbuț, Editura Pelerinul Român, Oradea, 1998, p. 428.

69 Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan, XII, 11*, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, col. PSB, vol. 41, EIBMBOR, București, 2000, p. 733.

în fiecare, atunci face din toți unul singur, atunci numărul piere prin sosirea unității⁷⁰. Dacă Sfinții Părinți văd în acest citat unitatea adusă de Dumnezeu oamenilor cu El și între ei, care este prin harul Duhului, cum mai pot avea pretenția ortodocșii care-l interpretează altfel că dau mărturie despre bogăția patristică a Bisericii?

Distorsionarea acestui pasaj evanghelic pare să fie alimentată de confuzia care se face între cei care formează Biserica cea una și cei care devin una cu Dumnezeu și între ei. Cei care alcătuiesc Biserica nu sunt toți în stadiul de îndumnezeire, de unire cu Dumnezeu. Apostolul Pavel îl atenționează pe Timotei că în Biserică există vase „de aur și argint, dar și de lemn și de lut; și unele sunt spre cinste, iar altele spre necinste” (2Tim. 2, 20), iar Mântuitorul avertizează că la Cina Lui intră și oameni nepregătiți (Mt. 22, 11). Biserica îi are în componența ei și pe acei oameni păcătoși care nu au ajuns să se decică totuși de dreapta credință. De aceea, este evident că Biserica este una în sensul că este unică, nu că toți membrii ei sunt de un cuget. Doar într-o primă fază, în vremea apostolilor, cei care au format atunci Biserica aveau o singură inimă (Fapte 4, 32), acesta rămânând un model pentru totdeauna.

Rezultă deci că nu se poate afirma în vreun fel că rugăciunea Mântuitorului vizează unitatea Bisericii, mai ales a uneia formată, în cazul textelor discutate, din mai multe erezii. Ci era o rugăciune arhierescă, prin care cerea ca jertfa Sa să îi unească pe credincioși cu Sine și cu Tatăl și ea îi avea în vedere pe cei care vor avea nu doar credință dreaptă în El, ci vor împlini și poruncile Lui. Cu atât mai puțin se referă la cei căzuți în erezii, care au lepădat chiar și dreapta

70 Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, 8, VII, traducere, introducere și note de Pr. Teodor Bodogae, ediție revăzută de Tudor Teoteoi, în col. PSB, vol. 3, Editura Basilica, București, 2010, p. 50.

credință. Așadar învățătura ortodoxă afirmă că, pentru a fi una cu Dumnezeu, e nevoie de credință neîntinată, dar și de viață curată. Pe când textul sinodal din Creta consideră că și ereticii pot avea parte de unitatea cu Dumnezeu, nu doar cei care păzesc cum se cuvine poruncile evanghelice cu credință. Potrivit acestei concepții, ar rezulta că ereticii nu doar că pot face parte din Biserica lui Dumnezeu, dar pot chiar primi har și se pot mântui.

b. „O turmă și un Păstor” (In. 10, 16)

Celălalt citat biblic de inspirație ecumenistă apare la final ca o încununare a întregului document. Nădejdea Bisericilor Ortodoxe este prezentată ca fiind ziua când „va fi o turmă și un Păstor” (In. 10, 16) prin conlucrarea tuturor creștinilor. Ca și cum această zi nu a venit la Cincizecime sau ca și cum „turma” nu s-a păstrat vie de atunci și până astăzi în Ortodoxie, ci a fost risipită și trebuie adunată din nou.

Cuvintele Mântuitorului la care se face referire au fost înțelese de Părinții Bisericii în sensul că „se vor amesteca turmele neamurilor cu cei ascultători din Israel”⁷¹, după cum le comentează Sf. Chiril al Alexandriei. Cei care formează turma Sa sunt cei care ascultă cuvintele Lui și Îl cunosc pe El (In. 10, 14), fie că sunt dintre iudei, fie din alt staul, adică dintre neamuri (In. 10, 16). Când îi va aduce și pe cei dintre neamuri, aceia vor forma împreună cu iudeii credincioși „o turmă și un Păstor”, adică Biserica. Momentul acela s-a petrecut la Cincizecime, căci de atunci harul mântuitor a fost dat și neamurilor și au fost primiți toți în Biserica apostolică. Deci turma despre care vorbește Mântuitorul este alcătuită din cei care cunosc glasul Lui și ascultă cuvântul Lui și nu-l

71 Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, VI, p. 488.

deformează în vreun fel. Ea a fost întemeiată în momentul în care Mântuitorul Și-a intrat în drepturile de Păstor, adică la trimiterea Duhului Sfânt.

Însă în referatul documentului cretan avem o altă perspectivă. Lucrarea Mântuitorului de a aduce neamurile laolaltă cu apostolii Săi și cu cei credincioși din Israel pare că nu a fost împlinită, ci încă așteaptă momentul când va fi dusă la îndeplinire. Acel moment este prezentat a fi refacerea comuniunii cu eterodocșii. Aceasta echivalează cu dezicerea de propria identitate a Bisericii ca turmă aleasă a lui Dumnezeu care s-a păzit curată prin izgonirea ereticilor din ea și prin delimitarea de toate învățăturile greșite care au apărut de-a lungul veacurilor.

De fapt, se poate face o paralelă între evreii care nu au primit pe Mesia-Hristos și eretici chiar din cuvintele Mântuitorului. El afirma că va fi Păstor peste o turmă formată din cei de alte neamuri, din apostoli și din evreii care au primit Evanghelia, excluzând pe acei iudei care nu au crezut în El. Elocvente în acest sens sunt cuvintele Lui: „Împărăția lui Dumnezeu se va lua de la voi și se va da neamului care va face roadele ei” (Mt. 21, 43). La fel s-a întâmplat cu toți ereticii care au fost scoși din Biserică și din calitatea de fii ai lui Dumnezeu prin credință. O turmă și un păstor este atunci când este păzită această triere, nu când cei alungați sunt primiți înapoi, mai ales fără pocăința și credința necesare.

5. Autoritatea absolută a Sinoadelor și delimitare de pliroama Bisericii

«Păstrarea credinței ortodoxe autentice este asigurată numai prin sistemul sinodal.» (art. 22)

Pe lângă înțelegerea greșită a limitelor Bisericii, în rândurile documentului 6 din Creta apare și o supralicitare a autorității Sinoadelor în dauna sobornicității bisericesti.

Deși formularea a fost ameliorată față de versiunea presinodală, la insistențele P.F. Patriarh Daniel al B.O.R., totuși a fost menținută ideea exagerată că adevărul de credință este păstrat numai prin sistemul sinodal, fără putința de a fi criticat de restul credincioșilor.

Această formulă intră în directă contradicție cu toată istoria Bisericii și cu exprimarea din *Epistola Enciclică a Patriarhilor Răsăriteni din 1848*. Dintotdeauna au existat Sinoade tâlhărești care nu au fost receptate pozitiv din cauza hotărârilor greșite. În unele cazuri, ele au fost respinse chiar și înainte de a fi condamnate de vreun Sinod ulterior, cu atât mai mult dacă intrau în contradicție cu unul anterior mai important. Probarea autenticității oricărui Sinod o face conștiința tuturor credincioșilor, după cum dă mărturie *Enciclica* menționată: „Apărătorul religiei este însuși corpul Bisericii, adică poporul însuși, care vrea ca religia să-i fie veșnic neschimbată și la fel cu a Părinților săi”⁷². Ca să nu mai menționăm situațiile în care un Părinte a fost considerat mai presus de un Sinod, cum este cazul Sf. Marcu Evghenicul față de Sinodul de la Ferrara-Florența. Ba chiar există cazuri când adevărul de credință exprimat doar de unii Sfinți Părinți, fără o validare sinodală, a devenit normativ pentru întreaga Biserică.

Din nefericire, acest articol nu face decât să ascundă impunerea unui episcopocentrism, mai ales dacă avem în vedere că la Sinodul din Creta doar episcopii au avut drept de vot și de a lua cuvântul, pe când la Sinodul apostolic descris în *Faptele Apostolilor* hotărârile au fost luate de „apostoli și preoți, cu toată Biserica” (Fapte 15, 22) sau de „apostoli și preoți și frați” (Fapte 15, 23). Și, nu în ultimul rând, acestea

72 „Enciclica Patriarhilor ortodocși dela 1848”, 17, studiu introductiv, text și traducere de Teodor M. Popescu, în *Biserica Ortodoxă Română*, anul LIII, nr. 11-12, noiembrie-decembrie 1935, p. 676.

au fost receptate și de cei din Antiohia cu bucurie și mângâiere (cf. Fapte 15, 31).

Implicațiile acestei fraze sunt mult mai mari, determinând și chiar forțând o schismă a ierarhiei superioare față de restul credincioșilor. Această atitudine este confirmată de prima parte a articolului 22: «Trebuie condamnată orice rupere a unității Bisericii din partea unor indivizi sau grupuri sub pretextul păstrării sau apărării chipurile a Ortodoxiei autentice». Această afirmație este una provocatoare și dă impresia că au fost regizate unele reacții cu tentă schismatică pentru a manipula mai ușor pliroma, arătându-le pe acelea cu degetul pentru a scăpa din vedere adevăratul pericicol. De fapt, este lăudabilă, nu condamtabilă atitudinea credincioșilor de a-și apăra credința. Iar conducerea Bisericii are datoria de a tempera eventualele reacții exagerate, nu de a se folosi de ele pentru a-și acoperi propria agendă deraiată și nici de a se constitui într-un fel de castă separată cu putere absolută de decizie.

Dacă acțiunile unor indivizi sau grupuri de a apăra dreapta credință pot rupe unitatea Bisericii, ce se poate afirma despre tendințele ecumeniste validate prin Sinod?

6. Numeroase expresii confuze

Cineva care nu a citit și studiat documentele sinodale poate să-și facă impresia că în ele există doar unele expresii greșite, care sunt vâdate la sânge, restul fiind corecte. Dar, în realitate, greșelile de netăgădit prezentate până acum nu sunt contrabalansate de adevăruri limpezi, ci sunt susținute de un fond confuz. Menționez în continuare o parte dintre formulările ambigue care dau o notă în plus de duplicitate:

- la articolul 2 se spune că «Biserica Ortodoxă fundamentează unitatea Bisericii» pe câteva principii. Este avută în vedere unitatea Bisericii Ortodoxe sau a Bisericii „nevă-

zute" interconfesionale? În aceste condiții, traducerea românească oficială («își fundamentează unitatea», adică a Bisericii Ortodoxe) poate fi considerată deja o interpretare a textului. Dar se pare că ideea ce se vrea transmisă este tocmai cea contrară, dacă se ia în considerare varianta din 1983, pe baza căreia s-a ajuns la forma actuală. Contextul inițial era dat de fraza precedentă, suprimată ulterior: «Au apărut în lumea creștină concepții divergente despre unitatea și chiar despre însăși ființa Bisericii». Așadar Biserica Ortodoxă, spre deosebire de alte culte, pune ca temelie a unității Bisericii lui Hristos anumite principii enumerate ulterior. Totuși din textul final, chiar dacă nu conține precizarea că celelalte culte au deviat spre concepții diferite despre Biserică, reiese ideea că Biserica Ortodoxă propune în prezent niște principii comune care să stea la baza restabilirii unității creștinilor (Bisericii) în cadrul mișcării ecumenice. Pe când din formularea inițială rezulta că ea și-a afirmat în trecut și mereu propria viziune ecleziologică distinctă de restul lumii eterodoxe. În orice caz, textul rămâne ambiguu și nu transmite o idee bine încheagată, ci lasă loc mai degrabă unor interpretări ecumeniste.

- «comuniunea în Sfânta Treime» (art. 2) reprezintă minimalismul dogmatic de a crede în Dumnezeu cel în Treime ca o condiție de a participa la CMB, așa cum se consemnează în art. 19? Sau este vorba despre o teorie greșită a comuniunii oamenilor după modelul Sfintei Treimi? Sau o înțelegere ortodoxă a comuniunii date prin harul lui Dumnezeu cel în Treime?

- succesiunea apostolică este condiționată de păstrarea dreptei credințe (art. 2)? De ce nu este menționată explicit și aceasta ca fundament al unității Bisericii?

- în ce fel au exprimat Sinoadele Ecumenice «responsabilitatea Bisericii Ortodoxe cu privire la unitate, precum și misiunea ei ecumenică»? Este sugerată cumva necesitatea

unei misiuni către eretici? În plus, cum au subliniat ele legătura între dreapta credință și comuniunea sacramentală? (art. 3)

- cum s-a luptat Biserica Ortodoxă pentru «restabilirea unității creștine» (art. 4)? Prin condamnarea ereticilor sau prin încercarea de a-i converti? Sau, cu atât mai rău, prin a căuta să-i includă fără nici o condiție în sânul Bisericii?

- «Biserica veche a celor șapte Sinoade Ecumenice» (art. 5) pare a fi diferită de cea Ortodoxă. Dacă nu este diferită, de ce a fost preferată această denumire?

- conceptul de «natură ontologică a Bisericii» (art. 6) este unul nemaîntâlnit.

- ereziile reprezintă lipsuri ce pot fi plinite de harul dumnezeiesc sau hule împotriva Duhului Sfânt (art. 8)?

- în ce fel poate continua un dialog din cadrul Comisiilor Mixte după ce «a fost înregistrat dezacordul constat în privința acelei probleme» (art. 11)?

- romano-catolicii, Bisericile Orientale sau protestanții pot pretinde că au credința în Domnul Iisus Hristos ca Dumnezeu și Mântuitor și mărturisesc pe Dumnezeu cel în Treime conform crezului niceo-constantinopolitan (art. 19)? Care sunt criteriile de recunoaștere a acestei credințe?

- în ce constau «rezervele cu privire la punctele capitale legate de credință și ordine», în textele teologice elaborate în cadrul CMB? Și, pe de altă parte, în ce fel le «evaluează pozitiv» (art. 21) Sinodul?

- care sunt «formele noi» și «situațiile noi» (art. 24) pe care le întâmpină Mișcarea pentru restabilirea unității creștinilor? Sunt ele noi sau străine de preocupările Bisericii?

Așadar consider că aprecierea IPS Irineu de Baska referitoare la acest document este îndreptățită: „Sincer și fără ocolișuri declar că aș fi vrut să semnez textul cum era, în oricare din cele două versiuni ale lui”, cu referire la accep-

tarea denumirii de „Biserici” pentru neortodocși. „Totuși, din păcate, textul este, de la început până la sfârșit – după părerea mea dintotdeauna – **iremediabil și inacceptabil** (subl. n.), pentru că este un amestec neamestecat de teze curat ortodoxe și cuvinte frumoase cu etos și stil «ecumenic»”⁷³. Erorile dogmatice amestecate cu numeroase pasaje diplomatice formează un text ce nu poate fi corectat, ci ar trebui regândit în întregime.

* * *

Din nefericire, există și alte poziții teologice criticabile, nu doar ecumenismul statuat în documentul despre relațiile Bisericii cu restul lumii creștine. Prezența lor a fost semnalată de către ierarhi de seamă sau de către diferiți alți teologi în *Enciclică*, în documentul despre *Misiunea Bisericii în lumea contemporană*, în cel despre *Sfânta Taină a Cununii și în cel despre Importanța postului și respectarea lui astăzi*. De asemenea, au fost formulate critici cu privire la organizarea diasporei și acordarea autonomiei, pe care le pot judeca cel mai bine cei din diaspora sau aflați în posturi de conducere în Biserică, subiect pe care am preferat să nu-l abordez.

Înainte de a trece la alte aspecte dogmatice, ca un rezumat al viziunii oferite de textele sinodale din Creta cu privire la raporturile dintre Ortodoxie și erezie, se pot face unele remarci generale:

- nu este folosit nicăieri termenul „erezie” sau vreun alt cuvânt din familia lui lexicală. Cel mult este utilizată denumirea de „eterodocși”, dar cel mai adesea de „lumea creștină”

73 Episcopul Irineu de Baska, „De ce nu am semnat textul de la Sinodul din Creta despre relațiile Bisericii Ortodoxe cu «restul lumii creștine»”, pag. 5 în: *AKTINES*, 8 iulie 2016, <www.aktines.blogspot.com/2016/07/blog-post_69.html>, 25 iunie 2019.

sau chiar asocieri ciudate precum „Biserici eterodoxe”. În felul acesta se creează o impresie falsă asupra impactului și caracterului ereziilor, mult edulcorat;

- ereticii nu sunt tratați ca fiind în afara Bisericii lui Hristos, ci doar în afara Ortodoxiei. Chiar dacă sunt caracterizați ca abătuti de la adevăr, ei nu sunt priviți și ca despărțiți de Biserică. Astfel, se poate ajunge la acuza ipocrită că ortodocșii sunt niște fundamentalști care se distanțează arogant de ceilalți din aceeași ogradă;

- se acordă o mai mare importanță participării comune la ecumenism a Bisericilor Ortodoxe Locale decât a unității lor interne. De exemplu, neparticiparea a două Biserici, Bulgară și Georgiană, la CMB capătă mai puțină însemnătate decât participarea celorlalte. Nu sunt analizate și luate în serios motivele retragerii acelor;

- istoria luptelor cu ereziile este neglijată și chiar prezentată pe dos. Biserica Ortodoxă este înfățișată ca și cum ar fi căutat mereu unirea cu cei ce s-au desprins de ea, nu aducerea lor înapoi;

- unitatea de credință nu este concepută la nivel duhovnicesc, în jurul statorniciei în adevărul revelat, ci la nivel lumesc, al unei păci și amabilități formale, care să ducă la o împăcare de compromis.

Acestea sunt doar câteva aspecte esențiale pentru a forma o impresie clară, dar ele cu siguranță sunt mai multe.

II. Teologia persoanei

O critică puternică și susținută a exprimat IPS Ierotheos de Nafpaktos, atât înainte, cât și după Sinod, cu privire la existența unor expresii ce sugerează concepții ce țin de teologia persoanei. Acest curent avansează ideea că liberul arbitru și capacitatea de relaționare ar ține de calitatea

de persoană, pe când firea ar genera limitări pătimășe. De asemenea, este speculată o similitudine între comuniunea Persoanelor dumnezeiești și cea a neamului omenesc. De exemplu, în referatul său, *Deciziile Ierarhiei Bisericii Greciei asupra „Sfântului și Marelui Sinod” și soartelor, Înaltpreasfinția Sa face o trecere în revistă cuprinzătoare a acestui subiect. Este criticată folosirea termenului de „persoană” cu referire la om, deoarece el a fost utilizat cu precădere de către Sfinții Părinți cu referire la Ipostasurile dumnezeiești, și toate celelalte implicații ce decurg din concepțiile personaliste.*

Numeroase paragrafe din documentul *Misiunea Bisericii în lumea contemporană* conțin expresia „persoană umană”, cum ar fi: «Valoarea persoanei umane, care decurge din creația omului după chipul și asemănarea lui Dumnezeu și din misiunea sa în planul lui Dumnezeu pentru om și pentru lume» (A.1.). Aici trebuie punctat faptul că valoarea firii, nu a persoanei umane decurge din crearea omului după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, pentru că aceste caracteristici țin de fire, nu de persoană. Ele sunt calități ale firii, adică le posedă toți oamenii. Valoarea persoanei umane constă în împlinirea poruncilor lui Dumnezeu de către fiecare om. Aceasta nu decurge din plăsmuirea omului, ci depinde de faptele fiecăruia în parte. Mai mult, nici nu se poate vorbi de valoarea persoanei umane în mod pozitiv în privința celor răi.

Chiar dacă ar fi să înțelegem teologia persoanei așa cum a gândit-o Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, care s-a dezis de concepțiile greșite pe această temă, expresia «valoarea persoanei» tot nu pare a avea sens. Persoana, în accepțiunea indicată, reprezintă deja valoarea omului, calitățile lui deosebite de a avea minte (*nous*), duh. Ar fi fost acceptabilă formularea: „calitatea de persoană” în loc de «valoarea persoanei», cu toate că ar fi expresia unui curent mai nou și diferit de tradiția patristică a Bisericii.

Cealaltă fațetă a teologiei persoanei, concepția că Biserica ar fi «o comuniune divino-umană după chipul Sfintei Treimi» (*Enciclica, I.1.*) este inexactă deoarece stabilește un paralelism între relațiile intratrinitare și cele interumane fără a lua în calcul diferența incomparabilă între Dumnezeu și oameni. Aceștia din urmă nu pot imita nicidecum relația perihoretică din sânul Sfintei Treimi, spre exemplu. Sfinții Părinți arată limpede limita asemănării dintre oameni și Sfânta Treime atunci când comentează pasajul evanghelic „ca toți să fie una întru Noi” (In. 17, 21). Astfel, Sf. Atanasie cel Mare explică: „Spunând «în Noi», a arătat distanța și deosebirea; că El Singur este în Tatăl Singur, ca Cuvânt și Înțelepciune, iar noi în Fiul și, prin El, în Tatăl. Iar spunând acestea, nu a indicat altceva decât că «prin unitatea Noastră sunt și ei una între ei, astfel precum suntem Noi una prin fire și întru adevăr». [...] Iar dacă trebuie înțeleasă și altfel spusă «întru Noi», ea este egală cu spusă «pot deveni însă una prin puterea Tatălui și a Fiului»⁷⁴. Este limpede că unitatea dintre credincioși este prin lucrarea/energia comună a Persoanelor Sfintei Treimi, pe când între Acelea există o unitate prin fire și inter-personală după însușirile Lor ipostatice de naștere și purcedere. Nouă nu ni se împărtășește chipul Sfintei Treimi, adică relația intra-trinitară dintre Fiul și Tatăl, ci cea între Hristos ca om cu Tatăl, care este prin lucrare, prin taina (iconomiei) întrupării. Chiar dacă Mântuitorul a păstrat unitatea cu Tatăl datorită legăturii Sale dumnezeiești cu El, totuși nu ne împărtășește nouă decât cele dobândite de El ca om, adică harul mântuitor.

Așadar Hristos ne-a împărtășit comuniunea Sa cu Tatăl prin întruparea Lui, adică prin lucrare. „Luminându-ne Unul-

74 *Trei cuvinte împotriva arienilor, XXI* în Sf. Atanasie cel Mare, *Scrieri*, partea I, traducere, introducere și note de Pr. Prof. D. Stăniloae, în col. PSB, vol. 15, EIBMBOR, București, 1987, p. 347.

Născut din însăși ființa lui Dumnezeu-Tatăl și având întreg în firea Sa pe Cel ce L-a născut, S-a făcut trup după Scripturi (In I, 14), unindu-Se pe Sine cu firea noastră prin unirea cu acest trup din pământ. Și astfel, Dumnezeu cel prin fire S-a făcut cu adevărat om ceresc, [...] fiind Dumnezeu și om, ca pe cele despărțite după fire și ieșite din comuniunea dintre ele în firile lor să le unească cu Sine și să arate pe om în comuniune și părtaș al firii dumnezeiești. Căci a trecut și la noi comuniunea și prezența durabilă a Duhului.”⁷⁵

Pentru a fi înlăturate concepțiile personaliste, care sunt mai extinse, expresia corectă ar trebui să fie doar: „o comuniune divino-umană”, eventual cu adaosul: „prin lucrarea Sfintei Treimi”. Astfel ar fi fost exclusă teoria potrivit căreia unitatea din sânul Sfintei Treimi, care ar decurge, conform teoriei personaliste, din Ipostasul Tatălui – Care generează pe Fiul și pe Duhul, stabilind o legătură ontologic personală –, este un model pentru comuniunea umană.

III. Ecleziologia euharistică

În strânsă legătură cu teologia persoanei apare și ecleziologia euharistică, ce postulează că Biserica este întemeiată pe Euharistie, care ocupă un loc central în viața ei. Aceasta poate fi detectată în cuprinsul documentelor sinodale în mai multe pasaje. Per ansamblu, se poate spune că ele, deși folosesc „expresii precum *Biserica, dumnezeiască Euharistie și împărăția lui Dumnezeu*, le interpretează foarte exterior, sentimental sau printr-un discurs teologic rațional abstract. În dumnezeiasca Euharistie trăiesc slava eshatologică a Împărăției cei care ajung la vederea lui Dumnezeu, și

75 Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia după Ioan*, capitolul 11, p. 733.

nu cei care doar cred că participă la această realitate în mod mecanic, cu patimile și cu slăbiciunile lor⁷⁶.

Concepția patristică pe acest subiect nu reiese clar din text, ci este învăluită de alte expresii contrare, cu toate că este menționată marginal în *Enciclică* (VII, 20) prin cuvintele Sf. Irineu de Lyon: „Învățătura noastră este în acord cu Euharistia, iar Euharistia adeverește învățătura noastră” (*Împotriva ereziilor*, IV, 18, PG 7, 1028). Așadar, conform Părinților, învățătura ortodoxă conduce la primirea lui Hristos din Potir, iar împărtășirea este confirmarea păzirii credinței. Se poate spune că Sfintele Taine sunt administrate de Biserică, nu Biserica izvorăște din Liturghie, cum se afirmă în documentul sinodal despre post⁷⁷: «Sfânta Împărtășanie este expresia prin excelență a ființei Bisericii» (art. 9). Conform dogmaticii ortodoxe, credincioșii nu iau parte, ci ei sunt „ființa Bisericii” prin Botez, iar prin Împărtășanie sunt doar recunoscuți și întăriți ca mădulare ale lui Hristos. „Euharistia nu este o finalitate prin sine, ci confirmarea acelei finalități”, pentru că, altfel, se poate ajunge la o „formă de idolatrizare euharistică”⁷⁸, nespecifică Ortodoxiei. „Astfel, nu Euharistia

76 Ierotheos Vlachos, *O erezie încolțită în Biserica Ortodoxă*, 1, în: *Cuvântul Ortodox*, 31 august 2011, <www.cuvantul-ortodox.ro/recomandari/ips-hierotheos-vlachos-denunta-o-grava-erezie-sihula-de-tip-protestant-care-ameninta-teologia-si-viata-bisericii-ortodoxe-de-astazi-viclenind-in-numele-intoarcerii-la-biserica-primara/>, 25 iunie 2019.

77 „Importanța postului și respectarea lui astăzi”, în: *Agenția de știri Basilica*, 7 august 2016, <www.basilica.ro/sfantul-si-marele-sinod-importanta-postului-si-respectarea-lui-astazi-document-oficial/>, 25 iunie 2019.

78 Andrew J. Sopko, *Profetul ortodoxiei romeice: Teologia Părintelui Ioannis Romanidis*, VII, traducere de Paul Cenușe, Editura Renașterea, Cluj, 2015, p. 324-325.

este cea care face ca Biserica să fie cu adevărat Biserică, ci Biserica este cea care face ca Euharistia să fie cu adevărat Euharistie. Cu alte cuvinte, calul – adică dogma și canoanele Bisericii – stă înaintea carului, și nu invers.”⁷⁹

Dar înțelegerea eronată a Euharistiei reiese îndeosebi din interpretarea greșită a unor formule liturgice în *Enciclica Sinodului*. Exclamarea din cadrul Sfintei Liturghii „Sfintele sfinților!”⁸⁰ ar exprima, potrivit textului, «participarea omului la sfințenia lui Dumnezeu» (*Enciclica, l.4.*). Ca argument pentru această explicație este adus un citat din Sf. Chiril al Alexandriei care nu are o legătură directă cu pasajul liturgic în cauză. Aceasta în ciuda faptului că poate fi găsită explicarea aceluși ecfonis chiar în aceeași operă a Sfântului. Toate aceste artificii par să urmărească impunerea unei viziuni ecleziologice euharistice.

Explicarea cuvintelor liturgice menționate este unanimă în tradiția patristică. O tâlcuire concisă și clară poate fi găsită la Sf. Chiril al Alexandriei, care le înțelege astfel: „Slujitorii Tainelor dumnezeiești strigă către cei ce vor să se împărtășească cu Taina Sfintei Împărtășanii: *Sfintele, Sfinților*, arătând că numai celor sfințiți în Duh li se cuvine să se împărtășească de cele sfinte”⁸¹. În acord cu această interpretare sunt toți ceilalți Părinți ai Bisericii care au scris despre acest subiect. Câțiva dintre aceștia, pe care i-am găsit eu,

79 Mitropolitul Ierotheos Vlachos, „TEOLOGIA POSTPATRISTICĂ DIN PERSPECTIVĂ ECLEZIALĂ”, în: *Pelerin Ortodox*, 30 mai 2012, <www.acvila30.wordpress.com/2012/05/30/mitropolitul-de-nafpaktos-si-sfantul-vlasie-kir-ierothei-teologia-postpatristica-din-perspectiva-eclziaala/>, 25 iunie 2019.

80 O traducere mai precisă, care ar clarifica înțelesul acestei expresii, ar fi: *Sfintele pentru cei sfinți!*

81 Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan, XII*, p. 793.

sunt: Sf. Ioan Gură de Aur⁸², Sf. Gherman al Constantinopolului⁸³, Sf. Simeon al Tesalonicului⁸⁴ și Sf. Chiril al Ierusalimului⁸⁵. Așadar Împărăția presupune o pregătire pe măsură și nu sfințește în mod automat pe cei ce o primesc. Aceasta presupune că Tainele sunt administrate de Biserică, nu generează ele singure Biserica. Nu este corect să li se acorde vreo întâietate care să se transforme în *hipersacramentalism*, prin care să fie ignorat regimul terapeutic al curățirii, luminării și îndumnezeirii. O înțelegere automatistă cu privire la Taine pare să fi luat locul recomandării unei participări asctice la Liturghie, dar și la restul slujbelor Bisericii. Viziunea simplistă și exaltată referitoare la primirea și împărțirea altora a darurilor lui Dumnezeu nu este în consonanță cu cea patristică, trezvitoare, de natură isihastă.

Mai mult, modul neglijent în care este tratată tradiția canonică și patristică privind pregătirea pentru împărțire în documentul *Importanța postului și respectarea lui astăzi*⁸⁶

82 Sf. Ioan Gură de Aur, *Comentariile sau explicarea Epistolei către Ebrei, XVII, 4* traducere de PS Teodosie Atanasiu, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1923, p. 233.

83 Germanos al Constantinopolului, *Relatare și viziune mistică despre biserică și Liturghie – tipul D, 97*, în Diac. Ioan I. Ică jr., *De la Dionisie Areopagitul la Simeon al Tesalonicului – integrala comentariilor liturgice bizantine*, Deisis, Sibiu, 2011, p. 484.

84 Simeon al Tesalonicului, *Despre Sfânta Liturghie, 146* în *De la Dionisie Areopagitul...*, p. 431.

85 *Cateheze mistagogice, V, 19*, în Sf. Chiril al Ierusalimului, *Cateheze*, traducere de Pr. D. Fecioru, EIBMBOR, București, 2003, p. 365.

86 Traducerea oficială a textului: „Importanța postului și respectarea lui astăzi”, în: *Agenția de știri Basilica*, 7 august 2016, <www.basilica.ro/sfantul-si-marele-sinod-importanta-postului-si-respectarea-lui-astazi-document-oficial/>, 25 iunie 2019.

dă impresia că s-a urmărit nu doar ignorarea, ci chiar răsturnarea acesteia. Prescripțiile sinodale din Creta nu doar că trec cu vederea tradiția canonică existentă, ci chiar o trunchiază și o răstălmăcesc. Inovația este evidentă, fiind remarcată până și de un preot ortodox într-un articol pentru o publicație catolică: „Sinodul n-a introdus nici o noutate. Probabil singurul punct care ar putea fi considerat noutate este că postirea înainte de primirea Euharistiei a devenit recomandată mai degrabă decât obligatorie”⁸⁷. Mai precis, ea devine facultativă, în funcție de râvna fiecăruia: «Postirea pentru trei sau mai multe zile înainte de Sfânta Împărtășanie este lăsată la evlavia credincioșilor, conform cuvintelor Sfântului Nicodim Aghioritul: „Deși nu se rânduiește postul înaintea Împărtășirii de dumnezeieștile canoane; cei ce pot posti mai înainte de aceasta și o săptămână întregă bine fac” (Comentariu la canonul 13 al Sinodului VI Ecumenic, Pidalion, 191)» (art. 9). Trebuie observat că acel comentariu izvorăște probabil din așteptarea ca la Sinodul din Creta să se fi produs ceva similar cu Conciliul Vatican II, care a scurtat perioada de pregătire pentru Împărtășanie și a dus-o până la o oră de post înainte de primirea ostiei.

În realitate, tradiția pregătirii prin post și rugăciune pentru Împărtășanie este recunoscută chiar printr-un canon al unui Sinod Ecumenic, 13 Trulan: „*Și noi să păzim la fel cele care s-au predanisit prin Apostoli și care s-au ținut chiar și din vechime, cunoscând vremea fiecărui lucru și mai ales a postului și a rugăciunii. Căci se cuvine ca cei care se apropie de altar în timpul săvârșirii celor sfinte să fie înfrânați întru toate*”. Comentând acest canon, Sf. Nicodim Aghioritul scrie:

87 Fr. Cyril Hovorun, „The Panorthodox Council: A Fragile Hope for Aggiornamento?”, în: *The Catholic World REPORT*, 10 iulie 2016, <www.catholicworldreport.com/Item/4910/the_panorthodox_council_a_fragile_hope_for_aggiornamento.aspx>, 25 iunie 2019.

„Dacă este suficientă abținerea de trei zile de la trupearca împreunare, ca pregătire pentru dumnezeiasca Împărtășanie, cu mult mai mult este suficient pentru aceasta postul de trei zile. Deși nu este delimitat [ca timp] postul înaintea Împărtășirii de dumnezeieștile canoane, cei ce pot posti mai înainte de aceasta și o săptămână întregă bine fac”⁸⁸. Textul din Creta a preluat însă doar o parte a comentariului Sfântului Nicodim, care să facă posibilă o interpretare într-un alt sens. Pe când Sf. Nicodim afirmă că postul nu este delimitat ca timp, traducerea românească folosește un alt verb («nu este rânduit»), care, scos din context, schimbă sensul cuvintelor lui. Așadar comentariul Sf. Nicodim este trunchiat pentru a se ajunge la considerarea postului înainte de primirea Sfințelor Taine drept o atitudine opțională de evlavie, nu de pregătire cuviincioasă și necesară. Consecințele sunt imediate și practice în viața credincioșilor: sunt învățați că harul dumnezeiesc poate fi dobândit ușor, prin simpla participare la Liturghie, nu prin înfrânare și asceză, ca să se facă vrednici de nunta Mirelui Hristos după curățirea sufletului.

Această perspectivă ecleziologică eronată cu privire la Euharistie are urmări din cele mai nefaste asupra vieții Bisericii, înlocuind nevoița curățirii de patimi cu o pseudo-spiritualitate.

IV. Reglementări canonice controversate cu privire la post și căsătorie

Nu doar aspectele dogmatice ale documentelor au stârnit critici serioase, ci și unele dispoziții de natură canonică. Acceptarea cu jumătate de măsură a cununiilor mixte

88 Traducere după: ΠΗΛΛΑΙΟΝ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, απο το 1896, Atena, 2003, p. 230.

și a derogărilor de la post constituie o noutate ce contravine unor canoane explicite anterioare din tradiția bisericească. Deși este adevărat că aceste excepții nu au fost legiferate în sens deplin, ci doar au fost lăsate la libertatea Bisericilor Locale, totuși acest fapt nu poate fi privit decât ca o derogare deghizată ce conduce la dublu standard și se poate generaliza.

În zilele noastre, tot mai puțini credincioși postesc, iar în unele zone postul a fost aproape uitat. Probabil că această stare de lucruri a alimentat decizia Sinodului pe această temă: „Este lăsată libertatea fiecărei Biserici Ortodoxe locale de a defini extinderea *iconomie* sale iubitoare și înțelegerea față de cei care întâmpină greutăți în păstrarea rânduielilor în vigoare cu privire la post, fie din motive personale (boală, serviciu militar, condiții de muncă etc.), fie din motive generale (condiții climatice speciale, condiții socio-economice specifice unor țări, precum și dificultăți în procurarea unor alimente de post etc.) pentru a ușura, în aceste condiții speciale, „asprimea” sfințelor posturi” (art. 8). Această prevedere este bizară, având în vedere că posibilitatea reducerii postului a fost mereu la îndemână cu binecuvântarea duhovnicului. Nu este clar la ce ar putea folosi o economie generalizată la nivelul unei Biserici Locale. Opinia Cuviosului Paisie Aghioritul pe acest subiect este relevantă: „Vă dați seama ce faceți? Dacă unul e bolnav este îndreptățit să mănânce; nu este sub canon. Dacă unul nu e bolnav, dar a mâncat din slăbiciune, să spună: „Dumnezeule, iartă-mă!”, să se smerească, să spună: „Am greșit”. Nu-l va spânzura Hristos. Dar, dacă nu e bolnav, atunci să țină postul. Cel indiferent mănâncă orice și nu-l interesează. Așadar lucrul merge normal. Dacă cei mai mulți nu țin posturile, și mai ales fără un motiv serios, și mergem și-i odihnim pe aceștia și să desființăm posturile, de unde vom ști cum va fi generația următoare? Se poate să fie mai bună și va putea ține o astfel de scumpătate. Cu

ce drept să le desființăm pe toate acestea dacă lucrul e simplu?”⁸⁹.

Implicații mult mai grave comportă textul referitor la *Sfânta Taină a Cununii și impedimentele la aceasta*⁹⁰, care oferă posibilitatea Sinoadelor Bisericii Autocefale să aplice iconomia bisericească cu privire la cununiile mixte între ortodocși și creștini neortodocși (art. II.5.ii). Această iconomie intră în contradicție cu canonul 72 Trulan. Iconomia instituită încă din vremea apostolilor presupune îngăduirea căsătoriile mixte deja contractate înainte de botez. Este important de precizat acest aspect pentru că foarte mulți teologi contemporani interpretează greșit cuvintele Apostolului Pavel: „Dacă un frate are o femeie necredincioasă și ea voințe să viețuiască cu el, să nu o lase” (1Cor. 7:12). Ei văd în acestea îngăduința de a contracta, nu de a păstra căsătorii deja înfăptuite. Pe vremea apostolilor mulți din cei ce deveneau creștini erau deja căsătoriți și intervenea problema diferenței față de soții sau soțiile care nu primeau credința creștină. Această situație nu este similară cu cea de astăzi, când mulți ortodocși trăiesc printre eretici sau chiar necreștini. Cei din vremea apostolică înclinau să se despartă de soțiile lor pentru a-și putea trăi mai în voie credința lor, pe când cei de astăzi neglijează dreapta credință când vine vorba de căsătoria religioasă. În acel context Apostolul îi îndeamnă să-și păstreze familia, apelând la o iconomie în acest sens. Faptul că făcea o iconomie este învederat de sfaturile către „ceilalți”, adică cei care au soți necredincioși: „Le

89 Cuviosul Paisie Aghioritul, *Cu durere și dragoste pentru omul contemporan*, Chilia Bunei-Vestiri, 2000, p. 333.

90 „Sfânta Taină a Cununii și impedimentele la aceasta”, în: *Agenția de știri Basilica*, 5 august 2016, <www.basilica.ro/Sfanta-Taina-A-Cununii-Si-Impedimentele-La-Aceasta-Document-Oficial/>, 25 iunie 2019.

grăiesc eu, nu Domnul" (1Cor. 7:12). Scopul iconomiei este de a avea posibilitatea să-și crească copiii în credință. Iar condiția unei astfel de iconomii este ca soțul necredincios să accepte să locuiască cu cel creștinat (cf. 1Cor. 7:14-15). Pentru că taina nunții este mare „în Hristos și în Biserică” (Ef. 5:32), nu în afara credinței, după tâlcuirea Sf. Grigorie Teologul: „Bine este pentru femeie să respecte pe Hristos prin bărbat; bine este ca bărbatul să nu necinstească Biserica prin femeie”⁹¹. În plus, oficierea unei Taine, cum este Cunia, unei persoane neortodoxe nu poate avea o justificare decât în spirit „ecumenic”.

Derogările acestea de ordin canonic și disciplinar pot avea un impact foarte periculos asupra viețuirii creștinilor ortodocși cu efecte directe asupra Bisericii însăși, nu doar la nivel sufletec. Ca exemplificare negativă stă fenomenul care s-a produs în „Biserica” Catolică, descris în cartea lui Guillaume Cuchet, *Cum a încetat lumea noastră să fie creștină. Anatomia unui colaps (Comment notre monde a cessé d'être chrétien. Anatomie d'un effondrement)*, recenzată de Jean Claude Larchet. Din datele statistice rezultă că o dezintegrare masivă s-a produs în secolul trecut în sânul catolicismului. Iar momentul precis este fixat începând cu deceniul a șaptelea, la mijlocul anilor '60. Este vorba chiar de perioada când a avut loc Conciliul II Vatican. De atunci „Biserica” Catolică a devenit un vestigiu, o ruină, pierzând credincioși și clerici, monahi și participanți activi la slujbele duminicale, înregistrându-se o preotestantizare în rândul catolicilor. A dispărut conștiința păcatului, nevoia de spovedanie, normele clare morale și dogmatice sunt înlocuite cu opinii personale după bunul plac. Nu se mai oficiază cununii și înmormântări. Toate acestea sunt efectul mai mult al factorilor interni decât externi. Mai degrabă catolicismul s-a

91 Sf. Grigorie Teologul, *Cuvântarea 37, 7*, PG 36, 292.

autodistrus decât să fi primit o lovitură din partea societății tot mai secularizate. Și aceasta îndeosebi prin măsurile adoptate la Conciliul II Vatican. Pentru noi, elocvente și alarmante ar trebui să fie cuvintele acestea din recenzia lui J. C. Larchet, ca un mesaj de final pentru Ortodoxie: „Evoluția tristă a Bisericii Catolice postconciliare descrisă în cartea lui G. Cuchet ar trebui să servească drept avertisment pentru clerul superior ortodox, care a visat și încă visează să convoace pentru Biserica Ortodoxă un “Mare Sinod” similar cu cel prin care „Biserica” Catolică a dorit să-și facă aggiornamento, dar care a avut ca principal efect provocarea dezintegrării sale interne și hemoragia dramatică a unui mare număr de adepți ai săi”⁹².

Deși nu este comparabilă starea Ortodoxiei cu a catolicismului, trebuie multă vigilență și lucrare pentru ca Dumnezeu să oprească decadența care năvălește în sânul Bisericii noastre prin atâtea fisuri promovate la nivelul Sinodului din Creta.

92 Traducerea materialului apărut în franceză poate fi găsită aici: „Jean-Claude Larchet despre colapsul catolicismului. “Criza spovedaniei este unul dintre aspectele cele mai relevante și izbitoare ale crizei catolice”, în: *Român Ortodox în Franța*, 14 mai 2018, <www.corortodox.blogspot.com/2018/05/jean-claude-larchet-despre-colapsul.html>, 25 iunie 2019.

Ecouri post sinodale și concluzii

Reacțiile de după Sinod nu au întârziat să apară la diferite niveluri. Într-o primă fază, au apărut deziceri față de deciziile luate din partea unor ierarhi participanți, care nu au semnat documentul privitor la relațiile cu celelalte culte. Apoi o serie de alți ierarhi, teologi, preoți și credincioși și-au exprimat nemulțumirile și criticile la adresa documentelor elaborate. Nu în ultimul rând, Sinoadele unor Biserici neparticipante au adresat contestații cu privire la maniera de convocare, dar și la conținutul unor documente aprobate.

Un fapt îngrijorător este că au existat ierarhi participanți care nu au fost de acord cu hotărârile luate, situație inedită în peisajul ortodox. După cum am mai menționat, având în vedere caracterul sobornicesc al Bisericii, nu poate fi concepută o decizie luată prin vot, ci doar prin consens, care ar reflecta convingerea unanimă și inspirată de Dumnezeu. Acceptarea unor dezacorduri indică o relativizare nepermisă a credinței. Regula adoptării unor rezoluții prin votul Bisericilor prezente, nu al tuturor episcopilor aflați de față a primit foarte multe critici. Unii dintre arhieriei care nu au semnat au oferit explicații și și-au asumat această alegere. E vorba de trei Mitropoliți: IPS Irineu de Baska, IPS Atanasie de Limassol și IPS Ierotheos Vlachos, care a avut cele mai multe luări de poziție teologice pe tema Sinodului. Deși sunt o minoritate, aceștia contrabalansează pe ceilalți prin autoritatea lor teologică ce nu poate fi neglițată. Intimidările de

care au avut parte nu i-a făcut pe ultimii doi să-și schimbe atitudinea nici în Sinoadele Bisericilor lor locale din Cipru, respectiv Grecia.

Opoziție au manifestat și alți ierarhi neparticipanți, dintre care putem enumera pe IPS Serafim de Pireu, IPS Ambrozie de Kalavrita⁹³, IPS Longhin de Bănceni sau IPS Da-

93 Acest ierarh a avut cel puțin două luări de poziție foarte hotărâte pe tema Sinodului din Creta, dar și pe alte subiecte, fapt ce i-a atras o prigoană serioasă din partea oficialităților. După Scrisoarea deschisă din 25 aprilie 2017 adresată SS Bartolomeu, nici în 2018 nu a încetat să strige, făcând publică, în data de 16 iulie, declarația Sa din cadrul Sinodului Ierarhiei grecești. Aceasta este traducerea intervenției lui:

„DECLARAȚIA din 24 noiembrie 2016

Înaintea Sfântului Sinod al Ierarhiei

Preafericite,

Astăzi, când se încheie lucrările întrunirii extraordinare a Sfântului Sinod al Ierarhiei, întrunit în urma convocării Voastre cu nr. 5300/înreg. 2404/03.11.2016, aș dori să punctez numai pentru istorie câteva opinii.

1. Concluzia lucrărilor Sinodului Ierarhiei noastre nu e vorba să mulțumească plioama Bisericii noastre, câtă vreme deciziile înșelate ale Sinodului întrunit la Colimbari nu au fost atinse în dezbaterile noastre. De exemplu, decizia din Creta cu privire la Biserici rămâne în vigoare și neatinsă. Acum deja nu mai există Biserica cea una, sfântă, sobornicească și apostolească.

2. Presimțirea îmi spune că prin deciziile din Creta Biserica noastră Ortodoxă este condusă încet, dar sigur spre o nouă Schismă.

3. Mănăstirile noastre și monahii în majoritate sunt înfuriați.

4. O mare parte dintre creștinii noștri sunt dezamăgiți.

5. Pe internet se înmulțesc pe zi ce trece reacțiile. Sunt făcute publice în continuare texte împotriva deciziilor din Creta.

6. Biserica Bulgariei a respins în totalitate cele decise în Colimbari.

mian, Arhiepiscopul Sinaiului. Pe lângă arhieriei, au existat și preoți și teologi care au adus critici pertinente, cum ar fi Prof. Dr. Dimitrios Tselenghidis, Pr. Prof. Dr. Theodoros Zisis și mulți alții. A apărut și fenomenul protestului prin întreruperea pomenirii ierarhilor semnatari. Cu toate că celor ce au procedat așa li se aduc acuze grave de schismă, gestul lor ar trebui să dea mult de gândit și să fie cercetat cu seriozitate, nu cu dispreț și desconsiderare. Atitudinea celor care au îoprit pomenirea, întemeiată canonic, este cauzată de un fapt grav, anume semnarea unor texte greșete dogmatic, și nu trebuie deturnată atenția spre ruperea comuniunii, ci spre rădăcina lucrurilor. Până nu sunt respinse acuzațiile de erezie, caterisirile și prigonirile asupra lor nu indică decât o dorință de dezbinare și o samavolnicie nejustificată.

Dar cele mai importante luări de poziție au venit din partea Sinoadelor Bisericilor Locale. Astfel, „Sfintele Sinoade ale Bisericilor din Antiohia (27 iunie 2016), Bulgaria (15 no-

7. O tulburare este răspândită în sufletele celor ce cred.

8. Preafericitul Chirill, Patriarhul Moscovei, a stipulat în declarațiile sale recente următoarele: «Biserica Ortodoxă Rusă a evitat participarea la Sinodul Panortodox pentru ca să evite schisma cu Patriarhia de Constantinopol». (v. www.pentapostagma.gr της 23^{ης} Νοεμβρίου ε.ε.)

9. Rolul Patriarhului Ecumenic Bartolomeu este preponderent vătămător pentru Ortodoxie.

10. Criza de poziții și persoane a intrat acum deja în interiorul zidurilor. Teologia post-patristică, cele cu privire la religia în școală, înfierea copiilor de către cuplurile homosexuale, interzicerea folosirii termenilor «tată și mamă» în UE șamd, șamd constituie o mare criză. Totuși noi nu ne preocupăm.

11. Mă tem că au venit zile rele. Doresc ca faptele să mă mintă.” (în: *Μητροπολίτης Καλαβρύτων και Αργιολείας*, 16 iulie 2018, <www.mkka.blogspot.com/2018/07/blog-post_16.html>, 25 iunie 2019).

iembrie 2016) și Georgia (22 decembrie 2016) au exprimat diverse observații critice față de Sinodul din Creta⁹⁴, notează sinodalii ruși, care au formulat și ei rezervele lor. Toate aceste patru Biserici neparticipante nu au recunoscut deciziile din Creta ca fiind obligatorii pentru ele, nici valoarea panortodoxă a Sinodului. În plus, bulgarii și georgienii și-au exprimat convingerea că textele cretane „conțin devieri de la tradiția Ortodoxă, tradiția dogmatică și canonică a Bisericii”⁹⁵. Aceste Patriarhii au păstrat comuniunea liturgică cu Bisericile participante, așteptând întrunirea unui viitor Sinod autentic care să revizuiască deciziile luate în Colimbari.

Chiar și luările de poziție pe această temă din Sinoadele Locale ale Bisericii Române și a Greciei, deși nu resping întrunirea și deciziile din Creta, sunt ezitante și din ele răzbate o notă de nesiguranță. Sinodalii noștri, prin comunicatele emise, au încercat să mențină o linie ortodoxă, dar fără să se dezică de cea eronată parafată de delegația trimisă în Colimbari și fără să reușească să convingă pe cineva că nu ar exista abateri de la credința dreaptă. Modalitatea aceasta diplomatică, de a fi și cu adevărul, dar și cu minciuna, nu induce încredere, ci suspiciune că nu este păzită cu sfințenie învățătura ortodoxă și că vor urma și alte trădări. Acest sentiment este întărit și de modul cum a fost respectată săptă-

94 „Rezoluțiile Sfântului Sinod al Episcopilor din Biserica Ortodoxă a Rusiei (29 nov. – 2 dec. 2017)”, în: *The Russian Orthodox Church*, 2 decembrie 2017, <www.mospat.ru/en/2017/12/02/news153781/>, 25 iunie 2019.

95 „Decizia finală a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare cu privire la Sinodul din Creta”, în: *Cuvântul Ortodox*, 30 noiembrie 2016, <www.cuvantul-ortodox.ro/recomandari/biserica-bulgariiei- respinge-categoric-si-dur-sinodul-din-creta-indeosebi-documentul-ecumenist-sinodul-bulgaresc-acuza-devieri-de-la-traditia-dogmatica-dar-reafirma-pastrarea-comun/>, 25 iunie 2019.

mâna de rugăciune pentru așa-zisa unitate creștină din fiecare an. Chiar dacă nu s-a mai ținut în Catedrala Patriarhală, ci în biserici mai neînsemnate, nu a fost nici abandonată. Se simte o rușine pentru compromisurile făcute, dar și o persistență în ele.

O situație similară la nivel oficial este întâlnită și în Biserica Greciei, cu diferența importantă că acolo există o mână de ierarhi mărturisitori și că nu s-a reușit până acum o receptare în Sinodul mare. Totuși se încearcă o propagandă prin comunicatul *Către popor* și unele manifestări teologice favorabile (simpozioane de promovare).

Un glas important, al monahilor din Sfântul Munte, care ar putea și ar trebui să constituie un reper, devine tot mai stins și mai bâlbâit. El a fost articulat doar de Sfânta Chinotită, mai puțin de monahi individuali (deși există și reacții particulare destul de consistente) și de Mănăstiri. Raportul comisiei speciale a Sfintei Chinotite a formulat critici la adresa documentului cu privire la relațiile Bisericii cu eterodocșii, care sunt rezervate și minimale. În felul acesta, a fost adoptată o poziție de compromis prin care nu se realizează o decizie de tradiția ortodoxă, dar nici de greșelile sinodaliilor. În final, se menționează că se așteaptă „cu nerăbdare și speranță revizuirea teologică ulterioară a documentelor sinodale și formularea lor mai autentică”. Totuși face și unele afirmații duplicitare: „tendențele de „*întrerupere a pomenirii*” (ierarhilor n.n.) nu sunt justificate. Documentele Sfântului și Marelui Sinod au deficiențele și imperfecțiunile lor. Însă nu s-a semnat niciun „*termen de unire*” precum s-a făcut la Lyon și în Florența și niciun episcop ortodox nu a aderat la erezia condamnată de Biserică, nici nu a propovăduit „*cu capul descoperit*” învățăturile eretice ale eterodocșilor”⁹⁶. Este

96 „Raportul Comisiei speciale a Sfintei Chinotite”, pct. D., în: *Agenția de știri Basilica*, 10 ianuarie 2017, <www.basilica.ro/sinodul-

adevărat că nu a fost parafată vreo unire cu ereticii, cum ar fi dorit ecumeniștii fervenți, dar asta nu exclude faptul că au fost semnate unele texte cu caracter eretic. După comunicatul Comisiei, Sfânta Chinotită a adresat un *Mesaj al Sfântului Munte despre Sfântul și Marele Sinod din Creta*⁹⁷, care enunță același discurs liniștitor, îndemnând la pace și trezvie, la ascultare și încredere în Biserică și ierarhie. Din păcate, nu sunt aduse argumente serioase, ci doar citate și lozinci frumoase. Se încearcă o păzire a Ortodoxiei, dar fără reacția pe măsură, ci mult diminuată. Situații ca acestea, când Sfântul Munte a încetat să mai fie far, au mai existat în istorie, tot la presiuni ale Patriarhilor. Atunci au fost chiar persecuții și mulți monahi au devenit mucenici. De data aceasta, foarte puțini păstrează linia adevărului. Unul dintre aceștia este starețul Mănăstirii Dochiariu, care a criticat public Sinodul din Creta. Existența unei astfel de poziții ridică întrebarea cum de a înrunit consensul declarația Sfintei Chinotite. Neoficial s-au auzit zvonuri că au existat câteva Mănăstiri care nu au semnat comunicatul final, fapt care duce cu gândul tot la un mod necinstit de a induce liniștea cea rea în sufletele ortodocșilor.

* * *

Așadar se poate constata că deciziile Sinodului din Creta nu au devenit încă normative în Ortodoxie, fiind respinse de către unele Biserici Ortodoxe (cu o pondere de 65-70% din totalul ortodocșilor) și întâmpinând o opoziție

[din-creta-sfanta-chinotita-tendintele-de-intrerupere-a-pomenirii-ierarhilor-nu-sunt-justificate/](#)>, 25 iunie 2019.

97 „Mesajul Sfântului Munte despre Sfântul și Marele Sinod din Creta”, în *Cuvântul Ortodox*, 10 august 2017, <www.cuvantul-ortodox.ro/recomandari/mesajului-sfantului-munte-despre-sinodul-din-creta-impotriva-tulburarilor-schismatice/>, 25 iunie 2019.

din partea multor credincioși, cler și popor. Totuși presiunea ecumeniștilor este puternică și este nevoie de un nou David care să biruiască pe acest Goliat. Cu alte cuvinte, este necesară o reacție conjugată din partea fiecărui credincios de a nu accepta nici un compromis cu ceea ce se încearcă a se introduce prin hotărârile Sinodului. Lupta se duce la nivelul conștiințelor de a accepta ideea că trebuie să ne unim cu ereticii, când, de fapt, tradiția autentică ne îndeamnă să păstrăm curată învățătura de credință și să nu îngăduim nici un amestec cu rătăcirile.

În momentul de față este interzisă sistematic orice opoziție față de Sinodul din Creta prin blocarea oricui ar atrage atenția asupra greșelilor și prin prigonirea și denigrarea celor care și-au asumat o poziție mai fermă. Monahii care ridică glasul sunt alungați, preoții sunt amenințați și persecutați, sunt date pedepse exemplare celor mai curajoși ca să fie înfrânți cei mai slabi de înger, se induce un sentiment de frică și tremur. Nu se constată o atitudine părintească din partea ierarhiei, care să izvorască din puterea adevărului pe care îl apără, ci încrâncenare oarbă. Nu mai este folosit fluierul de păstor, ci doar toiagul pe post de bătă, furci și topoare; glasul nu mai este recunoscut de oile lui Hristos, ci un şuierat de balaur care vrea să pară miel. Oare Mântuitorul, Care S-a jertfit pe Sine pentru adevărul care să ne facă liberi și a înfruntat pe fariseii de odinioară care făceau fii ai gheenei pe ucenicii lor, Se recunoaște în acțiunile sinodalilor noștri?

Dar deciziile unui Sinod nu cad numai în responsabilitatea celor care le semnează, ci și în sarcina celor ce le acceptă. Pentru că cei care iau hotărâri nu o fac doar pentru ei, ci pentru toți membrii Bisericii. De aceea, reacția fiecăruia are importanță, chiar dacă nu la fel de mare ca a semnatarilor. Nimeni nu se poate elibera de vină și de răspundere aruncând-o asupra ierarhilor. Opțiunea de a urma

pe unii sau pe alții ne definește și ne responsabilizează pe toți. Este bine să-i respectăm pe ierarhi și restul clerului ca pe reprezentanți ai lui Hristos, dar nu și atunci când vin cu un duh străin. Există poruncă evanghelică să luăm seama la învățătorii și proorocii mincinoși. Apostolul Petru avertizează: „Între voi vor fi învățători mincinoși, care vor strecura eresuri pierzătoare și mulți se vor lua după învățăturile lor rătăcite și din pricina lor calea adevărului va fi hulită” (2Pt. 2:1). Sau fiecare dintre noi putem spune că-L odihnim pe Hristos înăuntrul nostru prin felul cum păzim cuvintele Lui? Oare domină în noi frica de Dumnezeu sau de oamenii răi? Toată situația actuală trebuie să ne pună pe fiecare să ne cunoaștem mai bine credința și să fim în stare să alegem și să deosebim binele de rău și adevărul de minciună.

Pentru că cel mai greu cuvânt îl au episcopii, este deosebită nevoie ca ei să urmeze pe un mare ierarh al Bisericii, Sfântul Andrei Criteanul. Acesta, după ce a semnat în anul 712, la presiunea împăratului Philipikos, documentele unui Sinod ce învia erezia monotelită, a regretat gestul său, alcătuind Canonul cel Mare în semn de pocăință⁹⁸. Pe când persistența în rău are efecte asupra întregii Biserici, nu doar pe plan personal.

98 Ieromonah Makarios Simonopetrul, *Triodul explicat. Mistagogia timpului liturgic*, Editura Deisis, Sibiu, 2000, p.359.

Glosar de termeni și concepte teologice

Canon

De proveniență din limba greacă (κανών), desemna un băț ca etalon de măsură. În Noul Testament este folosit de Sf. Ap. Pavel de patru ori în epistolele sale cu sensul de „dreptar”. Ulterior, Biserica a stabilit diverse canoane ca repere pentru viața creștină. Avem, astfel, legislația sau dreptul canonic prin care este reglementată disciplina bisericească la nivel moral, instituțional și liturgic.

Catolici

Având centrul la Roma, catolicismul este cea mai numeroasă grupare bisericească ce s-a format prin ruptura (schisma) din 1054. Catolicitatea desemnează, de fapt, sobornicitatea Bisericii, care însemna totalitatea, integritatea ei la nivel teritorial, dar și ca învățătură de credință. Romano-catolicii au păstrat doar primul înțeles, fiind axați mai mult pe o organizare pământească în jurul papei, capul absolut al lor. Principalele învățături greșite ale lor sunt: Filioque (Duhul Sfânt ar purcede și de la Fiul), primatul și infailibilitatea papală (papa este autoritatea absolută, mai presus de Sinod), purgatoriul (un loc intermediar de chin în care sunt ispășite păcatele), imaculata concepție (Maica Domnului ar fi fost născută fără de păcatul strămoșesc), fo-

losirea azimelor nedospite pentru împărtășire și fără a li se da credincioșilor vin din Potir și multe altele.

C.M.B. (Consiliul Mondial al Bisericilor.)

Fondat în 1948, cu ocazia primei Adunări Generale, care a avut loc la Amsterdam, reprezintă un for similar cu ONU, transpus în spațiul religios creștin, îndeosebi protestant. Este o organizație ce grupează diferite culte dintre protestanți, ortodocși și vechi-orientali. Pe lângă activitățile curente de promovare a așa-zisei unități pierdute a Bisericii prin discuții, rugăciuni în comun și alte acțiuni interactive, ies în evidență Adunările Generale care se organizează în diverse orașe de pe glob la un interval de 7 ani. Caracterul unității căutate și metodelor folosite este unul lumesc, cu conotații politice, este vizat planul material cu neglijarea celui duhovnicesc. A luat naștere ca mod de exprimare și aplicare a viziunii globalizatoare a lumii protestante.

Dogmă

Opinie sau hotărâre cu privire la modul cum trebuie înțeleasă fiecare învățătură de credință. Dogmele formează ansamblul definițiilor prin care se compune mărturisirea de credință. Acest termen este foarte des utilizat de Sfinții Părinți, dar se găsește și la Apostolul Pavel, care scrie: „[Hristos] a șters prin dogme zapisul de deasupra noastră care ne era potrivnic” (Col. 2, 14), idee care se regăsește și în Ef. 2, 15. De aici rezultă limpede că mântuirea ne-a fost dată prin dogmele pe care trebuie să le păzim.

Ecleziologie

Provine de la *Ecclesia*, care înseamnă Biserică, și denumeste învățătura dogmatică despre structura și însușirile ei, cum ar fi: unitatea, sfințenia, sobornicitatea.

Eclezialitate

Calitatea de a fi Biserică.

Ecumenic (ecumenicitate)

Ecumenice au fost caracterizate îndeosebi Sinoadele la care a participat toată lumea creștină (ortodoxă), șapte la număr. A devenit un apelativ pentru Patriarhia de Constantinopol, pe timpul când era capitala Imperiului Bizantin, prin care dorea să exprime ideea că în ea se cuprinde toată sau majoritatea lumii creștine din vremea aceea. Primul Patriarh care și-a arogat acest titlu a fost Sf. Ioan Postitorul (sec. VII), care a stârnit riposta Sfântului Papă Grigorie cel Mare. S-a convenit că nu are o conotație absolută, ci simbolică.

Ecumenism

Mișcare apărută în sec. XX cu scopul stabilit de a reface unitatea Bisericii, care, conform teoreticienilor săi, ar fi fost pierdută. Provine din cuvântul grecesc οἰκουμένη, care se traduce drept lume ca spațiu locuit, de unde se deduce ideea de a aduce pe toți creștinii și chiar oamenii să formeze o grupare omogenă. Ideea a pornit din cadrul protestanților, care erau dispersați în diferite grupuri, deși aveau foarte multe în comun în ce privește înțelegerea și practicarea Evangheliei. Dezbinarea dintre ei le slăbea misiunea, pe care pun mare accent; de aici a survenit ideea de a se uni pentru a elimina acest minus. În plus, ideea lor despre Biserică (de la Calvin și Zwingli), pe care o văd mai puțin instituționalizată și mai mult sentimentală și știută doar de Dumnezeu (nevăzută), stă la baza concepției ecumeniste despre unitate. Restabilirea unității este mai mult un proces emoțional de apropiere umană pe considerente creștine, dar la nivel pământesc. În spațiul catolic, instituționalismul lor rigid a adoptat o perspectivă proprie la Conciliul Vatican II, prin care să poată lua parte la această apropiere inter-creștină. Aceștia au pornit de la a-i privi pe cei din afara lor ca având Botez valid, deci frați în Hristos într-o anumită măsură. În ce-i privește pe ortodocși, nu există o viziune bine conturată dogmatic, ci

mai mult una bazată pe compromisuri și pe cooperare declarată la nivel social, dar cu prețul unor concesii dogmatice. Tot acest ecumenism creștin se încadrează într-o perspectivă mai largă, care urmărește o relativizare religioasă la nivel mondial sau aducerea tuturor la un numitor comun care nu poate fi decât unul pământesc, căzut.

Sunt remarcabile caracterizările oferite de doi mari Părinți ai Bisericii. Primul a fost Sf. Iustin Popovici: „Ecumenismul e numele de obște pentru creștinismele mincinoase, pentru «Bisericile» mincinoase ale Europei Apusene. În el se află cu inima lor toate umanismele europene, cu papismul în frunte; iar toate aceste creștinisme mincinoase, toate aceste «Biserici» mincinoase, nu sunt nimic altceva decât erezie peste erezie. Numele lor evanghelic de obște este acela de «atot-erezie» (pan-erezie). De ce? Fiindcă, de-a lungul istoriei, feluritele erezii tăgăduiau sau slăbeau anume însușiri ale Dumnezeu-Omului Domnului Hristos, în timp ce ereziile acestea europene Îl îndepărtează pe Dumnezeu-omul în întregime și-L pun în locul Lui pe omul european. În această privință nu e nici o deosebire esențială între papism, protestantism, ecumenism și celelalte secte, al căror nume este «legiune»⁹⁹. Iar Ierom. Serafim Rose scrie: „Ecumenismul este erezia care are la bază credința că, de fapt, nu există o Biserică văzută a lui Hristos și că structura sa vizibilă la nivelul societății umane se formează de abia acum, prin eforturile universaliste ale Ecumenismului de a uni toate Bisericile creștine (și chiar pe cele necreștine) într-o Biserică unică mondială. Natura însăși a Ecumenismului este aceea de a crea în sufletele adepților săi anumite atitudini spirituale care, cu timpul, să producă o «pietate» și o «spi-

99 Sf. Iustin Popovici, *Biserica Ortodoxă și Ecumenismul*, traducere din limba sârbă Adrian Tănăsescu, Mănăstirea Sfinții Arhangheli – Petru Vodă, 2002, p. 111.

ritualitate» tipic ecumeniste. [...] Dacă nici una dintre Bisericele actuale nu poate pretinde că este adevărata Biserică a lui Hristos, atunci o combinare a lor nu va duce nici ea la alcătuirea acestei Biserici unice, sau nu în modul și în sensul în care a întemeiat-o Hristos. Și, dacă toate aceste Biserici creștine nu există decât în măsura în care se pot raporta una la cealaltă, atunci nici o însumare a lor nu va putea rezulta într-o «Biserică» absolută, căci o atare însumare va trebui și ea să se raporteze la alte organizații «religioase». Și iată cum ecumenismul «creștin» nu va putea să sfârșească decât în sincretismul unei religii mondiale¹⁰⁰.

Episcop

Treapta cea mai înaltă ierarhică, peste preoți și diaconi. Mai este numit ierarh sau arhieru. Corpul epis-copal se adună în Sinod, cel mai înalt for.

Erezie

Abatere dogmatică ai căror promotori formează adeseori grupări bisericești separate. Termenul are la bază ideea de separare (αίρεσις), prin care este trunchiată învățătura de credință sau se produce o rupere de trupul Bisericii.

Ereziarh

Cel care inițiază o erezie și chiar un grup de susținători în jurul ideilor sale.

Iconomie

Folosirea unui pogorământ, a unei derogări într-o situație specială cu scopul de a ajunge la împlinirea legii (οἰκονομία înseamnă „legea casei”). Nu se poate folosi pe teren dogmatic. Mai înseamnă și învățătura despre întruparea Mântuitorului.

100 Ierom. Serafim Rose, *Ortodoxia și religia viitorului*, trad. de Maria Băncilă, Editura Sophia, București, 2007, p. 14-15, 22-23.

Isihasm

Liniștire, curent din sec. al XIV-lea care readucea în actualitate esența creștinismului, anume dobândirea harului dumnezeiesc prin rugăciune și păzirea minții de gânduri rele. Scopul era agonisirea păcii lăuntrice. Principalul teoretician a fost Sf. Grigorie Palama, dar în vremea sa au existat mulți nevoitori isihăști. Principala deosebire față de creștinismul redus la un nivel umanist sau scolastic este că înțelege lucrarea lui Dumnezeu ca fiind necreată, nu doar la nivel de simțiri și impresii sau gânduri omenești. Definițiile sunt Sinoadele isihaste (1341, 1347 și 1351), care au consfințit învățătura ortodoxă menționată mai înainte.

Oros (sau horos sinodal)

Definiția dogmatică stabilită de un Sinod în ce privește diferite chestiuni de credință puse în discuție.

Ortodoxie

Dreapta (ὀρθή) slăvire (δόξα) a lui Dumnezeu. Sau a avea o opinie (doxa) corectă cu privire la credința în Hristos.

Panortodox

Totalitatea ortodocșilor. Acest concept a apărut recent, înlocuind idea de ecumenicitate.

Pliromă

totalitate, deplinătate (πλήρωμα). Cu referire la Biserică, desemnează ansamblul credincioșilor, corpul ei format din cler și laici.

Protestanți

Protestantismul este o mișcare apărută în sec. al XVI-lea în sânul Bisericii Catolice. Inițiatorii Reformei au fost Martin Luther, Jean Calvin, H. Zwingli, urmași de mulți alții. Ei au dus la formarea unor grupări eretice foarte variate: reformați, luterani, calvini, anglicani, metodiști, evanghelici,

bapțiști, adventiști, pentecostali, husiți ș.a. Aceștia au unele caracteristici comune: se bazează doar pe Scriptură, pe care o poate interpreta fiecare, și resping tradiția; nu recunosc preoția sacramentală; nu au Taine; nici cultul Sfinților și al Maicii Domnului; sunt iconoclaști; pun accentul pe misiune și convertire; cred că harul mântuiește și fără fapte, chiar prin predestinație.

Schismă

Separare, ruptură pe considerente bisericești, altele decât de ordin dogmatic. Însă de multe ori prin schismă este denumită și o scindare de orice natură, chiar și ca erezie.

Scolastică

Curent din sec. XI-XVI, din Occident, prin care învățătura de credință a fost supusă unui studiu rațional, dând la o parte latura duhovnicească. De aceea s-a bazat foarte mult pe filozofia păgână, în special a lui Aristotel, și pe metodele acesteia de analiză.

Sinod (conciliu în latină)

A fi împreună pe cale (συν+ὁδός). Reprezintă adunarea laolaltă a corpului Bisericii, cu prezența obligatorie a episcopilor, dar și a clerului inferior și a credincioșilor. Este forul cel mai înalt decizional, care exprimă gândirea și punctul de vedere al întregii ierarhii. Punerea în acord garantează voia lui Dumnezeu prin excluderea intereselor personale. În chestiuni dogmatice, deciziile trebuie luate prin unanimitate, iar în cele administrative prin majoritate.

Binecuvântarea Bătrânului Gavriil

Gheronda Gavriil, de la Chilia Sf. Hristodul, Mănăstirea Cutlumuș, Sfântul Munte Athos, ucenic al Sf. Paisie Aghioritul, și-a exprimat bucuria să fie scrise materiale pe tema Sinodului din Creta. A transmis un mesaj al său, care să fie tipărit în această carte, cu referire la poziția pe care o recomandă să fie ținută de preoții și credincioșii care au întrerupt pomenirea ierarhilor semnatari la Sinod. El însuși a oprit pomenirea printre primii din Sfântul Munte.

„Este foarte bine să întrerupă cât mai mulți clerici pomenirea arhierilor care sunt ecumeniști și susținători ai Sinodului din Creta deoarece pomenirea episcopului implică o responsabilitate. Există o răspundere a oricărui preot cu privire la pomenirea ierarhului său, care are legătură cu credința ortodoxă. Nu este obligatorie întreruperea pomenirii, dar este necesar să luăm poziție față de direcția rea în care merg lucrurile.

Deocamdată nu toată Biserica Ortodoxă este căzută în erezia ecumenismului pentru că patru Biserici Locale nu au participat la Sinod și, deci, hotărârile luate nu au valoare pan-ortodoxă. Dar trebuie depuse eforturi pentru ca să nu ajungem în situația să fie acceptate aceste decizii în toată Ortodoxia.

Credincioșii este bine să meargă la slujbe în primul rând la cei care au întrerupt pomenirea, dar, pentru că aceștia sunt puțini, e bine să meargă și la preoții care nu sunt ecumeniști. Să evite pe acei preoți care spun că și catolicii și protestanții sunt Biserică și că trebuie să ne unim cu ei și că au fost luate decizii corecte în Colimbari.

Să fie urmărit ce a spus Sf. Atanasie în canonul său al doilea, cum s-a raportat Biserica la situații de erezie!”

Deși prigonit de Mănăstirea Cutlumuș pentru poziția sa, a fost lăsat, în cele din urmă, să stea în Chilia sa de pe teritoriul Mănăstirii, probabil pentru a nu stârni indignarea numeroșilor pelerini care îi trec pragul în fiecare zi. Să avem și noi parte de binecuvântarea Bătrânului Gavriil, care impresionează prin duhul său pașnic de mărturisire, discernământ și rugăciune!

Bibliografie

Izvoare:

Biblia, edițiile ortodoxe din 1914 și 1988.

Floca, Arhid. Prof. Dr. Ioan N., *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*, ediția a III-a îmbunătățită, Sibiu, 2005.

Liturgier, EIBMBOR, București, 2000.

Πηδάλιον, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, απο το 1896, Atena, 2003.

Pidalionul sau Cârma Bisericii, Editura Credința strămoșească, 2007.

Sf. Amfilohie de Iconium, *Scrieri*, traducere din limba greacă veche și note de Oana Coman, coll. Patristica, 11, Doxologia, Iași, 2015.

Sf. Atanasie cel Mare, *Scrieri*, partea I, traducere, introducere și note de Pr. Prof. D. Stăniloae, în col. PSB, vol. 15, EIBMBOR, București, 1987.

Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan, XII, 11*, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, col. PSB, vol. 41, EIBMBOR, București, 2000.

Sf. Chiril al Ierusalimului, *Cateheze*, traducere de Pr. D. Fecioru, EIBMBOR, București, 2003.

Sf. Ciprian, *Despre unitatea Bisericii ecumenice, III*, în *Apologeți de limbă latină*, col. PSB, vol. 3, traducere de Prof. Nicolae Chițescu, Eliodor Constantinescu, Paul Papadopol și prof. David Popescu, introducere, note și indici de prof. Nicolae Chițescu, EIBMBOR, București, 1981, p. 434-452.

Sf. Ignatie Teoforul, *Ignatie către filadelfieni*, în *Scrierile Părinților Apostolici*, col. Părinți și Scriitori Bisericești, vol. 1, traducere, note și indici de Pr. D. Fecioru, EIBMBOR, București, 1979, pp. 178-181.

Sf. Ioan Gură de Aur, *Comentar la Evanghelia de la Ioan*, traducere din franceză de diacon Gheorghe Băbuț, Editura Pelerinul Român, Oradea, 1998.

Sf. Ioan Gură de Aur, *Comentariile sau explicarea Epistolei către Ebrei, XVII, 4* traducere de PS Teodosie Atanasiu, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1923.

Sf. Iustin Popovici, *Biserica Ortodoxă și Ecumenismul*, traducere din limba sârbă Adrian Tănăsescu, Mănăstirea Sfinții Arhangheli – Petru Vodă, 2002.

Sf. Grigorie Palama, *Despre împărțășirea dumnezeiască și îndumnezeitoare, 22*, în *Filocalia*, vol. VII, traducere, introducere și note de Pr. Prof. D. Stăniloae, EIBMBOR, București, pp. 374-411.

Sf. Sofronie al Ierusalimului, *Despre mărturisirea păcatelor (Περὶ ἑξάγγελιδῶν)*, în col. Patrologia Graeca, Cursus completus, tom 87, partea a III-a, ed. J-P. Migne, Paris, 1863, p. 3365-3372.

Sf. Vasile cel Mare, *Epistole, 8, VII*, traducere, introducere și note de Pr. Teodor Bodogae, ediție revăzută de Tudor Teoteoi, în col. PSB, vol. 3, Editura Basilica, București, 2010.

Σύνταγμα των θείων και ιερών κανόνων των τε αγίων και πανευφήμων Αποστόλων, και των ιερών και οικουμενικών και τοπικών Συνόδων, και των κατά μέρος αγίων Πατέρων, ed. Ράλλης-Ποτλής (*Constituția sfințelor canoane...*), Atena, Tipografia Γ. Χαρτοφύλακος, 1852-1859.

Teodor al Andidelor, *Considerație preliminară pe capitole despre simbolurile și tainele care se petrec la dumnezeiasca Liturghie (Προθεορία κεφαλαιωδης περί των εν τη θεια Λειτουργια γινομενων συμβολων και μυστηριων)*, 32, în col.

Patrologia Graeca, Cursus completus, tom 140, ed. J-P. Migne, Paris, 1887, p. 417-468.

Surse secundare:

Heers, Fr. Peter Alban, *The Missionary Origins of Modern Ecumenism. Milestones Leading up to 1920*, Uncut Mountain Press, 2007.

Heers, Protopresbyter Peter, *The Ecclesiological Renovation of Vatican II*, Uncut Mountain Press, Simpsonville, 2015.

Ică jr., Diac. Ioan I., *De la Dionisie Areopagitul la Simeon al Tesalonicului – integrala comentariilor liturgice bizantine*, Deisis, Sibiu, 2011.

Ioniță, Pr. Prof. Dr. Viorel, *Hotărârile întrunirilor panortodoxe din 1923 până în 2009: spre Sfântul și Marele Sinod al Bisericii Ortodoxe*, Editura Basilica, București, 2013.

Laurent, V. et Darrouzès, J., *Dossier grec de l'union de Lyon (1273-1277)*, coll. Archives de l'Orient chrétien, Institut français d'études byzantines, Paris, 1976.

Paisie Aghioritul, Cuviosul, *Cuvinte I. Cu durere și dragoste pentru omul contemporan*, Chilia Bunei-Vestiri, 2000.

Petraru, Pr. prof. univ. dr. Gheorghe, *Teologie Fundamentală și Misionară. Ecumenism*, Editura Performantica, Iași, 2006.

Popescu, Teodor M., Preot Prof., „Enciclica Patriarhilor ortodocși dela 1848”, studiu introductiv, text și traducere, în *Biserica Ortodoxă Română*, anul LIII, nr. 11-12, noiembrie-decembrie 1935, pp. 545-684.

Serafim Alexiev, Arhim. și Serghie Jazadjiev, Arhim., *Ortodoxia și ecumenismul*, Ed. Babel, Bacău.

Serafim Rose, Ieromonah, *Ortodoxia și religia viitorului*, trad. de Maria Băncilă, Editura Sophia, București, 2007.

Sopko, Andrew J., *Profetul ortodoxiei romeice: Teologia Părintelui Ioannis Romanidis*, VII, traducere de Paul Cenușe, Editura Renașterea, Cluj, 2015.

Stăniloae, Pr. Prof. Dr. Dumitru, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 2, EIBMBOR, București, 1997.

The world's Parliament of religions. An illustrated and popular story of the worlds first parliament of religions, held in Chicago, volume 1, The Parliament publishing Company, Chicago, 1893.

Vasilios Papadakis, Arhim., *Străjerii Ortodoxiei – Luptele monahilor pentru apărarea Ortodoxiei*, Editura Egumenița, Galați, 2015.

Pagini de internet:

www.acvila30.wordpress.com

www.aktines.blogspot.gr

www.apostoliki-diakonia.gr

www.atitudini.com

www.basilica.ro

www.catholicworldreport.com

www.corortodox.blogspot.com

www.cuvantul-ortodox.ro

www.holycouncil.org

www.mospat.ru

www.nomocanon.com

www.oikoumene.org

www.orthodoxcouncil.org

www.orthodoxinfo.com

www.patriarchate.org

www.psaltirea.ro

www.ziarullumina.ro

Cuprins

Argument	5
Clarificările sunt benefice și necesare	7
Ecumenismul și granițele Bisericii	15
Convocare prin sfidarea sobornicității	27
I. Demersurile ecumeniste ale Patriarhiei Ecumenice	27
II. Adoptarea textelor finale prin voturi și anularea unanimității sinodale	36
Erori dogmatice și canonice în deciziile sinodale ..	43
I. Relațiile Bisericii Ortodoxe cu restul lumii creștine	45
1. Participarea la Mișcarea Ecumenică și la Consiliul Mondial al Bisericilor	48
2. Dialogul cu „Biserica” Catolică în Comisiile mixte de dialog	59
3. Formulări dogmatice cu caracter neortodox	61
4. Toate citatele scripturistice sunt denaturate și scoase din context	73
5. Autoritatea absolută a Sinoadelor și delimitare de pliroama Bisericii	78
6. Numeroase expresii confuze	80
II. Teologia persoanei	84
III. Ecleziologia euharistică	87
IV. Reglementări canonice controversate cu privire la post și căsătorie	92
Ecouri post sinodale și concluzii	97
Glosar de termeni și concepte teologice	105
Binecuvântarea Bătrânului Gavriil	113
Bibliografie	115